

Sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksia siirtymästä peruskoulusta toiselle asteelle

Karoliina Pirhonen

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2024
Opettajankoulutuslaitos
Ohjausalan maisteriohjelma
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Pirhonen, Karoliina. 2024. Sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksia siirtymästä peruskoulusta toiselle asteelle. Kasvatustieteen pro gradu - tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. 77 sivua.

Tutkimuksessa selvitettiin, millaisia erilaisia kokemuksia sijoitettuna olleilla nuorilla on siirtymästä peruskoulusta toiselle asteelle. Tarkoituksena oli tuoda kuuluviin sijoitettuna olleiden nuorten ääni, ja nostaa esille niitä merkityksiä, joita heillä on siirtymästä, siihen liittyvästä ohjauksesta ja ympäristön tarjoamasta tuesta.

Tutkimus toteutettiin fenomenografisena tutkimuksena. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Tutkimusta varten haastateltiin viittä peruskoulun loppumisen aikaan sijoitettuna ollutta nuorta. Aineisto analysoitiin fenomenografisen analyysin periaatteita noudattaen, muodostamalla neljä kuvauskategoriaa ja seitsemän variaation dimensiota. Nämä muodostivat tutkimuksen tulosavaruuden.

Sijoitettujen nuorten kokemukset siirtymästä peruskoulusta toiselle asteelle muodostivat neljä erilaista kuvauskategoriaa. Kategoriat tuovat esille erilaisia laadullisia tapoja käsittää siirtymä. Muodostuneet kuvauskategoriat ovat Haasteellinen siirtymä, Rajoituksia siirtymässä, Sujuva siirtymä ja Siirtymä mahdollisuutena. Muodostuneiden kuvauskategorioiden alle jäsenyi seitsemän erilaista teemaa, joiden suhteen kategorioissa muodostui vaihtelua.

Tutkimus nosti esille merkittäviä eroja nuorten kokemuksissa siirtymän suhteen. Erityisesti työntekijöiden ammatillisuuden puutteet ja käytännöt, jotka ovat lainvastaisia olisi tärkeää saada korjattua, ja niiltä osin tehtävä siirtymästä nuorelle sujuvampi.

Asiasanat: siirtymä, lastensuojelu, fenomenografia, oppilaanohjaus, ekologinen systeemiteoria

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
SISÄLTÖ	3
1 JOHDANTO	5
2 LASTENSUOJELU	7
2.1 Sijointus kodin ulkopuolelle.....	8
2.1.1 Huostaanotto.....	9
2.1.2 Sijaishuollon järjestäminen.....	10
2.1.3 Jälkihuolto	12
2.2 Osallisuus lastensuojelussa	13
3 SIJOITETTU LAPSI KOULUSSA.....	16
3.1 Oppilaanohjaus perusopetuksessa	18
3.2 Oppivelvollisuuslain uudistus.....	19
3.3 Siirtymä toiselle asteelle	20
4 EKOLOGINEN SYSTEEMITEORIA	22
4.1 Mikrosysteemi	23
4.2 Mesosysteemi	25
4.3 Eksosysteemi	27
4.4 Makrosysteemi	28
4.5 Kronosysteemi	30
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	32
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	33
6.1 Fenomenografinen tutkimus	33
6.2 Tutkimukseen osallistujat.....	35
6.3 Tutkimusaineiston keruu.....	37
6.4 Aineiston analyysi	39
6.5 Eettiset ratkaisut.....	42
7 TULOKSET.....	45
7.1 Haasteellinen siirtymä.....	46
7.2 Rajoituksia siirtymässä	48
7.3 Sujuva siirtymä.....	50
7.4 Siirtymä mahdollisuutena.....	53
7.5 Yhteenvetoa kuvauskategorioista	55
8 POHDINTA	57
8.1 Tulosten tarkastelu.....	57

8.2 Sijoitettujen nuorten ohjauksen kehittäminen	60
8.3 Tutkimuksen arviointi ja luotettavuus	63
8.4 Jatkotutkimusaiheet	67
LÄHTEET	70
LIITTEET	78
Liite 1. Saatekirje yhteistyötahoille.....	78
Liite 2. Teemahaastattelurunko.....	79
Liite 3. Tiedote tutkimuksesta haastatteluun osallistuville.....	80
Liite 4. Tietosuojailmoitus.....	82

1 JOHDANTO

Toisen asteen koulutuksesta on oppivelvollisuuslain laajentumisen myötä tullut kaikille nuorille ”pakko”. Ensimmäistä kertaa tämä koski keväällä 2021 peruskoulun päättävää, pääosin vuonna 2005 syntynyttä ikäluokkaa. Myös ennen tätä valtaosa nuorista jatkoi toiselle asteelle. Monien koulupolut eivät kuitenkaan ole suoraviivaisia. Tähän on lukuisia erilaisia terveydellisiä, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia syitä. Kouluikäisten ja erityisesti teini-ikäisten huostaanoton taustalla on lähes poikkeuksetta vaikeuksia koulunkäynnissä, ja yksi huostaanoton tavoitteista on monesti peruskoulun suorittaminen. Kaikissa ikäluokissa 16–24-vuotiaissa huostassa olleet osallistuvat koulutukseen muita samanikäisiä vähemmän ja opiskelivat todennäköisemmin ammatillisessa koulutuksessa lukion sijaan. Myös koulutuspolut ovat pidempiä ja tutkinnon suorittaminen tapahtuu muuta väestöä myöhemmin. Kuitenkin lähes puolet huostassa olleista 24-vuotiaista on suorittanut toisen asteen tutkinnon. (Heino & Johansson 2010.)

Huostassa olleiden nuorten koulunkäyntiä on tutkittu jonkin verran, painottuen erityisesti lapsiin ja peruskouluikäisiin nuoriin. Sen sijaan sijoitettujen nuorten kokemuksista ja käsityksistä siirtymästä ja ohjauksesta toiselle asteelle en löytänyt yhtään aiempaa tutkimusta. Olen tehnyt noin 8 vuotta töitä sijaishuollossa olleiden nuorten parissa ja seurannut lastensuojelun arkea nuorisokodin ohjaajan näkökulmasta. Toiselle asteelle hakeutuminen ei välttämättä ollut niin suoraviivaista, kuin monella perheessä asuvalla nuorella, vaan sitä värittivät erilaiset elämäntilanteet, mahdollisuudet, haasteet ja reunaehdot. Haluan tässä tutkimuksessa päästää ääneen sijoitettuna olleet nuoret, ja selvittää millaisia kokemuksia heillä on siirtymästä peruskoulusta toiselle asteelle. Tutkimus nojaa vahvasti nuorten näkemyksiin heidän omasta koulupolustaan, ja tuo esille eroja ja yhtäläisyyksiä haastateltavien nuorten kesken.

Vuonna 2017 tein kasvatustieteen proseminarityön nuorisokodin ja koulun välisestä yhteistyöstä, perehtyen jo tuolloin sijaishuollossa olleiden nuorten koulunkäyntiin. Nyt graduni jatkaa samalla lastensuojelun kentällä, mutta painopiste siirtyy koulunkäynnistä ohjaukseen ja ammattilaisten näkemyksistä

nuorten omiin käsityksiin. Gradun teoriaosa taustoittaa lastensuojelun nykytilaa, käsitteitä ja sijoitettuna olevan nuoren koulunkäyntiä, sekä nuorten osallisuutta lastensuojelun näkökulmasta. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä nostan esille Urie Bronfenbrennerin ekologisen systeemiteorian, soveltaen sitä erityisesti sijoitettuihin lapsiin ja nuoriin. Ekologinen systeemiteoria näkee yksilön kehityksen sen luonnollisessa ympäristössä, eikä laboratorio-olosuhteissa tai ympäristöstä irrallisena (El Zaatari & Maalouf 2022). Sijoitetut nuoret elävät poikkeuksellisessa ympäristössä ja heidän lähipiiriinsä kuuluu väistämättä monia sellaisia ihmisiä, jotka eivät lähtökohtaisesti kuulu kotona asuvan nuoren elämään ja arkeen. Bronfenbrennerin teorian avulla haluan tehdä näkyväksi näitä sijoitetun nuoren erityisiä verkostoja, sekä niiden mahdollisia vaikutuksia nuoren kehitykseen, valintoihin ja elämäntilanteeseen. Ekologinen systeemiteoria on mielestäni nerokas, sillä se ei vain huomioi näitä laajempia verkostoja ja niiden välisiä suhteita, vaan se pohtii myös laajemmin esimerkiksi yhteiskunnassa vallitsevaa kulttuuria ja asenteita suhteessa yksilöön.

2 LASTENSUOJELU

Vanhempi tai huoltaja on ensisijaisesti vastuussa lapsen hyvinvoinnista ja kasvatuksesta. Viranomaisilla on velvollisuus tukea vanhempia tässä tehtävässä. Lastensuojelulaki turvaa lapsen oikeuden turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Kunta ja hyvinvointialue järjestävät ehkäisevää lastensuojelua lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Tällä pyritään varmistamaan riittävän aikainen tuki ja ehkäisemään varsinaisen lastensuojelun tarvetta. Neuvolapalvelut, päivähoido, oppimisen tuen palvelut ja nuorisotyö toteuttavat kukin tahollaan ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. (Lastensuojelun käsikirja 2023.)

Lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla tarkoitetaan niitä yksilöllisiä palveluita, joita tietyille lapselle tai perheelle tarjotaan. Asiakkuus lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa tarkoittaa myös lastensuojelun asiakkuutta. Tässä vaiheessa perheelle tehdään asiakassuunnitelma ja heille järjestetään tarvittavia avohuollon tukitoimia. Avohuollon tukitoimilla pyritään parantamaan perheen elämäntilannetta ja tukemaan kuntoutumista. Tukitoimet räätälöidään aina perheen tarpeen mukaan. Jos avohuollon tukitoimilla ei pystytä riittävästi auttamaan lasta, on hänellä oikeus huostaanottoon ja sijaishuoltoon. Huostaanoton edellytykset on määritelty lastensuojelulaissa (417/2007 9 luku 40§).

Lastensuojelun toteuttamisessa hyvinvointialueilla on vahva rooli, mutta lastensuojelun tarpeen lisääntyessä ne eivät yksin pysty tuottamaan tarvittavia palveluita. Tämän vuoksi mukana on vahvasti yksityinen sektori ja järjestötyö, joiden avulla hyvinvointialueet täydentävät omia palveluitaan koko lastensuojelun kentällä. Sijaishuollon tarpeen kasvaessa yksityinen sektori on noussut erityisesti laitoshuollossa merkittäväksi toimijaksi. Yksityiset palveluntuottajat toteuttavat yli 70 % sijaishuollon palveluista. Yksityistäminen on tuonut mukanaan myös laitosten erikoistumisen ja palveluiden kohdentamisen. Tämän on katsottu edesauttavan lapsen erityistarpeiden parempaa huomiointia, ja hänen tarpeitaan vastaavan sijoituspaikan löytymistä. (Laakso 2012.) Laitoshoidon ohella myös avohuollon palveluita ja lastensuojelun perhetyötä toteutetaan nykyään paljon yksityisellä sektorilla hyvinvointialueiden lisäksi.

Sijoitettavat lapset ovat nykyään aiempaa vanhempia, yhä useammin teini-ikäisiä. Tällöin he ovat joutuneet elämään vaurioittavissa olosuhteissa pidempään ja heidän ongelmansa ovat monimuotoisempia ja vaikeampia. Ongelmien taustalla voi olla päällekkäisiä somaattisia, psyykkisiä ja neurologisia sairauksia. (Sinkkonen 2012.) Muita lastensuojelutarpeen ja sijoituksen taustalla vaikuttavia tekijöitä voivat olla perheen taloudelliset vaikeudet, vanhempien elämänhallintaan, päihteisiin ja mielenterveyteen liittyvät haasteet, puutteellinen vanhemmuus, muutokset lapsen arki- ja kasvuympäristössä sekä lapsen tai nuoren ongelmallinen käyttäytyminen (Ritala-Koskinen 2018). Nuoren oireilun ollessa monimuotoista, myös hänen tarvitsemansa tuki muodostuu tiiviimmäksi ja ammatillisemmaksi. Vaikka perhehoito on myös teini-ikäisenä sijoitettavien lasten kohdalla ensisijainen sijaishuollon muoto, pystyy perhekoti harvoin vastaamaan nuoren moninaisiin tarpeisiin. Laitoshuollossa on mahdollista käyttää nuoren hyvinvoinnin turvaamiseksi erilaisia rajoitustoimenpiteitä, joiden käyttö perhehoidossa ei ole mahdollista.

Tähän tutkimukseen oli tarkoitus saada mahdollisimman monipuolinen joukko peruskoulun päättymisen aikaan sijoitettuna olleita nuoria. Sijoitetulla nuorella viitataan kaikkiin niihin nuoriin, jotka lastensuojelullisista syistä asuvat kodin ulkopuolella lyhyt- tai pitkäaikaisesti. Sijoitus voi tapahtua avohuollon tukitoimena, kiireellisenä sijoituksena, tuomioistuimen väliaikaisella määräyksellä esimerkiksi huostaanottopäätöstä tai sen purkua odottaessa, huostaanottona tai jälkihuoltona.

2.1 Sijoitus kodin ulkopuolelle

Viimeisimmät lastensuojelun tilastot ovat vuodelta 2022. Kodin ulkopuolelle oli vuoden aikana sijoitettu 17 885 lasta ja nuorta, joista huostaanotettuna oli 11 477 lasta. Nämä luvut pysyivät lähes samana vuoteen 2021 verrattuna. Avohuollon tukitoimena oli sijoitettuna yhteensä 4817 lasta. Huostassa olleista lapsista vuoden 2022 lopussa 55 % oli perhehoidossa¹, 8 % ammatillisissa

---

¹ Sijaisperhe on yksityinen perhe, joka on tehnyt hyvinvointialueen kanssa toimeksiantosopimuksen.

perhekodeissa², 34 % laitoshuollossa ja 3 % muussa huollossa³. Sijoitusmuoto vaihtelee huomattavasta lapsen iän mukaan. Alle 6-vuotiaat ovat lähes poikkeuksetta perhehoidossa, kun taas 16–17-vuotiaista noin puolet on sijoitettu lastensuojelulaitokseen. (Lastensuojelu 2022.)

Sijoitusta kodin ulkopuolelle voidaan käyttää avohuollon tukitoimena, sen ollessa rajattu, tuen tarvetta arvioiva tai kuntouttava lyhytaikainen jakso. Ensisijaisesti avohuollon tukitoimena sijoitetaan koko perhe esimerkiksi perhekuntoutukseen, mutta lapsen sijoittaminen yksin on mahdollista tuen tarpeen arvioimiseksi ja kuntouttamiseksi, tai silloin kun vanhempi ei esimerkiksi oman sairastumisen vuoksi pysty väliaikaisesti lapsesta huolehtimaan. Avohuollon sijoituksen aikana huoltaja päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta ja muista henkilökohtaisista asioista. Sijoitus on mahdollinen ainoastaan, jos yli 12-vuotias lapsi ja huoltaja molemmat suostuvat siihen. (Lastensuojelun käsikirja 2023.) Lastensuojelulain (417/2007 11 luku) mukaisia rajoitustoimenpiteitä ei ole mahdollista kohdistaa avohuollon tukitoimena sijoitettuun lapseen.

2.1.1 Huostaanotto

Jos avohuollon tukitoimien avulla ei pystytä turvaamaan lapsen kasvua ja kehitystä, on lapsi otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto. Huostaanoton perusteina voivat olla puutteet lapsen kasvuolosuhteissa tai lapsen oma käyttäytyminen. Kasvuolosuhteiden puutteet voivat johtua puutteellisesta kasvatuskyvystä, mielenterveys- ja päihdeongelmista tai lapsen kaltoinkohtelusta. Jotta huostaanoton kriteerit täyttyvät, tulee näiden uhkien olla niin vakavia, että ne todennäköisin syin vaarantavat lapsen kehitystä ja terveyttä. Myös lapsen oman käytöksen ollessa syynä huostaanotolle, tulee lapsen toistuvasti käyttäytyä omaa terveyttä ja kehitystä vaarantavalla tavalla. Yleensä mikään yksittäinen teko tai menettely ei ole vielä syy huostaanotolle. (Räty 2008.) Runsas päihteiden käyttö ja toistuva rikollinen toiminta voivat olla riittävän painavia syitä huostaanoton toteutumiselle.

---

² Ammatillisessa perhekodissa työskentelevällä vastuuhenkilöllä tulee olla tehtävänhoitamiseen soveltuva ammatillinen pätevyys. Perhekodit toimivat aluehallintoviraston luvalla.

³ Muu huolto voi tarkoittaa esimerkiksi sijoitusta omaan kotiin, itsenäistä asumista tai muuta perhehoitoon tai laitoshuoltoon kuulumatonta asumismuotoa.

Itsetuhoinen käytös ja mielenterveysongelmien hoito ovat pääsääntöisesti terveydenhuollon viranomaisten vastuulla, mutta lastensuojelun asiakkaiksi tulee myös paljon mielenterveysongelmista kärsiviä nuoria.

Peruskoulun suorittamista pidetään monesti välttämättömänä, ja sen turvaamiseksi voidaan ryhtyä lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. Huostaanotto vaatii taustalle lapsen ja nuoren terveyttä ja kehitystä uhkaavat syyt. Monesti taustalta ei löydy vain yhtä syytä, vaan monien asioiden ja yhteensattumien vuoksi kehittynyt tilanne ajautuu siihen pisteeseen, että huostaanotto on ainoa mahdollisuus. Ongelmat myös monesti kertautuvat. Nuoren ongelmat koulussa voivat johtaa lintsaamiseen ja huonoon kaveripiiriin, joka taas altistaa päihteiden käytölle ja rikolliselle toiminnalle. Huostaanotto loppuu viimeistään sinä päivänä, kun nuori täyttää 18-vuotta.

2.1.2 Sijaishuollon järjestäminen

Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Huostaanoton yhteydessä lapselle valitaan sijaishuoltopaikaksi sijaisperhe, ammatillinen perhekoti tai lastensuojelulaitos. Perhehoito on ensisijainen sijaishuollon muoto, kuitenkin sijaishuoltopaikan valinnassa ensisijainen kriteeri on aina lapsen oman edun toteutuminen. (Araneva 2016, Laakso 2018.) Sijoituksen johtuessa nuoren omasta käyttäytymisestä, päihteiden käytöstä ja rikoshistoriasta, edellyttää tilanteeseen puuttuminen tavanomaista kotikasvatusta tiukempia rajoja ja valvontaa, ammatillista kasvatusotetta ja rajoitustoimenpiteiden käyttömahdollisuutta. Perhehoito ei pysty vastaamaan tällaisen nuoren tarpeisiin, ja siksi usein vaihtoehtona onkin nuorisokoti. Sijaishuoltopaikasta tulee lapselle tai nuorelle uusi kasvuympäristö, ja sen aikuiset vastaavat lapsen jokapäiväisestä kasvatuksesta, hoidosta ja huolenpidosta. Jokaisella lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella on hänen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Hänellä on päävastuu lapsen hyvinvoinnista ja edun toteutumisesta. (Laakso 2018.) Lastensuojelulaki (417/2007 10 luku 54 §) velvoittaa tukemaan lapsen ja nuoren suhdetta vanhempiin, sisaruksiin ja muihin tärkeisiin läheisiin sijaishuollon aikana. Vaikka lapsi asuisi ensisijaisesti sijaishuoltopaikassa, asuu hän monesti myös esimerkiksi vanhempien luona ennalta sovitussa rytmissä. Rinnakkaisasuminen voi olla viikoittaista, esimerkiksi joka viikonloppu tai toteutua harvemmin 1-2 krt kuukaudessa.

Perhehoidon toteuttamista ohjaa perhehoitolaki (263/2015). Perhehoito voidaan järjestää joko perhekodissa tai ammatillisessa perhekodissa. Näiden erona on ammatillisen perhekodin luvanvaraisuus ja vähintään toiselta perhekotivanhemmalta vaadittu hoito- tai kasvatusalain koulutus. Ammatillisessa perhekodissa on monesti myös ulkopuolisia työntekijöitä. Perhekotien tarkoituksena on olla mahdollisimman kodinomaisia sijaishuoltopaikkoja. Niissä painottuvat lisäksi ihmissuhteiden pysyvyys sekä perusturvallisuuden ja sosiaalisten suhteiden edistäminen. (Araneva 2016.)

Lastensuojelun laitoshuoltoa järjestävät luvanvaraiset lastensuojelulaitokset. Ne voivat olla nimeltään esimerkiksi koulukoteja, nuorisokoteja, pienkoteja tai lastenkoteja. Laitoshuollossa tulee perhehoidon tapaan turvata lapsen hyvä hoito ja kasvatusta, ikätasoinen valvonta ja huolenpito, sekä lapsen taipumuksia ja toiveita vastaava koulutus. Laitoshuollossa korostuu monesti myös itsenäisyyteen, vastuullisuuteen ja aikuisuuteen liittyvät teemat, sillä monet laitoshuoltoon sijoitetuista lapsista ovat perhehoitoon sijoitettuja vanhempia ja lähestyvät täysi-ikäisyyttä. Myös laitoshuollossa lapselle on mahdollistettava turvallinen ja virikkeitä tarjoava kasvuympäristö. Sijaishuolto voidaan perhehoidon ja laitoshuollon lisäksi järjestää esimerkiksi terveydenhuollon yksikössä, jos lapsen tilanne sitä vaatii. Myös lapsen sijoittaminen väliaikaisesti vanhempien tai muiden huoltajien hoidettavaksi on mahdollista esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa lapsen kotiin palaamista valmistellaan ulkopuolisen sijoituksen jälkeen. (Araneva 2016.)

Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle voi merkitä eri lapsille hyvin erilaisia kokemuksia ja ratkaisuja. Yksi sijoitetaan lyhyeksi ajaksi avohuollon tukitoimena yläasteen alussa, toinen on sijoitettu taaperona perhehoitoon, jossa hän kasvaa ja varttuu täysi-ikäiseksi, kun taas kolmannella on muutamassa vuodessa ollut lukuisia eri sijoituspaikkoja ympäri Suomea. Riittävä sosiaalityön panostus, huolellinen valmistelu, suunnittelu ja yhteiset sopimukset ennaltaehkäisevät sijoitusten katkeamista, keskeytyksiä ja sijaishuoltopaikkojen vaihtumista. Sijaishuoltopaikalle on tärkeää antaa realistinen ja todellinen kuva sijoitettavan lapsen tilanteesta ja niistä piirteistä, jotka voivat muodostua riskitekijöiksi sijoituksen aikana. Tällöin mahdollisiin ongelmiin voidaan varautua etukäteen, eikä niistä muodostu riskitekijää sijoituksen katkeamiselle. (Sinkkonen 2015.) Usean sijoituksen ketju lähes väistämättä tarkoittaa ongelmien lisääntymistä, ja

estää lasta kiintymästä ja kiinnittymästä häntä hoitaviin aikuisiin. Aina kodin ulkopuolista sijoitusta ei ole mahdollista valmistella perusteellisesti, vaan sijoituksen tarve tulee kiireellisesti ja äkkiarvaamatta. Jokainen sijoitettu lapsi ja nuori joutuu kohtaamaan vähintään kaksi siirtymää sijoituksen aikana, siirtyminen sijoituspaikkaan ja sieltä poismuutto. Lukuisissa tapauksissa siirtymät eivät jää näihin kahteen, vaan matkan varrella voi olla sijaishuoltopaikan muutoksia, välillä asumista vanhempien luona ja jälleen palaaminen uuteen sijoituspaikkaa ennen itsenäistymistä ja poismuuttoa sijoituspaikasta. Siirtymät herättävät monenlaisia tunteita lapsen lisäksi myös vanhemmissa, muissa lähiomaisissa ja sijoituspaikkojen työntekijöissä. Niihin voi liittyä uteliaisuutta, helpotusta, pettymystä, jännitystä tai turhautumista. Lastensuojelun siirtymät voidaan nähdä joko uhkana tai mahdollisuutena. Huonosti hoidettu tai tarpeeton siirtymä lisää lapsen taakkaa ja ongelmia, kun taas hyvät kokemukset lisäävät turvallisuuden tunnetta ja kasvun mahdollisuuksia. (Känkänen, 2013.) Sijoitusten katkeaminen on todennäköisintä teini-ikäisillä. Syiksi nostetaan monesti käytösongelmat, päihteidenkäyttö, aggressiivisuus ja toistuvat karkaamiset sijoituspaikasta. Kuitenkin myös sijaisvanhempien tai lastensuojelulaitoksen työntekijöiden sitoutuminen nuoreen ja valmiudet työstää ongelmia nuorten kanssa vaikuttavat siihen katkeako sijoitus vai onko sillä edellytyksiä jatkua. (Laakso 2019.)

2.1.3 Jälkihuolto

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on sijaishuollon päättymisen jälkeen järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuoltoa hänen tarpeidensa mukaisesti. Tarpeen arvioinnissa huomioidaan lapsen ikä, erityistarpeet terveydenhuollon palveluiden järjestämiselle, tarve itsenäistymistä edesauttaviin tukitoimiin sekä muut yksilölliset tarpeet. Oikeus jälkihuoltoon on huostaanotettujen lasten lisäksi lapsilla, jotka ovat olleet sijoitettuna avohuollon tukitoimena yhtäjaksoisesti vähintään puolen vuoden ajan. (Räty 2008.) Oikeus jälkihuoltoon päättyy, jos nuoren kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeisestä lastensuojelun asiakkuudesta on kulunut yli viisi vuotta (Lastensuojelulaki 417/2007 12 luku 75 §). Jälkihuollon sisältöjä ja sen toteuttamista ei määritellä lastensuojelulaissa yhtä tarkasti kuin avohuollon tukitoimia tai sijaishuoltoa, mutta sen tarkoituksena on antaa lapselle ja nuorelle tukea kasvussa itsenäiseen elämään ja aikuisuuteen. Monet jälkihuollon asiakkaat ovatkin yli 18-vuotiaita. Vastuu jälkihuollon järjestämisestä

on hyvinvointialueilla, mutta täysi-ikäinen nuori voi myös kieltäytyä ottamasta jälkihuollon tukea vastaan. Huostaan otetun ja etenkin laitoshuollossa olevan nuoren elämä on monesti hyvin säädelyä ja ulkopuolisten ohjaamaa. Vaikka jo sijaishuollossa nuoren itsenäistymistä pyritään viemään eteenpäin ja tukemaan askel kerrallaan, on huostaanoton jälkeen koittava vapaus monesti nuorelle hallitsematonta. Jälkihuolto toimii nuoren tukena ja kulkee rinnalla, kunnes hänen omat taitonsa riittävät selviytymään nuoren aikuisen elämästä itsenäisesti.

Jälkihuollon päättymisen ikäraja nousi 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen vuoden 2020 alussa. Nuorten määrä lastensuojelun asiakkaana on kasvanut, ja aika sijaishuollossa jää monesti muutaman vuoden mittaiseksi. Sijoituksen jälkeen monet tarvitsevat paljon tukea elämän eri osa-alueille. Asumisen haasteet, päihde- ja mielenterveysongelmat, ylivelkaantuminen ja rahan käyttö, hygieniasta ja terveydestä huolehtiminen ja koulutukseen ja työelämään integroituminen aiheuttavat haasteita arjessa selviytymiseen. Ongelmien selättämiseksi nuoret tarvitsevat tavoitteellista ja kokonaisvaltaista tukea syrjäytymisen ehkäisemiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019.) Nykyinen hallitus laski jälkihuollon iän 25 ikävuodesta 23 ikävuoteen 1.1.2024 alkaen säästöyistä. Nuorisoalan ammattilaiset eivät usko ikärajan laskun tuovan säästöjä, vaan lisäävän nuorten pahoinvointia ja syrjäytymisriskiä. (Nuorisoasuntoliitto 2023.)

2.2 Osallisuus lastensuojelussa

Lasten oikeuksien maailmanlaajuisista toteutumista ohjaa YK:n lastenoikeuksien sopimus. Se takaa kaikille alle 18-vuotialle lapsille oikeuden tasa-arvoon, turvallisuuteen, terveyteen ja koulutukseen. Lasten oikeuksien periaatteet määrittelevät että lasta ei saa syrjiä, hänen etu pitää ottaa huomioon, lapsella on oikeus elämään ja kehittymiseen ja lapsen näkemystä pitää kunnioittaa. (UNICEF 2023.) Suomi, muiden sopimuksen allekirjoittaneiden maiden tavoin, on sitoutunut omalla lainsäädännöllä tukemaan lasten oikeuksien sopimusta ja edistämään sen periaatteita. Siksi myös lastensuojelulaki osaltaan huomioi lasten oikeuksien toteutumista ja edistää sen periaatteita.

Lastensuojelulaki edellyttää lapsen huomioimista ja mukaan ottamista koko lastensuojeluprosessin ajan. Lasta tulee tavata henkilökohtaisesti (29 §), suunnitelmat on laadittava yhteistyössä hänen kanssaan (30 §), ja hänen

kanssaan on keskusteltava (53 §). Lastensuojelun kaikissa vaiheissa tulee kiinnittää erityisesti huomiota lapsen mielipiteisiin ja toivomuksiin. Tälle ei ole olemassa mitään ikärajaa, vaan toiveet ja mielipiteet on selvitettävä lapsen iästä riippumatta. Mitä tärkeämpi lapsen elämään liittyvä päätös on kyseessä, sitä enemmän lapsen mielipiteelle tulee antaa painoarvoa. (Saastamoinen 2010.) Lapsen mukaan ottaminen päätöksentekoon lisää hänen ymmärrystensä lastensuojelun syistä, erilaisista vaihtoehdoista ja siitä kuinka lapsi voi itse vaikuttaa omiin asioihin. (Hotari et al. 2013.) Yli 12-vuotiasta lasta on kuultava häntä koskevissa huostaanottoon, sijaishuoltoon, huostassapidon lakkaamiseen tai yhteydenpidon rajoittamiseen liittyvissä asioissa (Aaltonen & Heikkinen 2013).

Peruskoulun jälkeinen koulu- ja alavalinta on yksi isoimmista päätöksistä nuoren elämässä. Erityisesti siinä vaiheessa nuoren oman mielipiteen selvittäminen ja hänen kanssaan keskusteleminen erilaisista vaihtoehdoista on ensiarvoisen tärkeää. Osallisuus on paljon muutakin kuin lineaarinen näkemys sen määrästä. Nigel Thomas (2002) jakaa osallisuuden käsitteen eri ulottuvuuksiin, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja lapsen kokemus osallisuudesta muuttua siinä samalla. Thomas kritisoi malleja, joissa osallisuus nähdään ainoastaan yksiulotteisena ominaisuutena, jota on olemassa tietyn verran. Osallisuuden ensimmäisen ulottuvuuden mukaan lapsella tulisi olla mahdollisuus valita, haluaako hän osallistua johonkin vai ei. Valitseminen voi olla myös asiasta kieltäytymistä. Toisena ulottuvuutena lapsella on mahdollisuus saada tietoa tilanteesta, prosessista sekä omista oikeuksistaan ja roolistaan siinä. Kolmas ulottuvuus on mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, esimerkiksi päättämällä ketä häntä koskeviin palavereihin osallistuu. Neljäs ulottuvuus on mahdollisuus ilmaista itseä ja tuoda omat ajatuksensa ja mielipiteensä julki. Tähän liittyy myös mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Lapsille voi olla haastava pukea omia ajatuksiaan sanoiksi. Myös ympärillä olevat muut ihmiset voivat hankaloittaa tai helpottaa lapsen itseilmaisua. Lasta tulisi auttaa ilmaisemaan itseään, ja järjestää ympäristö sellaiseksi, että se on mahdollista. Viimeisenä Thomas mainitsee mahdollisuuden itsenäisiin päätöksiin.

Mallin tarkoituksena on tuoda näkyväksi osallisuuden rakenteita ja lasten yksilöllisiä tarpeita sen toteutumiseksi. Yksilön tilanteen mukaan eri osallisuuden mahdollisuudet saavat erilaisia painotuksia. Toiselle asteelle siirtymässä ei ole

mahdollista valita enää nykyään hakematta jättämisen vaihtoehtoa, sillä oppivelvollisuuslain uudistus velvoittaa kaikkia hakeutumaan peruskoulun jälkeiseen koulutukseen. Muut Thomasin osallisuuden ulottuvuuksista sen sijaan ovat läsnä myös koulusiirtymässä toiselle asteelle. Erityisesti sijoitettujen lasten osalta huomiota tulisi kiinnittää siihen, että heillä olisi mahdollisuus vaikuttaa päätöksenteon prosessiin ja siihen, keitä esimerkiksi asiakassuunnitelma- tai koulupalavereihin osallistuu.

3 SIJOITETTU LAPSI KOULUSSA

Koulumenestystä voidaan pitää yhtenä suojaavista tekijöistä aikuisuuden hyvinvoinnin kannalta. Sijoitettuna olevat lapset ja nuoret ovat kautta linjan ikätovereitaan suuremmassa vaarassa syrjäytyä, eikä heidän koulusuoriutumisensa vastaa todellista taitotasoa. Erityisen heikossa asemassa ovat koulukoteihin sijoitetut ja päihdediagnoosin saaneet nuoret (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019). Koulussa selviytyminen ja myönteiset koulukokemukset olisivat erittäin tärkeitä. Ala-asteelta asti rakentuva positiivinen kouluilmapiiri ja lapsen tuen tarpeisiin vastaaminen tarjoavat hyvän pohjan jatko-opinnoille ja kiinnittymiselle työelämään aikuisuudessa. Heinon ym. (2016) mukaan koulunkäynnin ongelmat ovat yhtenä syynä jopa 70 % teini-ikäisten nuorten huostaanotoissa. Samassa ikäryhmässä jopa 88 % oli vaikeuksia koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyen.

Kun yläasteikäinen nuori otetaan huostaan, lähes poikkeuksetta yhtenä tavoitteena on peruskoulun loppuunsaattaminen. Heino ja Johnson (2010) ovat tutkineet huostassa olleita lapsia nuorina aikuisina. Tutkimuksessa kävi ilmi, että peruskoulun jälkeen huostassa olevat opiskelevat selvästi ikätovereitaan vähemmän. 17–18-vuotiaista huostassa olleista kolmannes ei opiskele, kun koko väestössä luku on ainoastaan 8 %. Ammattikoulu on suosituin vaihtoehto jatko-opintoihin, kun taas lukiossa ja etenkin ammattikorkeakoulussa ja yliopistossa opiskelu on harvinaista. Tilastoja peruskoulun loppuun suorittamisesta ei kerätä, mutta huostaan otettujen koulupolut ovat kuitenkin ikätovereitaan jäljessä. Moni huostaanotettu suorittaa vielä 18-vuotiaana peruskoulun oppimäärää, kymppiluokkaa, tai osallistuu työpajatoimintaan tai muuhun valmentavaan koulutukseen. Tämän takia myös toisen asteen opintojen aloittaminen ja suorittaminen viivästyy. Nuoren opintopolkuun vaikuttavat osaltaan sijaishuolto paikka, sijoituksen kesto ja sijoituksen ajankohta. Lapsena perhehoitoon sijoitetut kulkevat koulutusuraa pidemmälle kuin nuorena laitokseen sijoitetut lapset. Huonoimmassa asemassa ovat laitoshoidossa tai useassa eri sijoituspaikassa olleet teini-ikäisenä sijoitetut pojat. Heistä 80 % on vailla peruskoulun jälkeistä tutkintoa vielä 23–24-vuotiaana. Tutkimukset huostassa olevien nuorten koulumenestyksestä on tehty ennen

oppivelvollisuuslain uudistuksen voimaantuloa. Siksi vielä ei ole olemassa tutkimustietoa, kuinka uudistus on vaikuttanut toisen asteen tutkinnon suorittamiseen sijoitettujen lasten kohdalla.

Lastensuojelulain 52§ mukaan lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen ja opetukseen sijaishuollon aikana siten, kun varhaiskasvatustilanne, perusopetuslaki ja oppivelvollisuuslaki asiasta säätävät. Lapsen asiakassuunnitelmaan kirjataan, kuinka opetus sijaishuollon aikana järjestetään, ja lasten asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää veloitetaan tekemään yhteistyötä koulutuksen järjestäjän kanssa sijoitusta valmisteltaessa ja sen aikana. Lapsen kasvatuksesta vastaavan työntekijän tulee toimia yhteistyössä opetuksen tai koulutuksen järjestäjän kanssa. Avohuollon tukitoimena sijoitetun lapsen kouluasioista päättää hänen huoltajansa yhdessä lapsen kanssa. Huostassa olevan lapsen kohdalla koulunkäynnistä päättää sosiaalihuollosta vastaava toimielin yhteistyössä lapsen ja hänen vanhempansa ja huoltajan kanssa. Käytännössä lapsen vanhempia ja huoltajia ei voi sivuuttaa lasta koskevassa päätöksenteossa esimerkiksi koulupaikan valinnan suhteen, ellei lapsen edun ensisijaisuus sitä erityisesti vaadi.

Kunnalla on velvollisuus järjestää sen alueella asuville oppivelvollisuusikäisille opetusta (Perusopetuslaki 4§). Tämä velvoite koskee myös kunnan alueelle sijoitettuja lapsia ja nuoria. Vuonna 2019 toteutetun peruspalveluiden arvioinnin mukaan melkein 75 % sijoitetuista oppivelvollisuusikäisistä lapsista opiskeli kuntien omissa peruskouluissa. Lastensuojelulaitosten omissa kouluissa opiskeli 17,4 % sijoitetuista lapsista. Muita opiskelupaikkoja olivat esimerkiksi sairaalakoulut ja sijoituspaikkakunnan ulkopuoliset koulut. Myös koulunkäynnin ohjaajan pitämä yksityisopetus ja lastensuojelulaitoksen järjestämä opetus mainittiin kysyttäessä sijoitettujen lasten opetuksen järjestämisen tapoja. Erityisen tuen päätös oli 29,5 % sijoitetuista lapsista. Arvioinnin yhtenä toimenpide-ehdotuksena nostettiin esille sijoitettujen lasten sivistyksellisten oikeuksien turvaaminen. Heidän opetusjärjestelynsä nähtiin osin puutteellisiksi. Haastavan elämäntilanteen vuoksi moni sijoitettu lapsi tarvitsee räätälöityjä opetusjärjestelyjä tilanteessa, jossa täysipainoinen opiskelu ei ole mahdollista.

Lastensuojelulaitoksen omissa kouluissa opiskelevan nuoren kohdalla on todennäköisesti kokeiltu kaikkia muita tukimuotoja koulunkäyntiin ja todettu

niiden olevan riittämättömiä. Tällainen kouluyksikkö voi olla ainoa mahdollisuus nuorelle suorittaa peruskoulu loppu. Sen etuja ovat opetuksen yksilöllinen räätälöinti oppilaan tarpeisiin, pienet ryhmäkoot, turvallinen ympäristö ja jatkuva tuki. Haasteena voi olla siirtyminen lastensuojelulaitoksen pienestä ja vahvaa tukea tarjoavasta kouluyksiköstä toiselle asteelle. Toisen asteen oppilaitoksilla ei ole mahdollisuutta tarjota yhtä intensiivistä tukea ja räätälöityjä opetusjärjestelyjä. Peruskoulun loppuvaiheessa olisi tärkeää harjoitella myös isommassa koulussa ja ryhmässä toimimista, jotta siirtyminen toiselle asteelle olisi helpompi. (Tuomela 2021.)

3.1 Oppilaanohjaus perusopetuksessa

Perusopetuslain 11§ mukaan oppilaalla on oikeus saada opetussuunnitelman mukaista oppilaanohjausta. Tämä koskee myös kaikkia sellaisia oppilaita, jotka opiskelevat esimerkiksi lastensuojelulaitoksen omissa kouluissa tai ovat erityisten opetusjärjestelyiden piirissä. Oppilaanohjauksen tarkoituksena on antaa oppilaille välineitä opiskelunvalmiuksiin ja vuorovaikutustaitoihin, sekä tukea heitä tunnistamaan omia valmiuksia, arvoja ja lähtökohtia sekä kiinnostuksen kohteita, sekä tekemään arkielämää, opiskelua, jatko-opintoja ja tulevaisuutta koskevia päätöksiä sekä valintoja. Ohjauksen avulla oppilaat tiedostavat omat mahdollisuutensa vaikuttaa oman elämän suunnitteluun ja päätöksentekoon. Oppilaanohjaus nivoutuu osaksi muuta opetusta ja koulun toimintaa 1–6 vuosiluokilla ja sen toteutuksesta vastaa ensisijaisesti luokanopettaja. 7–9 vuosiluokilla päävastuu oppilaanohjauksesta on opinto-ohjaajalla. Oppilaanohjauksen tarkoituksena on tarjota menetelmiä ja valmiuksia selviytyä elämäntilanteiden muutoksissa, opintojen nivelvaiheessa ja työuran siirtymissä. Tärkeää on vahvistaa oppilaan toimijuutta ja oma-aloitteisuutta koulutusta ja uravalintoja koskevassa päätöksenteossa. Oppilaanohjaus tarjoaa tietoa peruskoulun jälkeisistä opiskelumahdollisuuksista ja mahdollistaa oppilaita tutustumaan niihin jo peruskoulun aikana. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.)

3.2 Oppivelvollisuuslain uudistus

Vuonna 2021 voimaan tulleen oppivelvollisuuslain uudistuksen myötä oppilaan on hakeuduttava ennen peruskoulun päättymistä ammatilliseen koulutukseen (ammatillinen perustutkinto tai ammattitutkinto), lukiokoulutukseen, tutkintoon valmentavaan koulutukseen (TUVA) tai muuhun oppivelvollisuuden piiriin kuuluvaan koulutukseen. Tällaisia voivat olla esimerkiksi oppisopimuskoulutus, kansanopiston oppivelvollisille suunnatut linjat tai vieraskieliset koulutukset. Oppivelvollisuus päättyy nuoren täyttäessä 18-vuotta tai kun hän on suorittanut toisen asteen tutkinnon. Oppivelvollisuuden laajentamisen tavoitteena on, että jokainen nuori suorittaisi toisen asteen tutkinnon. Lakia sovellettiin ensimmäistä kertaa keväällä 2021 peruskoulun päättäneisiin oppilaisiin, pääosin vuonna 2005 syntyneeseen ikäluokkaan. Uudistuksen myötä kaikilla perusopetuksen päättävillä on velvollisuus hakea toisen asteen tai nivelvaiheen koulutukseen. Perusopetuksen järjestäjällä on ohjausvastuu opintoihin hakeutumisessa ja velvollisuus valvoa, että nuori aloittaa opinnot. Tämän jälkeen vastuu oppivelvollisuuden toteutumisesta siirtyy sille oppilaitokselle, johon nuori siirtyy opiskelemaan.

Oppivelvollisuuden laajenemisen myötä ensimmäisen tutkinnon suorittaminen muuttui opiskelijalle maksuttomaksi. Ilmaisen opetuksen ja ruoan lisäksi myös kaikki oppimateriaalit ja opiskelussa tarvittavat välineet ovat oppivelvollisille maksuttomia. Myös ammatillisessa tutkinnossa suoritettavat luvat ja pätevyudet, kuten työturvallisuuskortti tai ensiapukortti, ovat maksuttomia, jos ne ovat välttämättömiä tutkinnon ammattitaitovaatimuksissa tai osaamistavoitteissa edellytetyn osaamisen osoittamiseksi. Maksuttomuuden piiriin kuuluvat pakollisten ylioppilastutkinnon kokeiden suorittaminen ja hylättyjen kokeiden uusiminen sekä yli seitsemän kilometrin pituiset koulumatkat. Majoitus- ja matkustuskustannukset kuuluvat maksuttomuuden piiriin erityistapauksissa, jos lähimpään toisen asteen oppilaitokseen on matkaa yli 100 kilometriä. (Opetushallitus 2023b.)

3.3 Siirtymä toiselle asteelle

Suppeasti nivelvaihe voidaan määritellä kahden koulutusasteen väliseksi taitoskohtaksi. Laajemmassa merkityksestä tässä vaiheessa nuori tekee omaa koulutus- ja ammattiuraa koskevia merkittäviä valintoja ja ratkaisuja. Valinnat voivat osalla olla hyvin suoraviivaisia, ja siirtymä peruskoulusta toiselle asteelle on ajallisesti lyhyt. Kriittistä aikaa siirtymävaihe on erityisesti syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Siirtymävaiheen pidentyminen ja useat aloitukset eri kouluissa ja tutkinnoissa vaikeuttavat opintoihin orientoitumista ja niiden loppuun suorittamista. (Kouvo ym. 2011.)

Perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen siirtymisen nivelvaiheessa ohjauksen tehtävänä on tukea oppilasta jatko-opintojen suunnittelussa ja henkilökohtaisissa koulutusvalinnoissa. Tavoitteena on sujuva siirtyminen sekä riittävät valmiudet jatko-opintojen aloittamiseen toisella asteella tai muussa oppivelvollisuuden suorittamiseen soveltuvassa koulutuksessa. Yksinkertaistettuna peruskoulun jälkeinen siirtymä toteutetaan seuraavalla tavalla; opiskelemaan haetaan yhteishaussa, jonka jälkeen oppilas siirtyy valintansa mukaisesti ammatilliseen tai lukiokoulutukseen. Siirtymä ajoittuu perusopetuksen viimeiselle vuodelle, ja toteutuu käytännössä sen jälkeisenä kesänä. Polut kuitenkin harvoin ovat näin suoraviivaisia ja yhdenmukaisia. Ideaalia siirtymää heikentävät useat seikat kuten itsenäistymisprosessi, sosiaaliset olosuhteet, koulunkäynnin ongelmat tai vaikeudet koulutusvalinnan suhteen. (Niemi ym. 2019.) Koulupolut muodostuvat koulujärjestelmän rakenteellisten ominaisuuksien ja yksilön resurssien, kokemusten ja tulevaisuuden suunnitelmien yhteisvaikutuksessa. Suoraviivaisen siirtymän sijasta monien polku sisältää vaihtoehtoisia siirtymiä sekä epäonnistuneita valintoja ja uudelleenvalintoja koulutuksessa ja työelämässä. (Holopainen, Kalalahti & Varjo 2017.)

Laajentuneen oppivelvollisuuden myötä varsinaisia välivuolia ei pitäisi alaikäisille opiskelijoille tulla entiseen tapaan, vaan nuorelle pyritään löytämään tarkoituksenmukainen paikka suorittaa oppivelvollisuutta, vaikka ammatillinen tutkinto tai lukiokoulutus ei ole sopiva vaihtoehto. Tilastopalvelu Vipusen mukaan joulukuussa 2023 oli kuitenkin 2200 oppivelvollista 16–18-vuotiasta nuorta, jotka eivät suorita oppivelvollisuutta. Heistä 850 oli keskeyttänyt oppivelvollisuuden ja

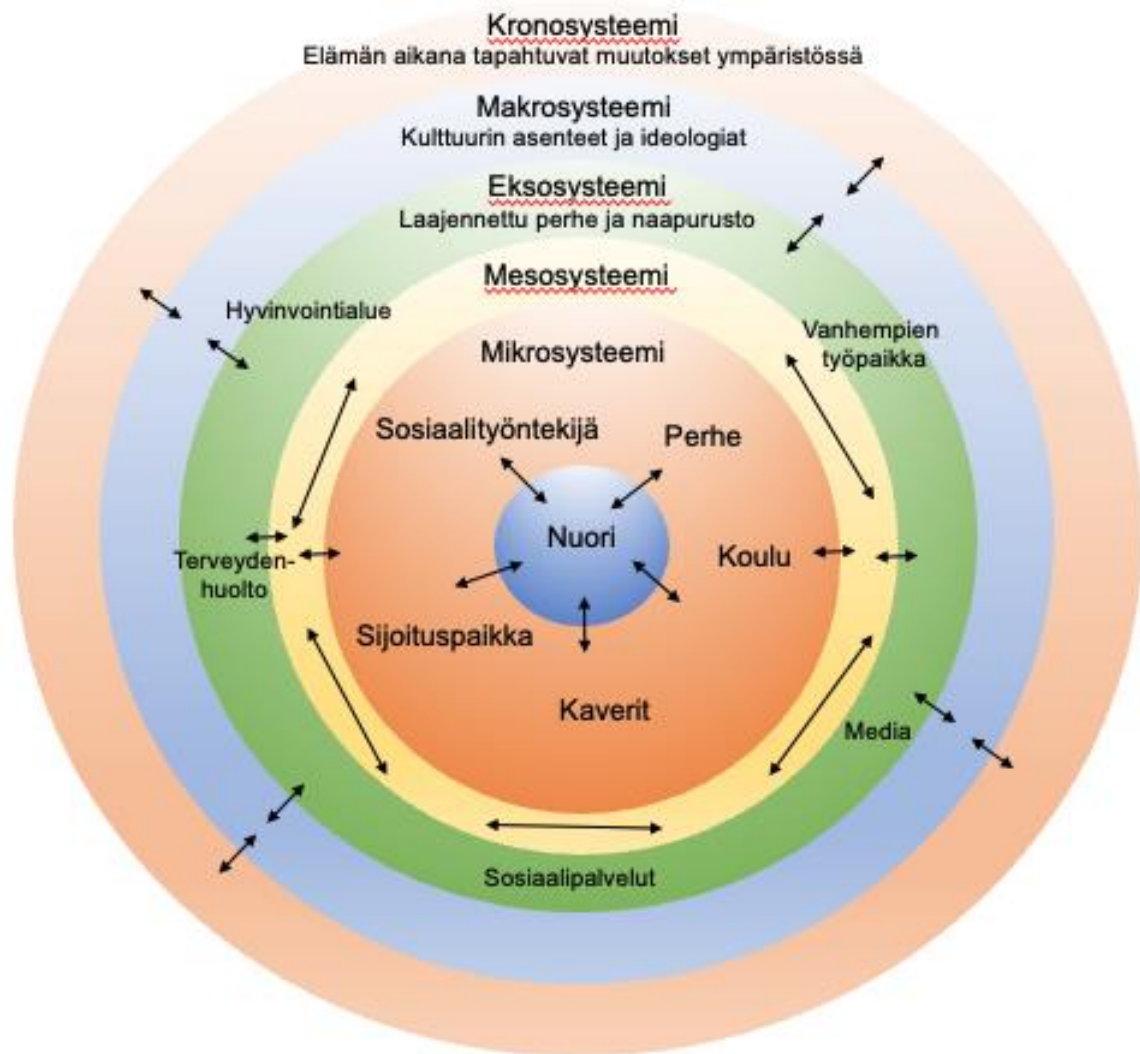
6 vapautettu oppivelvollisuudesta mutta suurin osa yli 1300 nuorta ei ollut koulutuksessa. Oppivelvollisuuden suorittaminen voidaan keskeyttää määräajaksi pitkäaikaisen sairauden tai vamman, raskaus- tai vanhempainrahan saamisen, yli kuukauden mittaisen tilapäisen ulkomailla oleskelun tai elämäntilanteeseen liittyvän painavan syyn vuoksi. Jos sairaus tai vamma on luonteeltaan pysyvä, voidaan oppivelvollisuus keskeyttää toistaiseksi. (Oppivelvollisuuslaki 1214/2020 7§.)

Sijoitettuna olleiden nuorten jatko-opintosuunnitelmissa peruskoulun jälkeen korostuu erityisesti ammatillinen koulutus. Harkon ym. (2016) tutkimuksen mukaan lähes 70 % sijoitetuista nuorista suunnitteli ammattikouluopintoja, kun taas lukiota suunnittelevien osuus oli vain 12 %. Tutkimuksessa nousi myös esille, että erityisesti pojat kokevat saavansa heikoiten tukea sopivan koulutuksen ja ammatin hankkimiseen. Vain 59 % pojista koki, että heitä oli kannustettu nykyisessä kodissa tai laitoshuollossa tässä asiassa. Tyttöjen kohdalla sopivan koulutuksen ja ammatin hankkimiseen kannustaminen nousi taas parhaiten onnistuneiden osa-alueiden joukkoon.

4 EKOLOGINEN SYSTEEMITEORIA

Urie Bronfenbrennerin kehittämä ekologinen systeemiteoria kuvaa yksilön kehittymistä (human development) yhteiskunnan kokonaisvaltaiseksi jäseneksi. Sen lähtökohtana on, että nuori yksilö kasvaa ja kehittyy aktiivisena toimijana. Hän vaikuttaa ympäristöön ja ympäristö vastavuoroisesti vaikuttaa yksilöön. Teorian lähtökohtana voidaan pitää Kurt Lewinin teoriaa, jossa käyttäytyminen nähdään ympäristön ja henkilön vuorovaikutuksen tuloksena. Bronfenbrenner puhuu kehittämisestä käyttäytymisen sijaan, mutta näkee kehittymisen henkilön ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena. Käyttäytyminen ja kehittyminen eroavat toisista ajallisessa merkityksessä käyttäytymisen ollessa tässä hetkessä tapahtuvaa, kun taas kehittyminen tapahtuu tietyssä ajanjaksona. (Puroila & Karila 2001.) Bronfenbrenner (2016) esittää kaavan sanallisessa muodossa seuraavasti: *Henkilön ominaisuudet hänen elämänsä tietyssä ajankohtana ovat tulosta henkilön ja ympäristön ominaisuuksista henkilön siihenastisen elämän aikana.*

Bronfenbrennerin ympäristö koostuu neljälle eri tasolle rakentuneista järjestelmistä, jotka kaikki ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Ensimmäisen tason, *mikrosysteemin*, muodostavat ne tahot ja instituutiot, jotka suorimmin ovat vaikutuksessa yksilöön. Mikrotasolla vaikuttavat esimerkiksi perhe, koulu ja kaverit. Toisella tasolla, *mesosysteemissä*, tarkastellaan mikrosysteemin toimijoiden keskinäisiä suhteita, esimerkiksi huoltajan ja koulun tai kavereiden ja perheen välisiä suhteita. Kolmas taso, *eksosysteemi*, käsittää sosiaalisen ympäristön sellaiset yhteyden, joissa yksilöllä ei ole aktiivista roolia ja ne eivät suoraan vaikuta häneen, vaan pikemminkin toimivat hänen ympärillensä. Nämä roolit kuitenkin toimivat eräänlaisina heijasteina myös suoraan yksilöön. Järjestelmän neljäs taso, *makrosysteemi*, kuvailee kulttuuria, jossa yksilö elää. Kulttuuriseen kontekstiin sisältyviä asioita ovat esimerkiksi etnisuus, sosioekonominen asema, köyhyys ja sukupolvelta toiselle siirtyvät käyttäytymis- ja käsitysmallit. Neljän tason jatkoksi on myöhemmin lisätty viidenneksi tasoksi *kronosysteemi*, jolla kuvataan ulkoisten ympäristöjen ajassa tapahtuvaa kehitystä, evoluutiota ja kehityskulkua. (Härkönen 2007.)

KUVIO 1. Ekologisen systeemiteorian tasot Guy-Evansia (2023) mukailten

4.1 Mikrosysteemi

Bronfenbrenner (2016) määrittelee mikrojärjestelmän seuraavasti

Se on toimintojen, roolien ja henkilöiden välisten suhteiden kokonaisuus, jonka kehittyvä henkilö kokee tietyssä konkreettisessa, tietyt fyysiset ja aineelliset piirteet omaavassa ympäristössä ja joka sisältää muut henkilöt, joilla on tunnusomaiset temperamentin, persoonallisuuden ja käsitysjärjestelmän piirteet.

Mikrosysteemin ympäristöjä voivat olla esimerkiksi koti, sijaishuoltopaikka, koulu ja ikätoveriryhmä. Yhteistä näille kaikille on, että henkilö toimii kaikissa ympäristöissä itse aktiivisessa roolissa osallistuen ympäristön toimintaan. Mikrotasolla yksilön ja esimerkiksi vanhemman suhde on molemminpuolinen. Vanhempi voi vaikuttaa lapsen käsityksiin ja uskomuksiin, mutta yhtä lailla myös lapsi toimii vaikuttajana vanhemman suuntaan. (Härkönen 2007.) Jokainen

mikrosysteemi koostuu erilaisista toiminnoista, rooleista ja ihmisten välisistä suhteista. Kuten mikrosysteemin määritelmässäkin todetaan, oleellista on, kuinka yksilö itse kokee nämä oman lähiympäristönsä piirteet. Bronfenbrenner painottaa, ettei kehitykseen vaikuttavia tekijöitä voi ajatella ainoastaan ympäristötekijöiden kautta, vaan tärkeämpää on millaisen merkityksen yksilö antaa eri tilanteille ja olosuhteille. (Puroila & Karila 2001.)

Mielestäni myös ohjaus voidaan nähdä ympäristötekijänä yksilön mikrosysteemissä. Sijaishuollossa oleva nuori kohtaa ohjausta monessa eri ympäristössä, ja eri toimijoiden kesken se voi saada hyvinkin erilaisia merkityksiä. Peruskoulussa tapahtuvan oppilaanohjauksen tarkoituksena on tukea oppilaan kasvua ja kehitystä, jotta oppilas kykenee edistämään opiskelunvalmiuksia ja sosiaalista kypsymistä sekä kehittämään elämänsuunnittelun kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja. Erityisesti vuosiluokilla 7–9 tehtävänä on kehittää valmiuksia selviytyä muuttuvissa elämäntilanteissa, opintojen nivelvaiheissa ja työuran siirtymissä. Ohjauksen merkitys on erityisen suuri nivelvaiheissa, siirtymissä toiseen kouluun ja opintoihin liittyvien valintojen tekemisessä. (Opetushallitus 2023.) Lastensuojelussa ohjauksella voi olla vielä koulumaailmaa monimerkityksellisempi näkökulma. Sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja toteuttavat lastensuojelun ohjaus- ja neuvontatyötä yhdessä muiden ammattilaisten kanssa. Sosiaalityön luonteeseen kuuluu muutoksen tukeminen, jossa yksilön, perheen ja yhteisön kanssa pyritään lieventämään elämäntilanteiden vaikeuksia ja vahvistamaan yksilön ja perheen omia toimintaedellytyksiä. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 15 §.) Sijaishuollon arkipäiväisessä kasvatus- ja ohjausvastuussa ovat sijaishuoltopaikassa toimivat henkilöt, perhekotien vanhemmat, lastensuojelulaitosten työntekijät tai sukulaissijoitetun nuoren läheiset. Näiden eri ohjauksen toimijoiden ja nuoren välinen suhde näyttäytyvät mikrosysteemin erilaisina ympäristöinä.

Nämä ohjauksen ympäristöt voivat olla samankaltaisia useille nuorille. Suomen opinto-ohjaajat ry ja OAJ suosittavat, että yhdellä opinto-ohjaajalla olisi 150 ohjattavaa. Lastensuojelulain mukaan (417/2007 13b§) yhdellä sosiaalityöntekijällä voi olla vastuulla 1.1.2024 alkaen enintään 30 asiakasta. Laitoshoidossa taas yksikön työntekijäresurssin on oltava riittävä, tarkoittaen vähintään seitsemän hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa henkilöä yksikköä kohden. Yhdessä yksikössä voi olla sijoitettuna enintään seitsemän lasta tai

nuorta. (Lastensuojelun käsikirja 2023.) Opinto-ohjaajan, sosiaalityöntekijän tai lastensuojeluyksikön työntekijän ja nuoren välinen suhde ja nuoren näille ympäristöille antamat merkitykset vaikuttavat siihen, miten eri mikroympäristöt vaikuttavat nuoren kehitykseen ja sitä kautta esimerkiksi koulu- ja uravalintaan. Nuori voi olla aktiivinen ja osallistuva suhteessa oppilaanohjaukseen, jolloin sitä kautta saatu tieto on nuorelle merkityksellistä. Tätä kautta nuori voi löytää omia vahvuuksia ja itseä kiinnostavia ala- ja koulutusvaihtoehtoja. Jos taas suhtautuminen on välinpitämätöntä, eikä nuori anna oppilaanohjaukselle tärkeää merkitystä, jää uravalintojen pohtiminen muiden ympäristöjen vastuulle. Työntekijäresurssin määrittämisellä pyritään siihen, että työhön olisi riittävästi aikaa ja sitä pystytään toteuttamaan laadukkaasti. Mitä paremmin nuoren asioihin on mahdollista perehtyä, sitä todennäköisempää on, että ympäristöt muodostuvat nuorelle merkityksellisiksi. Hokkila (2023) kirjoittaa Lastensuojelun keskusliiton selvityksessä, että kasvaminen kodin ulkopuolella näyttäytyy nuorille yleensä välttämättömänä ratkaisuna, jonka ansiosta heidän on mahdollista saada elämänsä turvallisia ja luotettavia aikuisia. Heidän avulla nuoren on mahdollista päästä hyvän elämän alkuun. Ikätovereita laajempi mikrosysteemi voi sijoitetuille nuorille osoittautua mahdollisuudeksi saada elämään lisää tukevia ja kuuntelevia aikuisia.

4.2 Mesosysteemi

Mesosysteemi nähdään mikrojärjestelmien järjestelmänä. Muut ympäristön tasot ovat Bronfenbrennerin teorian kehittämisen jälkeen kokeneet eritasoisia muutoksia, mutta mesojärjestelmän määritelmä on säilynyt ennallaan. Mesojärjestelmä sisältää kahden tai useamman ympäristön väliset yhteydet ja prosessit. Se koostuu niistä suhteista, joita eri ympäristöillä on keskenään. Sijoitettuna olevalla nuorella perheen ja sijoituspaikan tai perheen, sijoituspaikan ja koulun väliset suhteet ovat keskiössä.

Mikrosysteemit voivat olla toisiaan tukevia, mutta niissä voi esiintyä myös ristipainetta ja erilaisia odotuksia ja vaatimuksia nuorta kohtaan (Härkönen 2007). Eri mikroympäristöjen väliset ristiriidat lisäävät jännitystä ja vaikuttavat nuoreen negatiivisesti. Sijoitettuna olevalla nuorella on perheessä asuvaa nuorta enemmän erilaisia mikrosysteemejä, joiden keskinäinen toimivuus vaikuttaa

suoraan nuoreen ja hänen kehitykseensä. Sijoituspaikalla, sosiaalityöntekijällä, koululla, huoltajilla ja nuorella itsellä olisi tärkeää olla yhteisesti sovittu päämäärä esimerkiksi peruskoulun jälkeisten opintojen suhteen. (Puroila & Karila 2001.)

Koska sijoitus avohuollon tukitoimena vaatii lähtökohtaisesti huoltajan ja 12-vuotta täyttäneen lapsen suostumuksen ja huoltajalla on vastuu lapsen asioista, täytyy sijoituksen tavoitteiden saavuttamiseksi yhteistyön olla sujuvaa sijoituspaikan kanssa. Sijoitettujen lasten vanhempien kokemukset sosiaalityöntekijästä ovat vaihtelevia. Erityisesti pitkä yhteistyö samojen työntekijöiden kanssa sekä vanhemman ja hänen tarpeidensa huomioiminen lapsen tarpeiden lisäksi lisää luottamusta ja parantaa yhteistyötä. Sen sijaan vaihtuvat työntekijät ja vanhemman kokemus ettei häntä kuulla, vaikuttavat negatiivisesti sosiaalityöntekijän ja vanhemman väliseen suhteeseen. Sijaishuoltopaikkaan suhtautuminen on pääsääntöisesti positiivista, tosin esimerkiksi yhteydenpitoa sijaishuoltopaikan ja vanhempien välillä vanhemmat toivovat monesti lisää. (Rajala 2022, Kiljander 2016.)

Mikrosysteemien väliset suhteet voivat toimia siirtymässä toiselle asteelle nuorta tukevana tai repivänä voimana. Nuorella, huoltajilla, koululla, sijoituspaikalla ja sosiaalityöntekijällä on kaikilla siirtymässä oma roolinsa. Nuorella on omat kiinnostuksen kohteet ja toiveet jatko-opinnoista. Jos mikään ala ei tunnu oikealta eikä oikeaa kouluvaihtoehtoa tunnu löytyvän, on koulun oppilaanohjaajalla asiantuntemusta ja tietoa eri vaihtoehdoista, sekä menetelmiä kartoittaa mielenkiinnon kohteita ja toiveita tulevaisuuden suhteen. Huoltajan kautta nuorella on mahdollista saada tietoa vanhempien ja muiden sukulaisten ammasteista ja työurista, sekä tukea omaan päätöksentekoon ja valintaan. Huoltajilla voi olla vahvoja mielipiteitä ja ajatuksia siitä mikä koulutus olisi paras vaihtoehto. Myös käsitykset koulutuksen sisällöistä ja jatko-opintomahdollisuuksista voivat olla vanhentuneita. Siksi olisi ensiarvoisen tärkeää, että huoltajilla olisi ajantasaista ja oikeaa tietoa, jotta he voivat tukea nuorta siirtymässä toiselle asteelle. (Paajanen 2021.) Sijoituspaikan rooli voi vaihdella suuresti paikan mukaan. Perhekodissa perhekodin vanhempien roolissa on hyvin paljon samoja elementtejä huoltajien kanssa, kun taas lastensuojelulaitoksessa ohjaajan rooli voi jäädä joko etäiseksi tai hänen kanssa nuori voi käydä saman teemaisia keskusteluja kuin omien huoltajien kanssa. Nuoren sijoituspaikassa on paras tietämys nuoren arjesta ja mahdollisista

terveyshaasteista, mitkä voivat vaikuttaa jatko-opintoihin hakeutumiseen. Tämä tieto olisi tärkeää saada kuuluvaksi. Sosiaalityöntekijällä on lastensuojelulain (417/2007 10 luku 52a§) mukaan tehtävä yhteistyötä opetuksen järjestäjän kanssa. Asiakassuunnitelmaan tulee kirjata, kuinka koulunkäynti sijoituksen aikana järjestetään. Sosiaalityöntekijä myös päättää lapsen sijoituspaikasta. Jos nuori haluaa pyrkiä kouluun, joka on sijoituspaikan kanssa eri paikkakunnalla, tekee sosiaalityöntekijä päätöksen mahdollisesta sijaishuoltoapaikan muuttamisesta.

Pesäpuun kehittämän SISUKAS-mallin avulla tuetaan lapsen tai nuoren koulunkäyntiä sijaishuollon aikana. Malli on hyvä esimerkki toimivasta mesosysteemistä. Sijoitettujen lasten mikroympäristöjä on kotona asuvaa lasta enemmän, ja monesti onnistunut yhteistyö vaatii useamman kuin kahden mikroympäristön välisiä prosesseja ja yhteistyötä. Sisukas-työskentelymallia pilotoitiin Keski-Suomessa 2012–2016 pitkäaikaisessa perhehoidossa. (SISUKAS-Sijoitettu lapsi koulussa.) Sisukas-toiminta vakinaistettiin osaksi Jyväskylän kaupungin toimintaa vuonna 2020. Sisukas-tiimi koordinoi kaikkien Jyväskylässä asuvien sijoitettujen lasten ja nuorten opetusjärjestelyjä ja kokoaa moniammatillisen verkoston heidän koulunkäyntinsä tueksi. Sisukas-tiimin tarkoituksena on rakentaa yhteistyötä koulun, lastensuojelun ja sijaishuoltoapaikan välille. Malliin kuuluu myös yksilöllistä pienryhmäopetusta tarjoava Sisu-ryhmä. (Hotokka 2022.)

4.3 Eksosysteemi

Mesosysteemin tavoin myös eksosysteemi koostuu eri mikrosysteemien välisistä suhteista, mutta toisin kuin mesosysteemissä ei nuorella ole aktiivista roolia eksosysteemin tahoihin. Tällaisista tahoista hyvä esimerkki on vanhemman työpaikka. Kodin ja työpaikan väliset suhteet vaikuttavat välillisesti nuoreen joko tukien tai heikentäen vanhemman roolia kasvattajana. (Puroila & Karola 2001.) Esimerkiksi työpaikan lomajärjestelyt, osa-aikatyön mahdollisuus ja työn kuormittavuus ovat sellaisia tekijöitä, jotka heijastuvat suoraan nuoren elämään. Vanhemman voimavarat voivat kohdentua raskaaseen työhön, jolloin perheille ja lapsille ei jää riittävästi aikaa ja jaksamista. Suoraan lapsiin vaikuttaa myös se, mahdollistaako työpaikka vanhempien lomat samanaikaisesti koulun lomien

kanssa, jolloin perheellä on mahdollisuus viettää lomaa yhdessä, eikä lapsien loma-ajan hoitoa tarvitse järjestää muulla tavoin.

Sijaishuollossa hyvinvointialueen ja sijaishuoltoapaikan välinen suhde voidaan mieltää eksosysteemiin kuuluvaksi. Hyvinvointialue kilpailuttaa tietyin kriteerein eri sijaishuoltoapaikkoja eri paikkakunnilla, ja tekee omien kriteerien pohjalta valinnan mihin yksityisiin sijaishuoltoapaikkoihin lapsia ja nuoria sijoitetaan. Tässä prosessissa nuorella ei ole aktiivista roolia, mutta käytännössä sijaishuoltoapaikka, sen painotukset ja sijainti kuitenkin vaikuttavat nuoren arkeen, harrastusmahdollisuuksiin ja mahdollisuuksiin hakeutua toisen asteen oppilaitoksiin. Hyvinvointialueet järjestävät myös itse lastensuojelun sijaishuollon palveluita, mutta valtaosa palveluista on yksityisten palveluntuottajien järjestämiä. Vuonna 2018 yksityisten palveluntuottajien osuus laitoshoidon osalta arviointiin olevan noin 80 %, kun se vielä 1980-luvun lopussa oli alle neljännes (Porko, Heino & Eriksson 2018). Hyvinvointialueen tai yksityisten palveluntuottajan järjestämät palvelut eivät automaattisesti ole toista parempia, vaan kaikissa sijoituksissa ensisijaista on löytää ja valita juuri sijoitettavan lapsen tarpeita parhaiten vastaava sijoituspaikka. Hyvinvointialueen omat palvelut voivat velvoittaa sosiaalityöntekijät sijoittamaan näihin omiin laitoksiin, vaikka lapsen edun mukainen sijoituspaikka olisi joku muu. (Lapinleimu 2015.)

Lyytikäinen (2021) painottaa, että lasten ja nuorten osallistamiseen on viime vuosina kehitetty monenlaisia työkaluja ja menetelmiä ja heidän mielipide olisi tärkeää ottaa huomioon jo palveluiden kilpailutusvaiheessa. Lasten näkemys laadukkaasta sijaishuollosta voi erota merkittävästi ammattilaisen näkemyksistä. Lasten ohella lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on arvokasta näkemystä suoraan kentältä ja he tunnistavat asiakkaidensa tarpeet sekä laitosten haasteet ja ongelmakohtat, ja pystyvät tuomaan esille niitä kriteerejä, joiden mukaan sijaishuoltoapaikkoja olisi tarkoituksenmukaista valita.

4.4 Makrosysteemi

Makrosysteemi koostuu erilaisista kulttuuriin sidoksissa olleista elementeistä, joilla on vaikutusta nuoren kehitykseen. Tällaisia ovat muun muassa kulttuurissa vallitsevat ideologiat, asenteet ja yhteiskunnallinen tilanne (social conditions). Makrosysteemi ei edellisten ympäristöjen tavoin viittaa suoraan tiettyyn nuoreen,

vaan se kuvaa niitä olosuhteita, joiden keskellä nuori kasvaa ja kehittyy. Esimerkiksi ympäristön muodostamat sukupuoliroolit, yksilökeskeisyys, perherakenteet, sosiaaliset ongelmat ja perheen sosioekonominen status vaikuttavat nuoren kehitykseen ja heijastuvat mikrotasolle. Makrosysteemiä ei voi kuitenkaan pitää samanlaisena kaikille samassa kulttuurissa kasvaville nuorille. Jo yksittäisen perheen arvot ja normit voivat erota paljonkin toisistaan. (Guy-Evans 2023.) Oleellista on, millaisen vaikutuspiirin nuori omaksuu. Perhe on monesti merkittävin vaikuttaja nuorten kohdalla. Kuitenkin myös kaveripiiristä voi nousta nuorelle merkityksellisiä asenteita ja ideologioita, jotka ajavat perheen vaikutuksen ohi.

Rytkönen (2016) nostaa esille, että kotona vallitseva kulttuuri välittää hiljaista tietoa koulutuksen merkityksestä, ja perheessä omaksutut arvot vaikuttavat nuoren suhtautumiseen koulutukseen ja omiin tavoitteisiin sen suhteen. Nämä muodostavat nuorelle käsitystä omista mahdollisuuksista peruskoulun jälkeisissä opinnoissa. Kielteisesti tai välinpitämättömästi koulutukseen suhtautuminen vaikuttaa negatiivisesti nuoren koulumenestykseen. Monesti korkeakouluetut vanhemmat jakavat lapsilleen strategista tietoa koulutusvalinnoista, toimivia oppimistekniikoita ja ohjaavat oppiainevalinnoissa. Heillä on näkemystä, millaiset valinnat ovat arvostettuja ja hyväksi todettuja koulupolun aikana. Tämä helpottaa nuorta tekemään valintoja eri koulutusvaihtoehtojen välillä ja auttaa menestymään opinnoissa. Tätä tietoa vanhemmat jakavat läpi lapsen koulutuspolun. Jo alakouluikäiselle lapselle tuodaan esille millaiset ammatit ovat toivottavia ja tavoiteltavia, ja mihin ammatteihin päädytään, jos koulunkäynti ei kiinnosta tai suju (Koskela 2016). Nuori ei välttämättä edes tunnista saaneensa tukea koulutusvalinnassa, sillä nämä ohjaavat tekijät ovat muodostuneet osaksi nuoren minäkuvaa, identiteettiä ja habitusta.

Sarakallio-Torpin ym. (2010) tutkimus osoittaa, että sijoitettujen lasten ja vertailuväestön kesken työttömyys- ja sairausperusteisten etuuksien käytössä on huomattavan suuri ero, ja sijoitettujen lasten vanhemmista suuri osa on työelämän ulkopuolella. Vanhempien luomat merkitykset opiskelulle ja työnteolle riippuvat vanhempien omasta elämäntilanteesta. Mitä nuorempana lapsi on sijoitettu, sitä heikompi perheen tilanne on. Teini-iässä sijoitettujen vanhempien sosioekonominen asema oli pienten lasten vanhempia parempi. He olivat

useammin kiinni työelämässä ja korkeammin koulutettuja. (Heino ym. 2016.) Tämä on positiivinen asia teini-ikäisten sijoitusten lisääntyessä, sillä vanhempien ja perheen tarjoamaa tiivistä tukea ei nykymuotoinen opinto-ohjaus välttämättä riitä tasaamaan, vaan nuorille muodostuu eriarvoinen lähtökohta jatko-opintoihin ja koulutusvalintoihin.

Myös poliittisten päätösten ja lakien katsotaan olevan osa makrosysteemiä (Guy-Evans 2023; Härkönen 2007), sillä ne toimivat myös vaikuttimina perheiden ja yksilön mahdollisuuksiin ja tilanteisiin. Resurssit esimerkiksi perhetyöhön tai lastensuojelun avohuoltoon voivat vaihdella paljon asuinpaikan mukaan. Nämä palvelut ovat kuitenkin keskiössä kodin ulkopuolisten sijoitusten ennaltaehkäisemiseksi.

Lastensuojelun asiakkuus aiheuttaa yhteiskunnassa vahvoja ennakkoluuloja, vanhemmat kokevat helposti olevan huonoja vanhempia ja nuoret ongelmanuoria. Sijoitetut nuoret näkevät olevansa eriarvoisessa asemassa muihin nuoriin verrattuna. Syrjivä kohtelu voi näkyä monella eri tavalla; koulussa ei kannusteta kouluttautumaan tai tavoittelemaan unelmia, nuoret kohtaavat rajuakin kiusaamista ja kavereiden vanhemmat voivat suhtautua ”lastenkotilapseen” negatiivisesti ja estää häntä vierailemasta kotonaan. Tämä voi pahimmillaan katkoa ystävyysuhteita. Suomalainen pärjäämisen kulttuuri ja median uutisoimat räikeimmät ja surullisimmat lastensuojelun tapauksen lisäävät stigmaa suomalaisessa yhteiskunnassa lastensuojelua kohtaa. Olisi tärkeää ymmärtää, että lastensuojelun apua voi tarvita jokainen perhe esimerkiksi vanhemman äkillisen sairastumisen vuoksi. (Hokkila 2023.)

4.5 Kronosysteemi

Bronfenbrennerin alkuperäisestä systeemiteorian mallista puuttui kokonaan ajallinen ulottuvuus. 1970-luvun puolivälissä alettiin tutkimuksissa ottaa huomioon sekä henkilössä että ympäristössä tapahtuva pysyvyys ja muutos. Näitä tutkimusasetelmia Bronfenbrenner nimittää kronojärjestelmämalleiksi. Mallit voivat kohdistua joko lyhyeen tai pitkään ajanjaksoon. Kehitykselliset muutokset voivat olla ulkoisen ympäristön muutoksia, kuten sisaruksen syntymä, huostaanotto tai vanhempien avioero tai yksilön sisäisiä muutoksia kuten vakava

sairastuminen tai puberteetti. Osa muutoksista on ennustettavissa etukäteen, toiset taas tulevat yllättäen. (Bronfenbrenner 2016; Guy-Evans 2023.)

Henkilökohtaisten muutosten lisäksi myös valtakunnalliset ja maailmanlaajuiset muutokset vaikuttavat henkilön kehitykseen. Vuonna 2022 alkanut talouden taantuma ja massiiviset leikkaukset ja sopeutustoimet sekä valtion- että kuntataloudessa vaikuttavat etenkin monien pienituloisten arkeen ja toimeentuloon. Sosiaalietuuksien leikkaaminen, peruspalveluiden karsiminen ja harrastusmahdollisuuksien väheneminen vaikuttavat suoraan perheen ja nuoren hyvinvointiin. Erilaisten siirtymävaiheiden (life transition) vaikutus nuoreen riippuu hänen eri ekologisten ympäristöjen tarjoamasta tuesta. (Guy-Evans 2023.)

Maailmaa ovat viime vuosina ravistelleet massiiviset muutokset, kuten koronavirus, Ukrainan ja Gazan sodat sekä Euroopan energiakriisi. Nämä kaikki ovat tulleet yllättäen, ja etenkin koronan myötä monet lasten- ja nuorten arkielämän käytännöt muuttuivat nopeasti. Osa näistä muutoksista, kuten verkko-opetuksen lisääntyminen, on jäänyt uudeksi normaaliksi.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, kuinka sijoitettuna olleet nuoret ovat kokeneet peruskoulun ja toisen asteen opintojen nivelvaiheen. Tutkimuskysymyksenä on: *Millaisia erilaisia kokemuksia sijoitettuna olleilla nuorilla on toiselle asteelle siirtymisestä.* Tutkimuksessa olen kiinnostunut nimenomaan nuorten omista kokemuksista ja niistä seikoista, jotka vaikuttivat koulu- ja alavalintaan peruskoulun nivelvaiheessa.

Perustuslaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksista sekä lastensuojelulaki alleviivaavat kaikki lapsen oikeuksia ja korostavat että lapsen mielipide on otettava huomioon häntä koskevissa päätöksissä ja prosesseissa. Oppivelvollisuuslaki ja opetussuunnitelman perusteet taas määrittävät koulun tekemää ohjaustyötä ja asettavat sille reunaehdot. Tutkimuksessa olisi tarkoitus löytää vastauksia siihen, mikä on nuorten oma kokemus näiden velvoitteiden toteutumisesta.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimukseni lähti liikkeelle tutkimuskysymyksestä joka säilyi lähes muuttumattomana koko prosessin ajan. Tutkimuskysymyksen jälkeen lähes yhtä aikaa alkoivat hahmottua taustoittava teoriaosa ja tutkimusmenetelmä. Minulle oli selvää, että tutkimukseni tulisi olemaan laadullinen, vaikka lastensuojelun ja toiselle asteelle siirtymän kontekstissa olisi voinut toteuttaa myös määrällisen tutkimuksen. Ohjauksen kenttä on hyvin moniulotteinen ja monikerroksinen, joten sitä on mahdollista lähestyä useista teoreettisista ja metodologisista lähtökohdista. Valtaosa ohjausalan tutkimuksesta on edelleen laadullista, mutta myös määrällisen tutkimuksen osuus on viime vuosikymmeninä kasvanut. (Kettunen & Tynjälä 2018.)

Bronfenbrennerin ekologisessa systeemiteoriassa nuori nähdään aktiivisena toimijana, joka kehittyy vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Nuoren eri ympäristöille antamat merkitykset vaikuttavat yksilön kasvuun ja kehitykseen. Tämä tutkimus voidaan nähdä ikään kuin mikrotutkimuksena ekologisen systeemiteorian sisällä. Tutkimuksen kohteena ovat ne käsitykset, joita nuori antaa erityisesti mikrosysteemin eri toimijoille, kuten koululle, sijaishuoltoapaikan työntekijöille, sosiaalityöntekijällä, kavereille ja vanhemmille. Toisaalta taas tarkoitus on myös selvittää kuinka nuoren mesosysteemi toimii. Toteutuuko sijaishuoltoapaikan ja koulun välinen yhteistyö, tai ovatko sosiaalityöntekijä ja nuori samaa mieltä yhteishakukohteesta.

6.1 Fenomenografinen tutkimus

Fenomenografia on laadullinen tutkimussuuntaus, jossa ollaan kiinnostuneita ihmisten muodostamista erilaisista käsityksistä, merkityksistä ja ymmärtämisentavoista. Alkuperäiseen määritelmään on lisätty myös kiinnostus ihmisen tietoisuudesta tai tavoista kokea tietty ilmiö. Tutkimuksen tavoitteena on kuvailla, analysoida ja ymmärtää erilaisia käsityksiä ja niiden välisiä suhteita. Fenomenografisen tutkimuksen juuret ovat 1970-luvun lopulla Göteborgin yliopistossa, jossa Ference Marton tutki aluksi eri tieteenalojen tiedonmuodostusta ja yliopisto-opiskelijoiden käsityksiä oppimisesta.

Tutkimuksen kohteet laajenivat tästä kasvatuksen ja koulutuksen kentän erilaisiin ilmiöihin. Marton löysi fenomenografisesta tutkimuksesta kolme linjaa, joista tämä tutkimus edustaa mielestäni kolmatta niistä; kiinnostusta oppilaiden elämän erilaisia ulottuvuuksia koskevia käsityksiä kohtaan. Fenomenografinen tutkimus on Pohjoismaiden lisäksi tunnettua erityisesti Iso-Britanniassa, Australiassa ja Hong Kongissa. (Huusko & Paloniemi 2006; Åkerlind 2012; Niikko 2003.)

Fenomenografisesta näkökulmasta käsin on olemassa vain yksi maailma, jonka eri ihmiset ymmärtävät eri tavoin. Todellisuutta voidaan siis lähestyä ihmisten kokemuksen ja ymmärryksen kautta. Tutkimuksen kohteena on pikemmin ihmisten kokemukset ilmiöstä kuin ilmiö itse. Ilmiötä tarkastellaan aina tietyistä lähtökohdista, jotka muodostavat sille reunaehdot. On olemassa vain rajattu määrä erilaisia tapoja käsittää yksittäinen ilmiö. Eri tilanteissa ja ajan kuluessa saman henkilön käsitykset voivat muuttua. Samasta asiasta voi olla myös useita erilaisia käsityksiä. (Kettunen 2021; Kettunen & Tynjälä 2017.)

Fenomenografiassa kiinnostus kohdistuu toisen asteen näkökulmaan. Niikko (2003) selittää tämän tarkoittavan toisen ihmisen tapaa kokea jokin asia. Toisen asteen näkökulmalla tarkoitetaan ihmisten erilaisia näkökulmia tutkittavasta ilmiöstä. Ne voivat olla kokemuksia tai käsityksiä. Ihmisen aiemmat kokemukset ovat läsnä käsitysten rakentumisen prosessissa. Fenomenografiassa käsityksellä tarkoitetaan perustavaa laatua olevaa näkemystä tai ymmärrystä asiasta. Käsittäminen sisältää myös merkityksen antamisen. Luomalla merkityksen itsen ja muun maailman välille, ihminen luo samalla raamin, jonka sisällä hän voi muodostaa tietoa. Fenomenografia ei ole kiinnostunut syistä käsityksille tai niiden vaihtelulle. Näitä tutkii ensimmäisen asteen näkökulma, fenomenologia.

Fenomenografiassa kiinnostuksen kohteena olevat käsitykset syntyvät tietoisesti elettyyn elämään liittyvien kokemusten kautta, jolloin myös yksilön ja yhteisön ominaispiirteet tulevat esille. Tutkimuksen avulla pyritään löytämään ja järjestämään ihmisten erilaisia ajattelutapoja, jotka ovat merkittäviä ja jaettuja. Käsityksiä ei tarkastella yksilötasolla, vaan tuodaan esille käsitysten eroja valitun ryhmän kesken. (Huusko & Paloniemi 2006.)

Fenomenografisessa tutkimuksessa on Ahosen (1994) mukaan neljä vaihetta, joiden mukaan se etenee.

1. Tutkija kiinnittää huomion asiaan, josta esiintyy erilaisia käsityksiä

2. Tutkija perehtyy asiaan teoreettisesti ja jäsentää alustavasti siihen liittyvät näkökohdat
3. Tutkija haastattelee henkilöitä, jotka ilmaisevat erilaisia käsityksiä asiasta
4. Tutkija luokittelee käsitykset niiden merkityksen perusteella.

Fenomenografisen tutkimuksen tulokset esitetään erilaisina merkityksinä ja tapoina kokea tutkittu ilmiö. Näistä käytetään nimitystä kuvauskategoria. Kuvauskategoriat ja niiden välinen hierarkia muodostavat tulosavaruuden, josta käy ilmi tutkimuksen päätulokset.

Fenomenografiaa hyödyntäneitä oppimisen ja ohjauksen tutkimuksia yhdistää Huuskon ja Paloniemen (2016) mukaan tavoite pedagogisten käytäntöjen kehittämisestä osallistujien käsityksen pohjalta. Tässä tutkimuksessa osallistujat jakavat kokemuksiaan peruskoulusta toiselle asteelle siirtymisestä ja siihen linkittyvästä ohjauksesta. Palaan luvussa 8 tarkemmin esille nousseisiin kokemuksiin ja siihen olisiko niiden valossa tarpeen kehittää ohjausta koulussa tai sijaishuollossa.

6.2 Tutkimukseen osallistujat

Tutkimuskysymyksen käsitevalinnalla halusin pitää tutkimukseen osallistuvien nuorten joukon mahdollisimman laajana. Siksi päädyin tutkimaan sijoitettuna olleita nuoria. Tutkimuksen alkuvaiheessa termi oli huostaanotettu, joka vaihtui vielä sijaishuollossa olleiksi nuoriksi, ennen kuin sai lopullisen muotonsa. Sijoitetuilla nuorilla tarkoitetaan kaikkia niitä nuoria, jotka lastensuojelullisista syistä ovat sijoitettu kodin ulkopuolelle. Se sisältää avohuollon tukitoimena sijoitetut, huostaanotetut, kiireellisesti sijoitetut ja jälkihuoltona sijoitetut lapset. (Lastensuojelun käsikirja 2023.) Mielestäni tämä on erittäin perusteltu valinta myös fenomenografisesta näkökulmasta, sillä tarkoitus on löytää mahdollisimman erilaisia kokemuksia samasta asiasta. Toinen rajaukseni tutkimusjoukolle oli vähintään 18-vuoden ikä. Tähän päädyin puhtaasti tutkimusluvallisista syistä, sillä 18-vuotias voi itse päättää osallistumisesta tutkimukseen, eikä lupaa tarvitse kysyä muilta tahoilta kuten huoltajilta ja sosiaalityöntekijältä.

Tutkimukseen osallistui yhteensä viisi nuorta. Nuoriin sain kontaktin yhteistyötahojen kautta. Aloitin osallistujien etsimisen ottamalla yhteyttä yhteensä 13 eri tahoon marraskuun 2023 ja tammikuun 2024 välisenä aikana. Kontaktoimani tahot olivat erityyppisiä, mutta kaikille heille oli yhteistä yhteistyön tekeminen sijoitettuna olleiden, sittemmin täysi-ikäistyneiden nuorten kanssa. Yhteistyötahot tarjosivat asumispalveluita, jälkihuoltoa tai vertaistukea sijoitetuille nuorille aikuisille. Näille yhteistyötahoille jaoin saatekirjeen (Liite 1), jossa kerroin tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta. Kannustin jakamaan kirjettä myös suoraan tutkimuksen kohderyhmään kuuluville nuorille. Yhteistyötahojen kautta sain yhteyden haastateltaviin nuoriin. Osa nuorista oli minuun suoraan yhteydessä, osan puhelinnumeron sain yhteistyötahon työntekijältä, jolloin pystyin ottamaan itse nuoreen yhteyttä. Tutkimukseen osallistuvien nuorten löytäminen vaati useita yhteydenottoja, mutta onnistui lopulta hyvin. Keskelle haastateltavien rekrytointia sattunut joulun ja uudenvuoden aika hidasti prosessia hieman. Tarjosin aina tilanteen mukaan yhteistyötahoille mahdollisuutta tulla itse kertomaan työntekijöille ja nuorille tutkimuksesta joko kasvokkain tai etäyhteyksien välityksellä. Yhteistyötahojen kohtaaminen kasvokkain voi helpottaa haastateltavien rekrytointia merkittävästi (Kallinen & Pirskanen 2022), ja siksi pyrin tarjoamaan sitä mahdollisuutta. Kuitenkin kaikissa tapauksissa viesti kulki työntekijöiden kautta nuorille, enkä tutkijana vierailut missään yhteistyöpaikoissa. Työntekijät eivät nähneet tälle tarvetta tai kokivat selkeämmäksi ottaa yhteyttä tutkijaan siinä vaiheessa, jos tutkimuksesta kiinnostuneita nuoria paikasta löytyy.

Tutkimukseen osallistuvien taustatietoja kysyin haastattelun aluksi vain varmistaakseni heidän kuuluvan tutkimuksen kohderyhmään. Pyysin kertomaan, millainen elämäntilanne haastateltavalla oli ollut peruskoulun päättymisen aikaan, ja milloin hän oli suorittanut peruskoulun. Haastattelun aikana esille saattoi nousta enemmän tietoja nuoren taustasta ja tämänhetkisestä elämäntilanteesta. Näitä tietoja en kuitenkaan raportoi tässä tutkimuksessa. Haastattelun aikana esille tullessiin asioihin oli mahdollista tarttua haastattelun aikana ja kysyä lisätietoa ja tarkentavia kysymyksiä niiden vaikutuksessa suhteessa tutkimuskysymykseen. Nuoren oli mahdollista osallistua tutkimukseen myös täysin anonyyminä, koska tutkimuksen kannalta ei ollut merkitystä saako tutkija tietoon heidän henkilöllisyytensä. Olen työskennellyt sijoitettuna olleiden

nuorten kanssa useiden vuosien ajan, ja varmistaakseni tutkimukseen osallistuneiden nuorten täydellisen anonymiteetin en voi ottaa kantaa siihen, tunsinko tutkimukseen osallistuneita nuoria etukäteen. Minulla ei kuitenkaan ollut kehenkään tutkimukseen osallistuneeseen nuoreen tällä hetkellä työntekijäsuhdetta, vaan roolini oli kaikkien kohdalla pelkästään tutkija. Aiempi työni sijaishuollossa mahdollisti keskustelun nuorten kanssa samalla kielellä. Sijaishuollon käytänteet ja terminologia olivat valmiiksi tuttuja, jolloin haastatteluissa esille tulleisiin asioihin pystyi tarttumaan suoraan, pyytämättä haastateltavaa ensin avaamaan tarkemmin mitä tietty termi tai käytäntö tarkoittaa.

6.3 Tutkimusaineiston keruu

Tutkimuksen aineisto koostuu viidestä teemahaastattelusta, jotka toteutettiin marraskuun 2023 ja helmikuun 2024 välisenä aikana. Haastattelut toteutettiin sekä etäyhteyksin Zoomin kautta että kasvokkain. Lähtökohtaisesti tutkimukseen osallistujia sai itse valita, halusiko hän haastattelun tapahtuvan kasvokkain vain etänä. Maantieteellinen sijainti ei rajoittanut osallistumista haastatteluun, vaan etäyhteys mahdollisti tutkimukseen osallistumisen asuinpaikasta riippumatta. Osa nuorista koki etäyhteyden paremmaksi vaihtoehdoksi, koska silloin haastattelu oli mahdollista tehdä joustavammin omien aikataulujen ja menojen mukaan. Toisaalta taas osa halusi ehdottomasti nähdä kasvokkain, jolloin asioista kertominen ja puhuminen koettiin etäyhteyttä luontevampana. Etäyhteydellä tehtävissä haastatteluissa nuori sai itse valita, halusiko hän pitää kameraa päällä vai ei. Tutkijana en kokenut etäyhteyksillä tai kasvokkain tehdyillä haastatteluilla olevan suurta eroa keskenään. Minusta oli tärkeää, että tutkittava sai valita sellaisen menetelmän, jossa hänen oli luontevinta puhua tutkimukseen liittyvistä asioista ja teemoista. Mielestäni tämä toteutui kaikkien haastatteluiden kohdalla.

Ennen varsinaisen haastattelun aloittamista tutkimukseen osallistujan kanssa käytiin läpi tutkimuksen sisältö ja aikataulu sekä tietosuojailmoitus. Tämän jälkeen tutkittava allekirjoitti suostumuksen osallistua tutkimukseen. Zoom-haastattelujen osalta suostumus annettiin suullisesti. Haastattelun aluksi pyysin tutkimukseen osallistujia muistelemaan, mistä ammatista he unelmoivat

lapsena. Aloituskysymyksen tarkoituksena oli aloittaa haastattelu kevyesti muistelemalla lapsuuden toiveita, mutta myös suunnata ajatuksia jo varsinaiseen teemaan. Mielestäni tällaisella alun pienellä kysymyksellä oli suuri merkitys siinä, että haastattelut lähtivät luontevasti etenemään. Teemahaastattelussa keskustellaan etukäteen valituista teemoista, joita tarkennetaan tarvittaessa lisäkysymyksillä. Haastattelurunko (Liite 2) oli sama kaikkien haastateltavien kanssa, mutta kysymysten painotukset ja niiden merkitys haastateltavalle hieman vaihteli taustasta ja koulutuspolusta riippuen. Teemahaastattelussa painottuvat ihmisten tulkinnat ja merkitykset sekä niiden muodostuminen tutkittavasta asiasta, siksi teemahaastattelu tiedonkeruumuotona tukee hyvin fenomenografisen tutkimuksen eetosta. Muita fenomenografiassa käytettäviä tiedonkeruun muotoja ovat esimerkiksi ryhmähaastattelut, kirjoitelmat, dokumentit, kyselyt, havainnointi ja piirustukset. Menetelmästä riippumatta keskeisintä on avoin kysymyksenasettelu, joka mahdollistaa erilaisten käsitysten tulemisen ilmi. (Huusko & Paloniemi 2006.) Haastattelijan tehtävä haastattelutilanteessa on luoda luottamuksellinen vuorovaikutussuhde ja yksilöllinen vapauden tunne (Niikko 2003). Haastattelun ehdottomana etuna nähdään sen joustavuus. Se mahdollistaa kysymyksien toistamisen, väärinkäsitysten oikaisemisen, asioiden selventämisen ja keskustelun haastateltavan kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Fenomenografian tiedonkäsitykseen kuuluu intersubjektiivisuus. Kun pyrimme saamaan tietoa toisen ihmisen ajattelusta, prosessissa on mukana oma tutkijan oma tietoisuus. Sen rakenteet vaikuttavat siihen, kuinka tulkitsemme haastateltavan ilmaisua. Tutkijan on tiedostettava omat lähtökohtansa, ja oltava aktiivinen kuuntelija, joka tekee seuraavat kysymykset haastateltavan antamien vinkkien perusteella, eikä tiukasti omaan suunnitelmaan nojaten. Haastattelun tulisi olla keskustelua eikä kuulustelua. (Ahonen 1995.)

Haastattelut kestivät 25 minuutista 65 minuuttiin. Kaikki haastattelut tallennettiin aineiston analysointia varten. Erillisiä haastattelumuistiinpanoja en haastattelujen aikana tehnyt. En kokenut tätä tarpeelliseksi, sillä tallennuksesta sain riittävän tiedon tätä tutkimusta varten, eikä esimerkiksi haastateltavan tavoilla ilmaista asiaa ollut tässä tutkimuksessa merkitystä. Kaikki haastattelut litteroitiin sanasta sanaan. Litteroinnista jätettiin pois ainoastaan täysin tutkimusaiheen ulkopuolelle kuuluvat puheenvuorot. Näitä oli lähes kaikkien

haastateltavien kohdalla haastattelun loppuvaiheessa, kun varsinainen haastatteluosuus oli päättynyt tai päättymässä.

6.4 Aineiston analyysi

Fenomenografinen analyysi tuo näkyväksi, kuinka eri tavoin ihmiset ymmärtävät tietyn käsitteen tai ilmiön. Analyysi toteutetaan puhtaasti kerätyn aineiston pohjalta, jolloin teoriaa ei käytetä luokittelun runkona. Kuvauskategorioiden syntyminen aineiston pohjalta erottaa fenomenologisen analyysin esimerkiksi sisällönanalyysistä. Koko tutkimusaineistoa käsitellään kokonaisuutena, eikä haastateltavia erotella enää analyysivaiheessa yksittäisinä tapauksina, sillä ilmiön osien luonne riippuu niiden kokonaisuudesta. (Häkkinen 1996; Huusko & Paloniemi 2006; Kettunen & Tynjälä 2018.) Vaikka fenomenografinen analyysi pohjautuu tutkimusaineistoon, toimii teoreettinen perehtyneisyys aineiston hankinnan ja tulkinnan perustana. Teoriaan perehtyneisyys antaa tutkijalle kuvan siitä, mitä ilmiöitä hän haluaa analysoida, ja mitkä ilmaukset ovat ilmiön kannalta relevantteja. Tutkimusaineiston tulkinta on monivaiheinen prosessi, jossa aineistoon palataan analyysin jokaisessa vaiheessa; merkityksiä tulkitessa, aineistoa luokitellessa ja lopullisia tuloksia kirjoitettaessa. (Ahonen 1995.)

Analyysi voidaan jakaa kahteen päävaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa tunnistetaan ja kuvaillaan osallistujien kokemuksia ja käsityksiä, kun taas toinen vaihe keskittyy näiden käsitysten välisten suhteiden muodostamiseen. (Kettunen & Tynjälä 2018.) Tässä tutkimuksessa aineiston analyysi koostui seitsemästä kohdasta. Näistä neljä ensimmäistä kuuluvat ensimmäiseen vaiheeseen, ja kolme jälkimmäistä analyysin toiseen vaiheeseen.

1. Aineiston litteroiminen ja tunnistetietojen poistaminen
2. Aineistojen yhdistäminen ja lukeminen
3. Aineiston läpikäyminen ja tutkimusongelmaan liittyvien ilmaisujen etsiminen
4. Erilaisuuksien ja samanlaisuuksien etsiminen
5. Kuvauskategorioiden muodostaminen
6. Hierarkioiden hahmottaminen

7. Tulosavaruuden luominen

Ensimmäisessä vaiheessa litteroin tehdyt haastattelut sanasta sanaan. Koska haastattelut tehtiin ajallisesti noin kahden kuukauden aikana, myös litterointi tehtiin samassa aikaikkunassa. Litterointi mahdollisimman pian haastattelun jälkeen helpotti prosessia, sillä silloin haastattelu ja sen kulku oli vielä tuoreessa muistissa, ja sen myötä itse litterointi oli sujuvampaa ja onnistui nopeammin. Litteroinnit tein kaikki samaan tiedostoon. Haastattelut erotin toisistaan nimeämällä ne juoksevilla numeroilla haastattelu 1, haastattelu 2 jne. Tekstistä poistin kaikki tunnistetiedot, eli henkilöiden ja paikkojen nimet, oppilaitosten nimet, sijaishuoltopaikat ja muut esille nousseet asiat, joiden perusteella haastateltavan tunnistaminen tai yhdistäminen johonkin paikkaan tai oppilaitokseen olisi mahdollista. Nämä nimet korvasin yleisilmauksilla, kuten lukio, lastensuojelulaitos, asuinkunta ja kaupunki. Haastateltavien mainitsemia ammatillisen koulutuksen tutkintoja en poistanut litteroidusta tekstistä. Kaikki mainitut tutkinnot olivat niin yleisiä, että niiden opiskelu on mahdollista lukuisilla eri paikkakunnilla Suomessa. Siksi pelkkä ammatillisen tutkinnon nimi ei yhdistänyt tutkittavia tiettyyn paikkaan tai kouluun. Jos haastateltavat olisivat maininneet erityisen harvinaisia, tai vain tietyissä paikoissa opiskeltavia tutkintoja, olisi tällaiset tiedot täytynyt myös anonymisoida. Valitessani aineistositaatteja valmiiseen tutkimukseen, muutin muutamia paikallisia ilmaisuja yleiskielisiksi. Tällä halusin varmistaa, että tietyssä kaupungissa käytetyt termit eivät myöskään paljasta tutkimukseen osallistuvien asuinpaikkakuntia. Litteroitua aineistoa tuli kaikkiaan 40 sivua (Times New Roman 12p, riviväli 1,5). Aineiston sanamäärä oli 15869 sanaa.

Litteroinnin jälkeen luin aineiston useaan kertaan. Tarkoituksena oli palauttaa mieleen ennen kaikkea ensimmäisissä haastatteluissa käsitellyjä teemoja, mutta myös muodostaa kokonaiskuvaa niistä asioista, joita haastatteluissa nousi esille. Lukemisen jälkeen poimin litteroidusta tekstistä kohtia, joissa puhutaan tutkimuskysymykseen liittyvistä asioista. Poimitut kohdat keräsin yhteen uudeksi tiedostoksi. Merkitsin nämä kohdat myös alkuperäiseen litteroituun tekstiin korostusvärillä. Korostettuihin kohtiin oli tarvittaessa helpompi palata, jos halusin tarkastaa alkuperäisestä aineistosta joitain kohtia analyysin edetessä. Nämä tekstistä poimitut kohdat luin vielä useampaan kertaan läpi ja

muodostin niistä pelkistetympiä ilmaisia kuvaamaan siirtymää perusopetuksesta toiselle asteelle. Näitä pelkistettyjä ilmaisia muodostui kaikkiaan 164 kappaletta.

Taulukko 1. Esimerkki pelkistettyjen ilmaisujen muodostamisesta alkuperäisestä tekstistä.

Pelkistetty ilmaisu	Alkuperäinen teksti
Omien vahvuuksien tunnistaminen	sit olin kiinnostunu kaikesta niin tarjoilu tai ylipäättään matkailu-hotelliala, mut sit mietin et kokkina sä näät suoraan sen oman kädenjäljen ja sit se on sellasta luovaa tekemistä ja sitten kun koen olevani sellanen luova ihminen niin ajattelin että siinä hetkessä se sopii parhaiten itelle.
Erilaiset vaihtoehdot tutkinnon suorittamiseksi	kyllä se oli silleensä ihan hienoa, kun mie menin raksalle niin se oli suurimmaks osaks työssäoppimista tai koulutussopimuksella ihan (paikallisessa) firmassa, etä pääs suoraan työhön et jos se olis ollu koululla, niin se olis ollu vähän erilaista salissa opiskella niitä vaiheita

Kun pelkistetyt ilmaiset oli muodostettu, lähdin näitä ilmaisia ryhmittelemään isommiksi joukoiksi. Ilmaisujen joukossa oli myös monia täysin samaa tarkoittavia, tai hyvin samankaltaisia ilmaisia. Nämä yhdistin yhdeksi ilmaisuksi. Ryhmittelyn aikana palasin monta kertaa takaisin alkuperäiseen aineistoon, jotta pystyin varmistamaan, millaisessa yhteydessä asiasta puhuttiin, ja ettei sen merkitys muuttunut analyysin edetessä. Ryhmittelin ilmaiset neljään eri kategoriaan, joista lopulta muodostui analyysin kuvauskategoriat. Kategorioiden teemat hahmottuivat melko helposti, mutta niiden lopullinen nimeäminen oli haastavampaa. Halusin nimen kuvaavan mahdollisimman hyvin kategoriassa esiintyvien merkitysten vaikutusta tutkimuskysymykseen ja siksi pyörittelin eri nimivaihtoehtoja monta kertaa ennen kuin löysin kategorioita parhaiten kuvaavat nimet. Jokainen kategoria sisältää käsitysten erityispiirteet ja liittää ne alkuperäiseen aineistoon suorien lainausten avulla (Huusko & Paloniemi 2006).

Kuvauskategorioiden saatua alustavan muotonsa lähdin hahmottelemaan, millaisia merkityskategorioita ilmaisuilla oli keskenään. Osa ilmaisuista oli hyvin

selkeästi yhteydessä toisiinsa, jolloin merkityskategoria ja sen sisältämät hierarkiasuhteet muodostuivat vaivatta. Osaa ilmaisuista sai kuitenkin pyöritellä useampaan kertaan. Jokaisen enemmän pohdintaa aiheuttaneen ilmaisun kohdalla palasin aina alkuperäiseen aineistoon, josta varmistin sen kuulumisen tiettyyn merkityskategoriaan. Lopulliseen tulosavaruuteen muodostui neljä kuvauskategoriaa ja seitsemän merkityskategoriaa eli variaation dimensiota. Myös merkityskategorioiden nimeäminen otti oman aikansa, jotta sain jokaiselle kategorialle muodostettua sitä parhaiten kuvaavan ja tarpeeksi yksiselitteiden nimen.

6.5 Eettiset ratkaisut

Tutkimuksen teon kaikissa vaiheissa tehdyt eettiset ratkaisut perustuvat Tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemiin, ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiin periaatteisiin (TENK 2019). Yleisten eettisten periaatteiden mukaan tutkimuksessa on kunnioitettava tutkittavien yksityisyyttä, itsemääräämisoikeutta, ihmisarvoa ja muita oikeuksia. Tutkittavalle ei myöskään saa aiheutua tutkimukseen osallistumisesta merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja. Kaikkeen tutkittavilta saatuun tietoon pitää suhtautua arvokkaasti ja tutkittavia kohdella keskenään tasavertaisesti. (Vuori 2021.) Jo rekrytoitaessa osallistujia tutkimukseen, saatekirjeessä kerrottiin tutkimuksen tarkoituksesta ja kulusta, jotta tutkimukseen osallistujalla olisi riittävästi tietoa päätöksenteon tueksi. Kaikki tutkimukseen osallistujat halusivat vapaaehtoisesti osallistua tutkimukseen. Heille ei myöskään tarjottu mitään palkkiota tutkimukseen osallistumisesta. Vapaaehtoisuus voi vaarantua tilanteessa, jossa tutkittava epäröinnistä huolimatta osallistuu tutkimukseen ensisijaisesti palkkion vuoksi (Vastuullinen tiede -toimitus 2021). Tutkijana minulle ei tullut tietoon, kuinka kontaktoimani yhteistyötahot lähestyivät nuoria kertoessaan mahdollisuudesta osallistua tutkimukseen. Luotan kuitenkin täysin heidän ammattitaitoonsa ja uskon, että päätös osallistumisesta on ollut nuoren oma. Jokainen tutkimukseen osallistuja antoi joko kirjallisen (kasvokkaisissa haastatteluissa) tai suullisen (Zoom-haastatteluissa) suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta ennen haastattelun aloittamista.

Tutkimukseen osallistujille kerrottiin tutkimuksen käytännön toteutuksesta erillisen tiedotteen avulla (Liite 3). Tiedotteessa kerrottiin tutkimuksen kulusta, vapaaehtoisuudesta, mahdollisuudesta keskeyttää tai peruuttaa osallistuminen, sekä arvioitiin hyötyjä ja mahdollisia haittoja. Varsinaisia haittoja ei tutkimukseen osallistumisesta ollut odotettavissa. Toiveena oli, että haastateltava pystyy kertomaan sijoituksen aikaisista tapahtumista siten kun ne on itse kokenut, eikä aiheesta puhuminen ja sen käsittely aiheuta ahdistusta tai tutkimukseen osallistuja ei koe sitä epämiellyttäväksi. Tämä ei välttämättä kaikkien sijoitettujen nuorten kohdalla ole itsestään selvää. Jos sijoitukseen ja sen aikaisiin tapahtumiin liittyy paljon käsittelemättömiä tunteita ja asioita, voi niiden muisteleminen aiheuttaa odottamattomia reaktioita haastattelun aikana. Haastattelun aikana pyrin tutkijana antamaan nuorelle tilaa puhua hänelle tärkeistä näkökulmista aiheeseen. Joissain haastatteluissa keskustelua oli jonkin verran myös tutkimuskysymykseen liittymättömistä teemoista. Halusin kuitenkin antaa nuorille mahdollisuuden jakaa myös näitä heille tärkeitä kokemuksia, vaikka ne eivät suoraan tutkittavaan aiheeseen liittyneetkään. Tutkijana pyrin lähestymään asioita ja etenkin tiettyjä teemoja mahdollisimman sensitiivisesti. Pyrin jo kysymyksien asettelun kautta tuomaan nuorelle tiedoksi, että hän saa kertoa kysyttävästä asiasta sen mitä itse haluaa. Esimerkiksi sijoitukseen liittyvistä tarkennuksista ja suhteesta biologisiin vanhempiin, saatoin aloittaa kysymyksen ”Saanko kysyä”, erityisesti jos olin haastattelun aikana huomannut asian olevan nuorelle herkkä. Jos huomasin, että nuori vastaa johonkin asiaan hyvin lyhyesti tai ei ollenkaan, en jatkanut siitä aiheesta tarkempaa keskustelua. Mielestäni fenomenografisen tutkimuksen luonteeseenkin sopii oikein hyvin, että tutkimukseen osallistujat antavat aiheesta osittain myös hieman erityyppistä tietoa. Kaikkiin kysymyksiin ei ole välttämätöntä saada vastausta kaikilta tutkimukseen osallistujilta.

Tutkimuksessa käsitellään haastateltavien henkilötietoja, joiden käsittelystä kerrotaan tarkemmin tietosuojailmoituksessa (Liite 4). Henkilötietojen käsittelyä ohjaavia periaatteita ovat vastuullisuus, suunnitelmallisuus ja lainmukaisuus. Voimassa olevan lainsäädännön lisäksi tulee noudattaa organisaation tietosuojaohjeita. (TENK 2019.) Tutkijan tietoon saamia henkilötietoja voivat olla nimi, puhelinnumero ja sähköpostiosoite. Lisäksi kaikkien tutkittavien osalta henkilötietoja ovat haastattelutallenne sekä mahdolliset haastattelumuistiinpanot.

Nimi ja yhteystiedot olivat ainoastaan tutkittavan kontaktoimista ja haastattelusta sopimista varten. Niitä ei missään vaiheessa yhdistetä tutkimusaineistoon. Tutkimukseen oli mahdollista osallistua myös anonyymisti.

Haastattelupaikan valinnassa kiinnitin huomiota tietosuojan toteutumiseen, ja siihen ettei ulkopuolisilla ollut mahdollisuutta kuulla käytyjä keskusteluja. Kasvokkain tehdyt haastattelut toteutin Jyväskylän yliopiston kirjasto Lähteen ryhmätyötilassa. Zoom-haastattelut tein siten, että tutkijana olin yksin paikalla haastattelua tekemässä, eikä sitä pystynyt kukaan ulkopuolinen kuuntelemaan. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja tallennettiin salasanasuojatulle kovalevyille. Haastattelut litteroitiin, jolloin niistä poistettiin samalla kaikki sellaiset tunnistetiedot, joiden perusteella haastateltava olisi mahdollista tunnistaa, tai hänen asuin- tai opiskelupaikkansa selvittää. Sijointupaikkojen nimet, oppilaitosten nimet ja kaupungit olivat yleisimpiä poistettavia tietoja. Nämä korvattiin yleisilmaisilla kuten iso kaupunki, asuinkunta, ammattikoulu tai perhekoti. Ammatillisen koulutuksen tutkintonimikkeet säilytettiin litteroinnissa, sillä esille tulleet tutkinnot olivat kaikki sellaisia, joita voi opiskella useilla paikkakunnilla Suomessa. Jos haastatteluissa olisi mainittu joku harvinainen tai epätyypillinen tutkinto, olisi sen mainitsemista erityisesti valmiissa tutkimuksessa täytynyt miettiä tarkasti.

Tieteen avoimuutta pidetään edellytyksenä kriittiselle arvioinnille ja tieteen edistymiselle. Eräs tapa toteuttaa tieteen avoimuutta on tallentaa tutkimuksessa kerätty aineisto muiden tutkijoiden saataville. (TENK 2019.) Tämän tutkimuksen aineisto on tarkoitettu kuitenkin vain tätä tutkimusta varten. Tutkimukseen oli ehkä osallistujan näkökulmasta helpompaa sitoutua, kun tiesi tarkalleen mihin sitoutuu, missä saatua aineisto käytetään ja kuka sitä pääsee lukemaan. Tässä tutkimuksessa kaikki henkilötiedot ovat ainoastaan tutkijan tiedossa. Tutkimuksen valmistuttua kaikki henkilötiedot, haastattelutallenteet, muistiinpanot ja litteroidut tekstit poistetaan.

7 TULOKSET

Nuorten jakamista kokemuksista peruskoulusta toiselle asteelle siirtymisestä muodostui neljä kuvauskategoriaa. Nämä kategoriat tuovat esille neljä eri laadullista tapaa käsittää siirtymä. Muodostuneet kuvauskategoriat ovat Haasteellinen siirtymä, Rajoituksia siirtymässä, Sujuva siirtymä ja Siirtymä mahdollisuutena. Muodostuneiden kuvauskategorioiden alle jäsenyi seitsemän erilaista teemaa eli variaation dimensiota, joiden suhteen kussakin kategorioissa ilmeni vaihtelua. Variaatioiksi muodostuivat koulupaikka, peruskoulun oppilaanohjaus, lastensuojelu, huoltajat, päätös koulupaikasta, opiskelumotivaatio ja itsetuntemus.

Taulukko 2. Sijoitettuna olleiden nuorten käsityksiä siirtymästä peruskoulusta toiselle asteelle.

	Haasteellinen siirtymä	Rajoituksia siirtymässä	Sujuva siirtymä	Siirtymä mahdollisuutena
Koulupaikka	Ei mahdollisuutta valita	Tuen tarve tai sijainti määrittävinä tekijöinä	Useita vaihtoehtoja ja aloja.	Opistot ja erityisammattioppilaitokset täydentävät valinnan mahdollisuutta
Peruskoulun oppilaanohjaus	Isoja puutteita, ei oppilaanohjausta	Erytisopettaja tai opettaja vastuussa, ei ohjausalan erityisosaamista	Tiedonhakua ja henkilökohtaista ohjausta, tutustumiskäyntejä	Laaja-alainen ja monipuolinen tieto, ohjaus nuoren tarpeiden mukaista
Lastensuojelu	Työntekijöiden ammatillisuus puutteellista	Keskustelut pinnallisia	Nuoren tuen tarpeet tiedostetaan	Siirtymä nähdään mahdollisuutena
Huoltajat	Ei tukea	Oletuksia ja ennakkoluuloja	Tukea, tietoa ja keskustelua	Nuori itse aktiivisena toimijana
Päätös koulupaikasta	Muiden kuin nuoren	Kaverit vaikuttavat	Nuoren oma, samanhenkisiä kavereita mukana valinnassa	Täysin nuoren oma

Opiskelu- motivaatio	Opiskelu ei kiinnosta eikä nuori ole valmis sitoutumaan	Haasteet muilla elämän osa-alueilla vaikuttavat koulunkäyntiin	Hyvä opiskelumotivaatio	Mahdollisuus yrittää ja epäonnistua
Itsetuntemus	Minäkuva oppijana vääristynyt	Koulumenestys tai terveydentila vaikuttavat alavalintaan	Omat kiinnostuksen kohteet ja vahvuudet tiedossa	Omien kiinnostuksen kohteiden ja vahvuuksien hyödyntäminen alavalinnassa

7.1 Haasteellinen siirtymä

Ensimmäiseksi kuvauskategoriaksi tutkimuksessa muodostui haasteellinen siirtymä. Siinä nuoren mahdollisuudet hakeutua toisen asteen opintoihin ja onnistua niissä jäävät melko vähäiseksi. Siirtymän epäonnistuminen voi johtaa useisiin koulun aloituksiin ja keskeytyksiin. Tällöin nuori myös valmistuu toiselta asteelta ikätovereitaan myöhemmin. Opiskelumotivaatio on alhainen, eikä opiskelu lähtökohtaisesti kiinnosta nuorta. Yhtenä syynä alhaiseen koulumotivaatioon on sijoitus kodin ulkopuolelle ja asuminen lastensuojelulaitoksessa.

Jos oot laitoksessa. Sä oot yksin. Sä et oo kiinnostunut koulusta. Sä tunnet et sä oot yksinäinen ja sit sä alat ajatella eri juttuja, ei koulua.

Koulupaikan valinnassa on haasteita, sillä nuorella ei ole mahdollisuutta valita itselle mieluista opiskelupaikkaa. Asuinpaikan sijainti ja pitkät etäisyydet kiinnostaviin kouluihin voivat pakottaa nuoren aloittamaan toisen asteen opinnot lähiseudun ainoassa toisen asteen oppilaitoksessa. Matkustaminen päivittäin toiseen kaupunkiin on aikaa vievää ja vaatii paljon voimavaroja, jolloin se ei välttämättä ole vaihtoehto, vaikka itseä enemmän kiinnostava koulu löytyisikin kauempaa. Toisen asteen opintoja aloittava nuori on koulukyytien suhteen yleensä julkisen liikenteen varassa. Esimerkiksi linja-autovuorojen aikataulut tai minimaaliset kulkuyhteydet voivat muodostua esteeksi kulkea lähikaupunkiin päivittäin.

suurin syy oli, että ei oikein huvittanu silloin vielä lähteä (lähikaupunkiin), koska sinne on suhteellisen rankka joka aamu kautta ilta tyyliin kymmeniä kilometrejä

Nuoren käydessä peruskoulua kuuluu oppilaanohjaus osaksi kaikkien opetussuunnitelmaa. Erityisen tärkeää ohjaus on koulunkäynnin nivelvaiheissa sekä opintoihin liittyviä valintoja tehtäessä. Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden ohjaus on muita yksilöllisempää ja se vaatii yhteistyötä eri alojen asiantuntijoiden kanssa (Oppilaanohjaus perusopetuksessa 2023). Oppilaanohjaus näyttäytyy puutteellisena erityisesti, jos nuori ei fyysisesti käy koulussa vaan suorittaa peruskoulun oppimäärää muulla tavalla. Sijoitettu nuori voi erilaisten syiden vuoksi suorittaa opintoja lastensuojelulaitoksesta käsin eli käydä kotikoulua. Tällaisia syitä voivat olla esimerkiksi erilaiset rajoituspäätökset, joilla rajoitetaan väliaikaisesti nuoren liikkumista lastensuojelulaitoksen ulkopuolella. Muiden oppiaineiden osalta on mahdollista tehdä tehtäväpaketteja tai soveltaa muita ratkaisuja asioiden oppimiseksi. Oppilaanohjaus jää kuitenkin helposti sivuosaan, vaikka sen merkitys etenkin yhdeksäsluokkalaisille olisi erittäin merkittävä. Oppilaanohjauksen oppiaineen sisältöjen lisäksi myös opinto-ohjaajalta tulevan henkilökohtainen neuvonta ja ohjaus jää riittämättömäksi.

Mä en muista ihan varmaks että tapasiks mä siinä vaiheessa hirvemmin sitä opoa, et kyl mä jossain vaiheessa sen oon tavannu kyllä tai ainakin puhunu puhelimesta tai jotain

Oppilaanohjauksen puutteiden ohella myös sijaishuollon työntekijöiden ammatillisuudessa esiintyy merkittäviä puutteita. Nuorta voidaan painostaa hakemaan tiettyyn kouluun väärin tai puutteellisin perustein. Mahdollisuutta tukitoimiin nuoren itsensä toivomassa oppilaitoksessa ei välttämättä selvitetä lainkaan. Kun päätös koulupaikasta ei ole nuoren oma, kouluun sitoutuminen ja sen loppuun suorittaminen voivat muodostua todella haastavaksi. Puutteet sijaishuoltopaikassa näyttäytyvät myös siinä, että nuoren omia mielenkiinnonkohteita ei tueta tai niitä vähätellään. Kiinnostuksenkohteiden rajaaminen tai poissulkeminen voi näyttäytyä myös kouluvalintaa rajoittavana tekijänä, kun aiemmin merkityksellinen tekeminen ei ole enää ole nuorelle vaihtoehtona.

mutta justiin opo ja tää mun sijaisvanhempi oli että musta ei niinku olis tavallaan siihen kouluun ja sit ne ylipuhu hakee mut sinne toiseen kouluun

eka sille et eivät jaksaneet viedä sinne harrastukseen ja sit melko suoraan sanoivat että tää on melko lapsellinen harrastus, tai jotenkin sillee. Mitä ei pitäis sanoa ainakaan

ääneen, et mitä itse ajatellee. Kun jokaisella nuorella pitäis olla oikeus siihen omaan juttuun, eikä sitä pitäis kenenkään väheksyä tai ohjailla mitä pitäis tehdä

Tässä kategoriassa nuoren lähipiiri on melko suppea. Biologiset vanhemmat ovat nuoren kanssa yhteydessä satunnaisesti tai eivät ollenkaan. Heillä ei ole aktiivista roolia nuoren elämässä, vaan he toimivat ja vaikuttavat enemmän taustalla. Kuulumisten vaihto on satunnaista ja painottuu arkipäiväisiin asioihin. Syvällisempiä keskusteluja tai tukea kouluvalintaan ei ole mahdollista saada.

No aika harvakseltaan, että en juurikaan. Oli ne siellä niinku jossain, mutta ei kuitenkaan siinä arjessa niinkään oikein

jos ne on tyyliin kysynyt et mitä teet tai ootko missä koulussa niin on tyyliin kerrottu, mutta ei oo kyllä lähetty hirveen syvällisesti keskustelemaan näistä koulujutuista varsinkaan

Yhtenä tekijänä haasteellisessa siirtymässä nähtiin vääristynyt minäkuva oppijana. Jos oma osaaminen ja mahdolliset tuen tarpeet ovat epäselviä, niin nuoren on vaikeaa pohtia, minkälaista tukea hän opintoihin tarvitsee, ja millainen ala voisi olla soveltuva. Erilaisten oppimistestien tekeminen peruskoulussa voi hämmentää nuorta, jos niiden tekemistä ei huolellisesti perustella. Nuorelle olisi myös hyvä selventää, mitä saadut testitulokset käytännössä tarkoittavat ja kuinka ne vaikuttavat opiskeluun.

Niin sitte jotenkin itellekin ehkä tavallaan se mitä osaa ja mitä ei ja onks mulla jotain haasteita, niin ehkä se itellekin niinku se ei ollu enää niin selkeää, kun muut jotenki syöttää että sulla on joku tämmönen ongelma

7.2 Rajoituksia siirtymässä

Toinen kategoria kuvaa tilanteita, joissa siirtymässä on erityyppisiä rajoituksia. Nämä rajoitukset ovat sekä nuoren omasta tilanteesta johtuvia että ympäristön aiheuttamia. Vaikka koulupaikan valinnassa on moniakin rajoittavia tekijöitä, ei se välttämättä tarkoita sen epäonnistumista. Koulupaikan valintaa voivat rajoittaa esimerkiksi nuoren tuen tarve tai asuinpaikka, kuten edellisessäkin kategoriassa. Tässä kategoriassa nuorella kuitenkin on mahdollisuus tehdä valintaa muutamien vaihtoehtojen välillä.

Peruskoulun oppilaanohjaus näyttäytyy tässä kategoriassa osin puutteellisena. Sen toteuttajina ovat esimerkiksi erityisopettaja tai opettaja, jolloin ohjausalan erityisosaaminen jää vajaaksi. Nuori saa kyllä perustiedot hakeutumisesta toiselle asteelle, mutta esimerkiksi kaksoistutkintoon,

oppisopimukseen ja erityisammattioppilaitoksiin liittyvä tieto voi jäädä puutteelliseksi. Myös opinto-ohjaajan toteuttamana oppilaanohjaus voi jäädä puutteelliseksi, jos nuori ei koe saavansa riittävästi tietoa itseä kiinnostavista aloista ja kouluvaihtoehdoista.

jos mä haluan hakee kaksoistutkintoo, lukio ja logistiikka, niin mä en tiä onko mahdollista hakea.

Mut nyt itseasiassa tuli mieleen että niinku joku tieto mikä jäi puuttumaan, oli niistä kaksoistutkinnoista. Että se kyllä silloin kiinnosti mua, mutta mulla oli sellanen olo että mä en oo tarpeeks jaksavainen sen suhteen ja kaksoistutkinto on tosi rankkaa. Mut en mä yhtään tiä, kai se voi olla rankkaa, mutta en mä tiä.

jälkeenpäin miettinyt minkäköhän takia muille ei aikaisemmin oo kerrottu erityisammattikoulun olemassaolosta.

Lastensuojelun rooli jää tässä kategoriassa taka-alalle. Hakemisesta saatetaan keskustella sijoituspaikassa, mutta keskustelut ovat melko yleisluontoisia ja jäävät pinnallisiksi. Vastuu hakeutumiseen liittyvistä keskusteluista on toisaalla, yleensä koululla. Myös nuoren oman sosiaalityöntekijän rooli jää melko ohueksi. Hänen kanssa keskustellaan lähinnä asiakassuunnitelmaneuvoitteluiden yhteydessä. Koulukuulumisia käydään läpi, mutta asiat ovat hyvin ilmoitusluontoisia ja jäävät yleiselle tasolle.

No oli siitä varmaan jotain puhetta ohimennen että mitä on tulevaisuuden suunnitelmia, kun mulla alko se itsenäistyminen samana vuonna. Et varmaan silleen ohimennen, et oon hakemassa kouluun ja tähän kouluun

En mä oo sosiaalityöntekijän kanssa keskustellu, et se vaan kysyy miten koulu menee. Mä en keskustele sen kanssa mitään koulujuttuja.

Huoltajilla on oletus siitä, minne nuoren olisi hyvä pyrkiä kouluun. Vanhempien oma koulutustausta ja muiden sisarusten koulupolku voivat vaikuttaa siihen, että nuoren odotetaan tekevän samanlaisia valintoja. Ennakko-oletuksista huolimatta nuori ei kuitenkaan koe suoraa painostusta tai suostuttelua toimia tietyllä tavalla.

no kai aika monella oli just oletus että mä meen lukioon, kyl mä pystyn kuvittelemaan että mun porukat olis ollu aika yllättyneitä, jos olisin laittanu sen kosmetologin vaikka ykköseks just niitten sisarustenkin vuoks. ei ainakaan ollu mitään paineita, eikä kukaan suostutellu hakemaan mua mihinkään.

Kavereiden merkitys koulupaikan valintaan nähdään suurena. Kaveriporukan kanssa saatetaan keskustella vaihtoehdoista, ja päättää yhdessä minne kouluun tai alalle ensisijaisesti haetaan. Erityisesti tämä painottui lukioon hakemisen

yhteydessä, sillä lukio tarjoaa ammattikoulun tiettyä alaa laajempaa valinnanmahdollisuutta oppilaitoksen sisällä. Kavereiden myötävaikutuksessa nuori voi hakea myös sellaiseen kouluun, joka ei ensisijaisesti häntä kouluna kiinnosta vaan hakeutumisen syyt tulevat enemmän ympäristöstä.

mä menin niinku aikalaila et me sovittiin mun kavereitten kanssa että laittakaa tää ykköseks ja tää kakkoseks. Et varmasti enimmäkseen niitten kanssa siitä puhuttiin.

sit oli vielä nää kaveritkin kaikki haettiin tai oli menossa lukioon ja sit itekkin ajattelin että ehkä se voi olla se lukio että kyllä siellä nyt jotenkin pärjää

Lukio mielletään helposti hyvin menestyvien ja koulusta pitävien oppilaiden jatkopoluksi. Lukion tarjoamista tukimahdollisuuksista ei ole riittävästi tietoa, eikä lukiota myöskään tarjota vaihtoehdoksi, jos oppimisessa ilmenee haasteita peruskoulussa. Nuoren käsityksen mukaan haasteet peruskoulun opinnoissa merkitsevät automaattisesti lukiomahdollisuuden poissulkemista. Ammatillisessa koulutuksessa alavalintaa rajaavat taas erilaiset terveydelliset haasteet, jotka eivät mahdollista opiskelua tai työskentelyä tietyissä ammateissa.

Kun mä olin peruskoulussa, mä vaan mietin et mä en voin mennä lukioon, kun mulla oli vaikeaa opiskella. Kun mä olin siellä laitoksessa mä en tykänny koulusta tosi paljon

Että en varmaan pystyis seisomaan yhessä tuntia päivässä parturina tai musta ei voinu tulla kokkia, kun mulla on niin paljon ruoka-aineallergioita

Sijoitettuna olevan nuoren elämässä voi olla paljon erilaisia haasteita. Yksistään sijoitus pois perheen luonta voi toimia kuormittavana tekijänä ja heijastua esimerkiksi koulumotivaatioon ja sitä kautta koulumenestykseen. Sijoituksen taustalla vaikuttavat esimerkiksi psyykinen oireilu ja mielenterveydenhaasteet, väkivaltainen käyttäytyminen ja päihteiden käyttö (Heino ym. 2016). Nämä kaikki aiheuttavat poikkeuksetta haasteita myös koulumotivaatioon ja siihen millaisen merkityksen nuori koulunkäynnille antaa.

7.3 Sujuva siirtymä

Kolmannessa kategoriassa toiselle asteelle siirtymä on sujuva. Nuoren koulunkäyntialueella on useita eri kouluvaihtoehtoja ja aloja, joista on mahdollisuus valita itseä eniten kiinnostava vaihtoehto. Maantieteellinen sijainti ei lähtökohtaisesti rajoita kouluun hakemista, lukuun ottamatta tiettyjä aloja, joita

voi opiskella vain muutamalla paikkakunnalla. Nuoren ensisijainen toive on kuitenkin jatkaa toisen asteen opintoja tutussa kaupungissa.

en mä itekään miettiny että olisin lähteny muuhin kaupunkiin varta vasten. Et oli se kuitenkin et (kaupungissa) halusin opiskella.

Peruskoulun oppilaanohjauksessa korostuu erityisesti tiedon saaminen erilaisista koulutusvaihtoehdoista sekä henkilökohtainen ohjaus. Tietoa saadaan oppilaanohjauksen tunneilta, mutta myös erilaisten tutustumiskäyntien yhteydessä. Toisen asteen oppilaitokseen tutustuminen ennakkoon sujuvoittaa hakemista. Tutustumiskäyneillä tulevasta koulusta saa käytännöllisemmän kuvan kuin pelkästään tekstin tai videoiden perusteella. Kouluihin saattaa liittyä myös erilaisia ennakkoasenteita ja oletuksia, jotka tutustumiskäynnin myötä osoittautuvat virheellisiksi. Toisaalta myös positiivinen ennakko-oletus saattaa tutustumiskäynnin myötä vahvistua ennestään ja lisätä kiinnostusta hakea kyseiseen oppilaitokseen. Tutustumiskäynnit nähdään todella tärkeänä osana toisen asteen siirtymää, ja ne tulisi mahdollistaa kaikille kiinnostuneille.

sit mä kävin myöhemmässä vaiheessa tutustumassa noihin opintoihin niin kyl se omalla kohalla vaikutti positiivisesti, et sit tuli yleensä haettua sinne mihin kävi tutustumassa ja oli hakenu ja sit pääs sinne. Et aikamoisia ennakko-oletuksia oli, et sit kun kävi tutustumassa niin niitä sai kumottua aika hyvin.

vau täällähän on paljon kaikkea kun se on kuitenkin isompi. Niin mä olin et tonne mä haluan.

Tutustuminen painottui sellaisiin kouluihin ja aloihin, joista nuorella on vähemmän tietoa, tai jonne hän on kiinnostunut hakeutumaan. Oppilaanohjaukseen ja yhteishakuun liittyy myös henkilökohtainen ohjaus, jossa käydään opinto-ohjaajan kanssa läpi oppilaan omia hakutoiveita ja suunnitelmia.

No kyllähän sitä varmaan tuli amiksessa kahto että mitä ametteja pystyy amiksessa opiskelemaan ja kyllähän sitä varmaan tuli kahottua mitä se vaatii.

muistan et se opo oli sillee jotenkin et kun meillä oli niitä yksilöllisiä keskusteluita, niin jotenkin ehkä jotenkin niinku sano et oon sellanen tekemällä oppiva, ja siinä mielessä se oli kyllä oikeessa et oon mä ehkä enemmän semmonen kun versus lukio tyyppiä

Sijaishuoltopaikassa sujuva hakeutuminen näyttäytyy nuoren tuen tarpeiden tiedostamisena ja avoimena keskusteluna. Oman ohjaajan tai perhekodin vanhemman kanssa on mahdollista keskustella kouluvalinnasta ja pohtia eri vaihtoehtojen hyviä ja huonoja puolia. Tuki tulee ensisijaisesti sijoituspaikasta,

oman sosiaalityöntekijän rooli jää vielä tässäkin kategoriassa vähäisemmäksi. Sijaishuoltoapaikan tarjoama tuki oli ensisijaisesti keskustelua.

Joo kyllä siitä oli silloin ihan sinänsä puhe, että keskusteltiin hyviä ja huonoa puolia et jos menee amikseen tai jos menee lukioon tai näin että. että kyllä siitä paljon käytiin keskustelua silloin

lähinnä vaan mietittiin et mihin mä haluan opiskelemaan et mikä mua kiinnostaa.

Huoltajat tai biologiset vanhemmat ovat siirtymässä nuoren tukena. He ovat nuoren elämässä mukana ja heidän kanssaan nuori voi käydä keskusteluja yhteishausta ja kouluun hakeutumisesta. Vanhempien kanssa nuori voi pohtia omia vahvuuksia ja kiinnostuksen kohteita. Lähipiiriltä on myös mahdollista saada tietoa eri aloista ja ammateista heidän oman kokemuksensa kautta.

Joo kyllä mä perheen kanssa puhuttiin, vanhempien kanssa ja sillee just mietittiin sitä et mitä mun kroppa kestää ja mitä ei kestä ja mikä työllistää ja mikä ei työllistä.

mitä oli vaan tutuilta ja siskoilta ja veljiltä ja porukoilta ja kavereilta ja kavereitten kavereilta kuullut.

Koulupaikan suhteen nuori tekee valinnan omien kiinnostuksen kohteiden ja vahvuuksien mukaan. Erityisesti koulun aloitusta kuitenkin helpottaa, jos samanhenkisiä kavereita on hakenut ja päässyt samaan kouluun. Kaverit eivät kuitenkaan ole ensisijainen syy hakea opintoihin, vaikka heidän läsnäolo uuden äärellä vaikuttaakin positiivisesti koulun aloitukseen ja tekee siitä helpompaa.

No joo mulla oli kaks tosi läheistä kaveria, toisen kanssa haettiin molemmat musalle ja toinen kaveri haki sinne luonnontiede-linjalle. Kuitenki et haettiin kaikki samaan lukioon

sitten mun silloinen paras kaveri haki myös samaan kouluun

Niin et oli tosi kiva, että pysty alottaa yhdessä, et ne pari ekaa päivää kautta viikkoo

Nuoren motivaatio koulunkäyntiin on hyvä. Nuori tulee kouluvalinnassa kuulluksi, ja hänen näkemyksensä ja toiveensa huomioidaan. Ympäristö ja lähipiiri toimivat nuoren tukena. Nuorelle annetaan sopivassa suhteessa vastuuta omasta koulunkäynnistä, mutta ei kuitenkaan jätetä hoitamaan kaikkea omatoimitoimisesti. Tuttu kaveriporukka toimii myös opiskelun tukena ja lisää nuoren motivaatiota opiskeluun.

et tuli kuulluks siinä, ja sit se niinku vaikutti siihen et sai ite alottaa ja hoitaa loppuu, et kyl se siihen motivaatioon vaikutti sillee positiivisella tavalla

kyllä niillä kavereilla oli suuri merkitys siinä että pysty opiskelemaan porukassa. Se oli erittäin hyvä asia silloin.

Nuori tiedostaa omat vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet, mutta ne eivät välttämättä vaikuta aktiivisesta omaan alavalintaan. Kiinnostuksen kohteet voivat olla sentyyppisiä, että niitä vastaavaa koulutusta ei ole tarjolla. Harrastus halutaan pitää myös pelkästään harrastuksena, ja työskennellä jollain toisella alalla.

7.4 Siirtymä mahdollisuutena

Neljännessä kategoriassa siirtymä nähdään mahdollisuutena. Nuorella on monipuoliset mahdollisuudet valita omia mielenkiinnonkohteita ja tarpeita parhaiten vastaava toisen asteen oppilaitos. Lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten lisäksi valinnan mahdollisuutta lisäävät opistot ja erityisammattioppilaitokset. Nuoren kouluvaihtoehdot eivät rajoitu pelkästään oman paikkakunnan oppilaitoksiin, vaan ympäristö mahdollistaa hakemisen myös toiselle paikkakunnalle.

ne aika paljon sillee kun mietittiin sitä kouluasiaa oli silleen että jos halua jonnekin kouluun niin ne tukee muuttamisessa ja kaikessa ja myös kaikessa muussa

Peruskoulusta nuori saa monipuolisesti tietoa hakeutumisesta ja eri opiskeluvaihtoehdoista. Ohjaus perustuu nuoren omaan tuen tarpeeseen ja siinä käsitellään niitä teemoja, jotka ovat nuorelle siinä tilanteessa merkityksellisiä. Erilaiset ammatinvalintatestit lisäävät itsetuntemusta ja tietoa siitä millaisia vaatimuksia eri ammattialojen työtehtävissä on. Tutustuminen yhteishakuprosessiin ja harjoitushaun tekeminen ennen varsinaista yhteishakua, helpottavat varsinaisen haun tekemistä ja lisäävät nuoren itseluottamusta asian hoitamiseksi.

Sitte me ainakin katottiin niitä nettisivuja yhdessä koko luokan kanssa, että miten se yhteishaku tehdään ja sitä opintopolkua. Että sieltä annettiin kyllä hyvät työkalut, että miten sitä voi katkoa kotonakin.

Ammatinvalintatesteistä

joo tehtiin. Et kyllä siinäkin oli justiin joku tämmönen asiakaspalvelutyö tai jollain tasolla palveluammatti tai tämmönen

Lastensuojelun toimijat tukevat nuoren siirtymää toisen asteen opintoihin. Siirtymä ei ole vain pakollinen muutos peruskoulusta toiselle asteelle, vaan se nähdään mahdollisuutena, jossa nuori voi suuntautua opiskelemaan itseä kiinnostavalle ja parhaiten sopivalle alalle. Sijoituspaikan työntekijöiden lisäksi myös nuoren asiasta vastaavalla sosiaalityöntekijällä on tässä kuvauskategoriassa aktiivinen rooli. Hän on mukana pohtimassa kouluvalintaa. Nuorelle kerrotaan erilaisista vaihtoehtoista asumisen järjestämiseksi jos opintoihin olisi kiinnostusta hakea toiselle paikkakunnalle. Lastensuojelun tuki ei rajoitu pelkästään hakuvaiheeseen. Myös ennen uuden koulun aloitusta nuoren tarpeet tiedostetaan ja häntä tuetaan kohti mahdollisimman sujuvaa siirtymää ja uuden koulun aloitusta.

sillon kun mietitiin sitä vaihtoehtoa jatko-opinnoille, niin olihan siinä paljon kaikkea tyyliin muuttamisesta ja kaikkea, että mihin lähtee. Et ne oli sillänsä et kyllä täältä tulee sitte tukea... .. jos olis muuttanu omilleen niin olis paljon tullu tukea ja kaikkee asuntojen etsimisessä ja näin

Et mä oon aina ollu tosi itsenäinen lapsi, tai sellanen pärjäävä, mutta sitte oli niinku tosi kiva kun nuorisokodissa me niinku katottiin justiinsa, että paljon ennen kun koulu alko, niin me katottiin kartalta että missä se on ja minne rakennukseen mun pitää mennä. Sitte ne autto mulle bussikortin ja näytti mulle missä on bussipysäkki. Oltaisko me kävelty sinne tai ajettu autolla, mutta niinku että kaikki tälläset tärkeet paikat näytettiin mulle

Nuori tekee itse päätöksen toisen asteen koulupaikasta. Kavereiden valinnat eivät vaikuta omaan kouluvalintaan. Keskustelut huoltajien, sijaishuollon työntekijöiden ja opinto-ohjaajan kanssa tuottavat nuorelle tietoa omasta tilanteesta ja eri vaihtoehtoista, mutta päätös kouluun hakeutumisesta on nuoren oma.

No mä muista kun justiin ne meidän luokkalaiset kenen kanssa mä pyörin oli tosi vahvasti taas sillee et he halua lukioon. Et ei ehkä ollu sellasta kanssakaveria, joka varta vasta olis halunnu amikseen lähteä. Et se oli enemmän semmosta et menkää te lukioon, mä meen sinne ammattiin.

kyllä mä sit tein ite sen päätöksen että mihin mä haen.

Nuori ei pelkää haastaviakaan opiskelutilanteita, vaan hän on valmis yrittämään ja kokeilemaan sekä menemään omalle epämukavuusalueelle. Tarpeen vaatiessa hän on valmis pyytämään apua. Nuori ei pelkää epäonnistumista, vaan pitää sitä osana oppimista.

ois saanu et ehkä lähtee menemään sinne epämukavuusalueen ulkopuolle ja todeta itse että ehkä mä en osannutkaan, mutta ainakin mä oon ite yrittäny ja ite kysyny sitä apua jos olisin tarvinnu

Omien kiinnostuksen kohteita ja vahvuuksia hyödynnetään ala- ja kouluvalinnassa. Nuorella on näkemys siitä, millainen ala ja koulu tukisi hänen mielenkiinnonkohteita ja missä omien unelmien ja toiveiden toteuttaminen on mahdollista. Nuorelle voi esimerkiksi olla tärkeää päästä vaihtojaksolle tai integroida urheilu- tai musiikkiharrastus osaksi toisen asteen opintoja. Omat mielenkiinnon kohteet ohjaavat nuoren kouluvalintaa, ja hän on etukäteen selvittänyt mitkä oppilaitokset vastaavat omiin kiinnostuksenkohteisiin parhaiten. Opiskelu samasta asiasta kiinnostuneiden kanssa toimi myös opiskelumotivaatiota lisäävänä tekijänä.

sit olin kiinnostunu kaikesta niin tarjoilu tai ylipäättään matkailu-hotelliala, mut sit mietin et kokkina sä nää suoraan sen oman kädenjäljen ja sit se on sellasta luovaa tekemistä ja sitten kun koen olevani sellanen luova ihminen niin ajattelin että siinä hetkessä se sopii parhaiten itelle.

me oltiin matkusteltu paljon ja mä olin tosi kiinnostunu eri kielistä ja muiden maiden kulttuurista ja monet on sanonu että mulla on hyvä kielipää.

7.5 Yhteenvetoa kuvauskategorioista

Tutkimuksessa muodostuneet kuvauskategoriat ovat toisiinsa hierarkisessa suhteessa, jolloin osa käsityksistä on sisällöltään toisia kehittyneempiä. Hierarkisessa luokituksesta käsitteet ovat eri kehitystasolla toisiinsa nähden jäsentyneisyyden, teoreettisuuden tai laaja-alaisuuden perusteella. (Niikko 2003.) Tässä tutkimuksessa hierarkisuus näyttäytyy siten, että neljäs kuvauskategoria toimii eräänlaisena ideaalina. Siinä kaikki tutkimuksessa esille nousseet teemat näyttäytyvät parhaalla mahdollisella tavalla, ja mahdollisuudet onnistuneelle siirtymällä peruskoulusta toiselle asteelle ovat suurimmat. Ekologisen systeemiteorian näkökulmasta voidaan ajatella, että nuoren mikrotason ympäristöt toimivat nuoren tukena ja vaikuttavat nimenomaan positiivisesti siirtymässä. Myös nuoren mesosysteemi näyttäytyy sujuvana. Yhteistyö eri ympäristöjen välillä on toimivaa ja yhdenmukaista. Nuori ei saa ristiriitaista informaatiota, vaan kommunikointi koulun, sijaishuoltopaikan, sosiaalityöntekijän ja nuoren huoltajien välillä toimii. Jokaisella ympäristöllä on myös siirtymässä oma rooli, josta käsin nuorta ensisijaisesti tuetaan.

Eri ympäristöjen puuttuminen nuoren mikrosysteemistä vaatii toisilta ympäristöiltä niiden roolien kompensoimista. Koulun ja oppilaanohjauksen roolia

on kuitenkin todella haastavaa jopa mahdotonta korvata. Jos tieto opintomahdollisuuksista ja oppilaan omista vahvuuksista ja kyvyistä jää puutteelliseksi tai olemattomaksi, muodostuu siirtymä toiselle asteelle isoksi haasteeksi. Samoin sijoituspaikan tarjoamaa tukea nuoren arjen sujumiseksi eivät voi muut ympäristöt kompensoida. Ensimmäinen kategoria, siirtymä haasteena, kuvaa heikoimpia mahdollisia olosuhteita, joissa nuoren siirtymä peruskoulusta toiselle asteelle toteutuu. Ympäristöjen puutteellisuuden lisäksi myös niiden välisessä toiminnassa voi esiintyä ristiriitaisuuksia tai käytäntöjä, jotka eivät tue nuorta hänen tilanteessansa. Mesosysteemin toimimattomuus johtaa todennäköisemmin epäonnistuneeseen siirtymään. Ympäristöt vaikuttavat väistämättä nuoreen riippumatta hänen omasta mielipiteestään tai toiveistaan. Haastavassa siirtymässä vaikutus on yleensä enemmän negatiivinen kuin positiivinen. Puutteellinen ammattitaito tai painostava lähestymistapa voivat saada nuoren tekemään ratkaisuja ja päätöksiä muiden mielipiteen mukaan.

Haluan lopuksi painottaa, että tutkimuksen kuvauskategoriat ovat täysin tutkijan muodostamia, eivätkä siis kategoriana edusta yksittäisen nuoren kokemuksia tai käsityksiä asiasta. Kuitenkin kaikki tulosavaruudessa mainitut merkitykset ovat tulleet suoraan aineistosta. Toivottavasti kenenkään sijoitetun nuoren kohdalla tilanne ei siis ole ykköskategorian kaltainen kaikkien teemojen osalta. Tämän kategorian olemassaoloon kannattaa kuitenkin suhtautua vakavasti, sillä kaikki siinä mainitut käsitykset ovat yksittäisinä kokemuksina todellisia.

8 POHDINTA

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia erilaisia kokemuksia sijoitettuna olleilla nuorilla on siirtymästä peruskoulusta toiselle asteelle. Tutkimusaineistosta muodostui neljä eri kategoriata kuvaamaan sijoitettuna olleiden nuorten siirtymää. Ensimmäisessä kategoriassa nuoren siirtymä on haastavaa. Onnistuneeseen siirtymään on vain pienet edellytykset, sillä nuori ei saa tukea ympärillä olevilta ihmisiltä. Myös hänen oma motivaationsa koulun käyntiin on heikko ja käsitys omista vahvuuksista voi olla vääristynyt. Toisessa kategoriassa nuoren siirtymään kohdistuu erilaisia rajoituksia, mutta vaihtoehdot ovat kuitenkin ensimmäistä kategoriata laajemmat. Ympäristöltä nuori saa jonkin verran tukea siirtymään. Kolmannessa kategoriassa nuoren siirtymä on sujuva. Nuori saa tukea lähipiiriltä ja hänellä on mahdollisuus tehdä valintaa eri vaihtoehtojen välillä. Opiskelumotivaatio on hyvä ja nuori tiedostaa omat kiinnostuksen kohteet ja vahvuudet. Neljännessä kategoriassa siirtymä näyttäytyy mahdollisuutena. Nuori saa omien tarpeiden mukaista ohjausta ja tukea ympäristöltä ja pystyy hyödyntämään omia kiinnostuksen kohteita ja vahvuuksia kouluvalinnassa.

8.1 Tulosten tarkastelu

Nuoret eivät ole yhdenvertaisessa asemassa toisen asteen koulupaikan suhteen. Pienistä kunnista toisen asteen opintoihin voi joutua lähtemään isommalle paikkakunnalle tai oman kunnan vaihtoehdot eivät välttämättä ensisijaisesti kiinnosta nuorta. Tolonen & Aapola-Kari (2021) totesivat omassa tutkimuksessaan, että pienillä paikkakunnilla lähilukio voi olla ainoa toisen asteen koulu ja nuorelle ainoa vaihtoehto. Lähikouluun hakeutuminen mahdollisti lähiyhteisön tuen ja kotona asumisen toisen asteen opintojen aikana. Hyvin samantlaisia kokemuksia havaittiin myös tässä tutkimuksessa. Mahdollisuus jatkaa asumista pitkäaikaisessa sijoituspaikassa ja toisen asteen opintojen aloittaminen yhdessä kavereiden kanssa näyttäytyvät riittävän painavina syinä valita lähioppilaitos sen sijaan, että kulkisi tai muuttaisi toiselle paikkakunnalle opintojen perässä. Erityisesti lukiokoulutuksessa, mutta myös ammatillisissa opinnoissa, erilaiset etä- ja hybridiopetuksen mahdollisuudet tarjoavat opetusta

joustavasti asuinpaikasta riippumatta. Verkko-opetuksen lisääntyminen ja sen tuominen lähiopetuksen rinnalle on erityisesti viimeiset neljä vuotta ottanut isoja harppauksia eteenpäin. Ekologisessa systeemiteoriassa kehitys paikantuu osaksi kronojärjestelmää. Tämä muutos mahdollistaa entistä monipuolisempia opintoja myös pienillä paikkakunnilla asuville nuorille. Nettilukio tarjoaa mahdollisuuden suorittaa koko lukion oppimäärä etänä. Ammatilliset oppilaitokset tarjoavat myös mahdollisuutta suorittaa tiettyjä tutkintoja kokonaan verkossa tai monimuoto-opintoina. Jos nuoren sijoituspaikan sijainti rajoittaa toisen asteen koulutus mahdollisuuksia, olisi tärkeää selvittää myös erilaisten verkko-opintojen mahdollisuus ja nuoren oma motivaatio niiden tekemiseen.

Ensisijaiseen hakutoiveeseen pääseminen lisää todennäköisyyttä toisen asteen tutkinnon suorittamiseen. Jotta ensisijaisen hakutoive ja kouluvalinta onnistuu, täytyy nuoren voimavarojen, vahvuuksien ja toiveiden kohdata koulutuksen tarjoamien mahdollisuuksien kanssa. Koulutusvalinnassa tarvitaan siis tietoa eri vaihtoehtojen lisäksi siitä, kuinka omat ominaisuudet tukevat opiskelua. Vuoden 2017 nuorisobarometrin mukaan kaikista eniten tietoa siirtymään liittyvistä asioista saatiin opinto-ohjaajalta. Yli 80 % kokee saaneensa tietoa paljon tai jonkin verran, mutta joukossa on myös niitä nuoria, jotka saavat vähän (13 %) tai eivät käytännössä yhtään (5 %) tietoa. Vanhemmat, muut opettajat ja internet mainittiin seuraavaksi tärkeimpinä tietolähteinä siirtymässä toiselle asteelle. (Pekarinen & Myllyniemi 2017.) Fenomenografisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole laskea prosenttiosuuksia tai muitakaan lukuja saaduista vastauksista. Tulosten perusteella voi kuitenkin todeta, että tiedonsaannissa näkyi yllä mainittujen tahojen osalta koko kirjo. Tietoa saatiin eri tahoilta vaihtelevasti, ja sekä positiiviset että negatiiviset kokemukset näyttäytyivät tutkimuksessa. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) arvioinnissa nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa todettiin, että 9.luokan aikana 7 % ei ollut keskustellut kertaakaan opinto-ohjaajan kanssa kahden kesken päättöluokan aikana. Oppilaista 6 % ei ollut tietoinen keneltä neuvontaa ja ohjausta on mahdollista saada jatko-opintoja suunnitellessa, ja 7 % oli sitä mieltä, että ei ollut saanut tarvitsemaansa ohjausta. (Goman ym. 2020.) Vaikka prosenttiosuudet ovat melko pieniä, tarkoittaa 7 % osuus Karvin arvioinnissa yli 1000 nuorta, jotka eivät ole oman arvionsa mukaan käyneet opinto-ohjaajan kanssa yhtään yksilökeskustelua 9.luokan aikana.

Karvin tekemän arvioinnin valossa en pidä lainkaan yllättävänä, että peruskoulun oppilaanohjauksen puutteet näyttäytyivät tässäkin tutkimuksessa. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole painottaa eri kokemuksia millään lailla, sen vuoksi en tarkemmin analysoi kussakin kategorioissa esiintyvien variaatioiden merkittävyyttä keskenään. Yleisellä tasolla voin kuitenkin todeta, että peruskoulun oppilaanohjaus on avainasemassa toiselle asteelle siirtymässä, eikä muiden tahojen onnistunut toiminta riitä paikkaamaan oppilaanohjauksen ja sitä kautta saadun tiedon puutteita.

Ekologisen systeemiteorian makrosysteemi heijastaa kulttuurissa vallitsevia ideologioita, asenteita ja elämisen tapoja. Nämä teemat toimivat merkittävinä taustavaikuttajina nuorten koulutusvalinnoissa. Koulunkäynnin merkityksellisyyttä painotetaan monessa käänneessä. Pelkästään peruskoulun suorittaminen ei riitä, vaan nuorelta odotetaan vähintään toisen asteen mutta mielellään korkea-asteen tutkintoa, sillä se parantaa sekä työllisyyttä että palkkaa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022). Peruskoulussa koulunkäyntivaikeuksien kanssa kamppailevan nuoren voi olla vaikea samaistua tähän koulutuksen eetokseen. Oppimisvaikeudet, motivaation puute ja muihin asioihin keskittyminen latistavat opiskeluintoa. Moni tutkimukseen osallistuja ei pitänyt lukiota realistisena jatkokoulutusvaihtoehtona. Ammatilliset opinnot taas nähtiin käytännönläheisenä vaihtoehtona ja niitä pidettiin sopivana silloin kun motivaatio koulunkäyntiin on heikko tai koulumenestys keskiarvoista tai sen alapuolella. Vaikka ammatilliset opinnot ovat lukio-opintoja käytännönläheisempiä, täytyy ammatillisen koulutuksen monista alavaihtoehdoista löytää nuorta itseä kiinnostava vaihtoehto. Päätyminen väärälle alalle on vuoden 2017 nuorisobarometrin mukaan suurin syy koulutuksen keskeyttämiseen. Nuoren haastava elämäntilanne ei tutkimuksessa suoraan näyttäytynyt haasteena toiselle asteelle siirtymässä. Haastavassa elämäntilanteessa nuori tarvitsee enemmän verkostojen tukea siirtymään ja uuden koulun aloitukseen. Kun nämä tuen tarpeet tiedostetaan ja niihin osataan varautua, hakeutumisella ja opintojen aloituksella on mahdollisuus onnistua oikein hyvin.

Tutkimuksessa ei noussut lainkaan esille hakeminen harkinnanvaraisessa valinnassa. Harkintaan perustuvassa valinnassa on mahdollista hakea ammatilliseen koulutukseen silloin, kun hakijalla on jokin erityinen syy tulla huomioiduksi pistevalinnan ohella. Näitä voivat olla esimerkiksi sosiaaliset syyt

tai oppimisvaikeudet. Harkintaan perustuvaa valintaa on vuodesta 2022 käytetty automaattisesti niiden oppilaiden kohdalla, kenellä on yksilöllistetty oppimäärä sekä äidinkielessä että matematiikassa. (Opintopolku 2024.) Sosiaalisilla syillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi tilannetta, jossa peruskoulun päättöarvosanat ovat jääneet nuoren todellista tasoa alemmaksi kodin ulkopuolelle sijoituksen ja koulun vaihdon vuoksi. Myös katkonainen koulupolku tai koulunkäynnin haasteet sijoituksen takia voivat antaa mahdollisuuden hakea harkintaan perustuvassa valinnassa toisen asteen opintoihin.

Työelämään tutustuminen (TET) kuuluu osana 7.-9-luokkalaisten oppilaanohjaukseen. Oppilaalle tulee järjestää työelämään tutustumisjaksoja koulutus- ja ammattivalintojen tueksi ja työn arvostuksen lisäämiseksi. (Opetussuunnitelman perusteet 2014.) Tutkimuksessa TET-jakso ei noussut nuorten kokemuksina merkitykselliseksi toisen asteen kouluvalintoja tehtäessä. Työelämään tutustumisesta tai harkintaan perustuvasta valinnasta ei toisaalta voi tehdä kovin kattavia johtopäätöksiä, sillä niiden vaikutuksesta nuorten siirtymään ei suoraan haastattelussa kysytty.

8.2 Sijoitettujen nuorten ohjauksen kehittäminen

Lastensuojelun työntekijöiden ammatillisuudessa ja koulun oppilaanohjauksen toteuttamisessa nousi tutkimuksessa esille isoja puutteita. Nuoren pitäisi perusopetuslain (1998/628 11a§) mukaan saada opetussuunnitelman mukaista oppilaanohjausta. Lisäksi sellaisella oppilaalla, joka tarvitsee perusopetuksen jälkeisiin opintoihin hakeutumiseen liittyvää tukea, on oikeus saada opetussuunnitelman mukaisen ohjauksen lisäksi henkilökohtaista oppilaanohjausta. Oikeus henkilökohtaiseen oppilaanohjaukseen lisättiin lakiin oppivelvollisuuslain uudistuksen yhteydessä vuonna 2021. Oppilaanohjauksen toteutus voi kuitenkin käytännössä olla hyvin puutteellista, jos nuori ei opiskele ensisijaisesti koulussa, vaan opetus on järjestetty jollain muulla tavalla. Näiden nuorten ohjaukseen erityisesti opintojen nivelvaiheessa olisi ensiarvoisen tärkeää kiinnittää huomiota, jotta nuoret eivät jäisi oman onnen nojaan. Tutkimuksessa nousi esille tilanteita, joissa opettaja tai erityisopettaja on ensisijaisessa vastuussa oppilaanohjauksen toteuttamisesta. Takalan (2023) tekemässä toimintatutkimuksessa yläluokkien erityisen tuen pienryhmien

oppilaanohjauksesta nostettiin esille, että opettajan toteuttamassa ohjauksessa pääpaino on tiedon välittämisessä ja vaihtoehtojen esittelemisessä, kun taas itsetuntemukseen ja omiin vahvuuksiin liittyvät teemat voivat jäädä kokonaan huomiotta. Nämä näyttäytyvät kuitenkin tärkeinä osa-alueina siirtymässä ja vaikuttavat sen onnistumiseen merkittävästi. Niiden jääminen sivuosaan tai kokonaan pois oppilaanohjauksen kokonaisuudesta vaikeuttaa valintaa erityisesti sellaisilla nuorilla, jotka pohtivat eri vaihtoehtoja tai eivät ole vielä löytäneet itseä kiinnostavaa alavaihtoehtoa. Pienryhmissä ja erityisin opetusjärjestelyin opiskelevat nuoret tarvitsevat monesti monialaista osaamista jatko-opintojen suunnittelun tueksi. Heidän kohdalla ohjauksen tulisi olla erityisen suunnitelmallista ja henkilökohtaista, jolloin sen toteutuksesta tulisi vastata ensisijaisesti opinto-ohjaaja, toki yhteistyössä opettajien ja erityisopettajien kanssa.

Jussila ym. (2022) raportoivat sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten kokemuksia koulu- ja työllisyyspolkuihin liittyen. Heidän selvityksessään nuoret toivoivat ensisijaisesti lisää tietoa eri vaihtoehtoista, sekä apua omien vahvuuksien ja tunnistamiseen ja itsetuntemuksen vahvistamiseen. Nämä samat teemat nousivat esille tässä tutkimuksessa. Karvin arviointi (2020) osoittaa, että lukioista ja ammatillisista koulutuksista saatiin hyvin tietoa, kun taas VALMA- ja LUVA-koulutus (syksystä 2021 alkaen TUVA), kymppiluokka, kansanopistot ja etenkin nuorten työpajatoiminta jäivät nuorille huomattavasti vieraammiksi. Erityisesti sijoitettujen nuorten kohdalla eri vaihtoehtojen tunnistaminen ja niistä keskustelu olisi ensiarvoisen tärkeää. Sijoitettujen nuorten haasteet koulunkäynnissä eivät lopu peruskouluun, vaan vastaavia haasteita ilmenee myös toisen asteen koulutuksessa. Koulumotivaation ja kouluun kiinnittymisen varmistamiseksi olisi tärkeää löytää nuoren tuen tarpeita ja kiinnostuksen kohteita vastaava koulu ja opiskelun tapa. Siksi myös tieto kaksoistutkinnosta, oppisopimuskoulutuksesta tai erityisammattioppilaitoksesta sekä muista vähemmän tunnetuista tavoista suorittaa oppivelvollisuutta ja toisen asteen tutkinto olisi erityisesti sijoitetuille nuorille todella tärkeää. Tutkimukseen osallistuneet nuoret kertoivat saaneensa tietoa näistä mahdollisuuksista vasta toisen asteen opintojen aikana tai niiden jälkeen. Myöhemmin saadun tiedon myötä osa olikin hakeutunut kyseiseen koulutukseen. En ota kantaa siihen, olisiko nuoren koulupolku ollut sujuvampi, jos hän olisi päätenyt itselle

soveltuvaan koulutukseen heti peruskoulun jälkeen eikä vasta myöhemmässä vaiheessa. Tiedon puute ei kuitenkaan saisi kenenkään kohdalla olla syy jäädä jonkin vaihtoehdon ulkopuolelle.

Vuonna 2021 voimaan tullut oppivelvollisuuslain uudistus ja siihen linkittyvä tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus on voinut omalta osin jo parantaa peruskoulussa tapahtuvan ohjauksen toteutusta ja käytäntöjä. Perusopetuksen oppilaanohjauksen alueellisessa kehittämishankkeessa Keski-Suomessa on kehitetty tukilista tehostetun henkilökohtaisen oppilaanohjauksen tarpeen tunnistamiseksi. Sinne on kirjattu, että kaikkien kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten tarve tehostettuun henkilökohtaiseen oppilaanohjaukseen tulisi selvittää. (Jyväskylän kaupunki 2024.) Taas esimerkiksi Vantaan kaupunki ei linjaa suoraan sijoitettujen nuoren tehostetusta henkilökohtaisesta oppilaanohjauksesta. Tehostettua ohjausta kuitenkin suositellaan erityisesti huolta aiheuttavaa kuormitusta kokevalle oppilaalle sekä oppilaalle, jonka koulumenestys tai opiskelukyky heikkenee 8.-9-luokan aikana runsaiden poissaolojen tai elämäntilanteessa tai koulumenestyksessä tapahtuneen ison muutoksen vuoksi. (Laukka & Pöllänen 2023.) Tämän tutkimuksen ja ohjauksen olemassa olevien käytäntöjen valossa olisi mielestäni täysin perusteltua, että sijoitettuna olevien nuorten tarve tehostettuun henkilökohtaiseen oppilaanohjaukseen selvitettäisiin lähtökohtaisesti kaikkien nuorten kohdalla ympäri Suomen. Sijoitukset ovat hyvin erilaisia keskenään, eikä pelkkä sijoitus välttämättä tarkoita haasteita siirtymään ja nivelvaiheeseen liittyen. Sijoitetut nuoret ovat kuitenkin muita nuoria haavoittuvammassa asemassa. Heidän tukiverkkonsa voi olla rajallinen ja haasteet itsetunnon ja koulumotivaation kanssa hankaloittavat koulunkäyntiä. Opinto-ohjaajien olisi myös hyvä olla enemmän tietoisia sijoitettujen nuorten kokemista mahdollisista haasteista. Pesäpuun selvityksessä nostettiin esille, että nuoren tilannetta arvosteleva ei välttämättä ymmärrä tilanteen taustalla vaikuttavia verkostojen puutetta, yksinäisyyttä, fyysisen- ja psyykkisen jaksamisen haasteita, tai sitä että sisäinen paha olo, käsittelemättömät traumat, pelot ja mielenterveyden haasteet voivat näyttäytyä nuorella päihteiden käyttönä. (Jussila, ym. 2022.) Näiden haasteiden läpi näkeminen ja nuoren tukeminen nivelvaiheessa vaatii ammatillisuutta, mutta myös yhteistyötä sijaishuoltopaikan, nuoren huoltajien ja sosiaalityöntekijän kanssa.

Lastensuojelun tulisi omalta osaltaan varmistaa myös sijoitettujen nuorten oikeus itseä kiinnostavaan koulupaikkaan. Sijoitettavien nuorien ollessa aiempaa vanhempia, on heidän sijoituspaikasta päätettäessä tärkeää miettiä myös toisen asteen opiskelumahdollisuuksia. Vaikka sijoitus syrjäisempään ympäristöön voisi muilta osin olla nuoren edun mukainen, tulisi myös arvioida nuoren mahdollisuudet mieleiseen opiskeluun ja koulunkäyntiin. Mielestäni tällaisia näkökulmia olisi hyvä selvittää jo nuoren sijoitusta suunniteltaessa, jos sijoitettava nuori lähestyy peruskoulun päättämistä. Nuoren kanssa olisi hyvä käydä ennakkoon keskusteluja mahdollisista kiinnostuksen kohteista ja alavaihtoehdoista, ja ottaa nuoren jatko-opintotoiveet huomioon sijoituspaikkaa valittaessa.

8.3 Tutkimuksen arviointi ja luotettavuus

Tutkijan on tärkeää olla tietoinen omista sitoumuksistaan, pyrkimyksistään ja roolistaan tutkimuksen toteuttajana (Collier-Reed, Ingerman & Berglund 2009). Sijaishuollon kentälle sijoittunut oma työhistoriani mahdollisti ymmärryksen sijoitukseen liittyvästä lainsäädännöstä, käytännöistä ja toimintamalleista. Tämän tiedon valossa pystyin haastatteluiden aikana tarttumaan sellaisiin haastateltavien ilmaisuihin, jotka vaativat selkeytystä tai joihin aluksi viitattiin vain sivulauseessa. Sijoitettuna olleiden nuorten puhe oli myös itselle tuttua, minun ei tarvinnut kysyä tai tarkentaa esimerkiksi sijoitukseen ja huostaanottoon liittyviä termejä ja toimintatapoja. Lastensuojelulain tuntemus ja sijaishuollon prosessien ymmärtäminen auttoivat onnistuneiden haastatteluiden tekemisessä. Onnistuneet haastattelut taas mahdollistivat monipuoliset tutkimustulokset. Vaikka historiastani lastensuojelun kentällä oli ensisijaisesti hyötyä, oli sillä myös omat haasteensa. Tutkijana minulla oli tiettyjä ennako-oletuksia tutkimastani aiheesta. Nämä olivat muodostuneet niistä tilanteista, joissa olin itse toiminut ohjaajana sijoituspaikassa ja joita olin seurannut lähietäisyydeltä. Tutkimusta varten nämä oletukset oli tärkeää jättää taka-alalle. Haastattelun aikana pyrin puhumaan ja kysymään asioista mahdollisimman neutraalisti, jotta kysymyksenasettelu tai oma äänensävy ei toisi kysymykseen mitään ennako-oletuksia. Omat näkemykseni olivat myös sijaishuollossa toimivan ohjaajan

näkemyksiä. En voi tietää onko tuolloin ohjaamani nuori kokenut asioita samalla tavalla.

Fenomenografisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida erityisesti uskottavuuden (credibility) ja luotettavuuden (dependability) käsitteiden avulla. Tuomi ja Sarajärvi (2018) nostavat esille myös tutkimuksen vahvistettavuuden (confirmability) ja siirrettävyyden (transferability) laadullisen tutkimuksen luottavuuden arvioinnissa. Kahden jälkimmäisen käyttö fenomenografisessa tutkimuksessa on haastavaa sen luonteen vuoksi, joten keskityn ensisijaisesti arvioimaan tutkimuksen luotettavuutta uskottavuuden ja luotettavuuden käsitteiden kautta. *Sisällöllinen uskottavuus* on tutkijan syvällistä ymmärrystä ja perehtyneisyyttä tutkittavasta aiheesta. Tätä ymmärrystä olen tuonut esille taustoittamalla tutkimusta sen teoreettisella viitekehyksellä, ja valitsemalla tutkittavan aiheen kannalta oleellisia näkökulmia tarkasteluun. Tutkijan ei tarvitse olla alansa huippu tutkittavalla alalla, vaan tärkeämpää on avoin suhtautuminen tutkittavaan aiheeseen. *Metodologinen uskottavuus* on havaittavissa tutkimuksen tavoitteiden ja sen suunnittelun ja toteutuksen yhteensopivuudessa. Tähän liittyvät tutkimuksen kohdejoukon valinta, tutkimuksen toteuttaminen ja aineiston analyysi. Näitä tutkimuksen vaiheita olen kuvannut ja analysoinut tarkemmin luvussa 6. Kolmantena uskottavuuden näkökulmana on *kommunikatiivinen uskottavuus*. Sillä tarkoitetaan tutkijan kykyä puolustaa tutkimuksessa tekemiään tulkintoja. Lukijoilla on oikeus tunnistaa ja arvioida tutkimuksen tekijän tulosten tulkintaa. Fenomenografisessa tutkimuksessa tulokset eivät edusta ainoaa mahdollista totuutta, mutta tutkijan on pystyttävä puolustamaan tekemiään tuloksia ja seisomaan niiden takana. (Collier-Reed, Ingerman & Berglund 2009.)

Fenomenografiseen tutkimukseen pyritään valitsemaan tutkittaviksi mahdollisimman monipuolinen ja heterogeeninen joukko. Tässä tutkimuksessa se tarkoittaa eroja tutkittavien iässä, taustassa, sukupuolella, sijoitusajankohdassa, sijaishuoltopaikassa, toisen asteen koulupaikassa ja asuinpaikkakunnassa. Noin 10–15 tutkittavaa riittää kuvaamaan tarvittavaa variaatiota ja saavuttamaan saturaatiopisteen, jossa tutkittavilta saatu tieto alkaa toistamaan itseään. (Kettunen & Tynjälä 2017.) Tutkimuksessa pyrin mahdollisimman monipuoliseen tutkimusjoukkoon etsimällä tutkittavia ympäri Suomea. Haastateltaville ei myöskään ollut asetettu mitään yläikärajaa, jolloin myös sen suhteen olisi mahdollista saada toivottua vaihtelua. Kohdejoukon

määrittely sijoitettuna olleisiin nuoriin asetti mahdollisimman laajat reunaehdot tutkimukseen osallistuvien nuorten suhteen. Muiden taustamuuttujien osalta oli täysin sattumaa, millainen tilanne tutkittavalla oli peruskoulun päättymisen aikaan ollut, minne hän oli hakenut jatko-opintoihin ja kuinka kauan hän oli ollut sijoitettuna. Jos olisin vaatinut haastateltavilta erilaista taustaa keskenään, olisi tutkimukseen haastateltavien löytäminen ollut huomattavasti haastavampaa ja vienyt kohtuuttoman kauan aikaa. Tutkimukseen osallistuvien nuorten määrä ei mahdollistanut täydellisen variaation saavuttamista, eikä ainakaan kaikissa tapauksissa johtanut saturaatiopisteeseen. Halusin näistä kohderyhmän puutteista huolimatta valita tutkimusmetodiksi fenomenografisen tutkimuksen kahdesta syystä. Ensimmäkin halusin tuoda esille nimenomaan nuorten omia kokemuksia siirtymästä ja toiselle asteelle hakemisesta. Tutkimustulokset olisivat varmasti olleet erilaisia, jos olisin haastatellut nuorten sijaan tai heidän lisäksi huoltajia, koulun opinto-ohjaajia, sijaishuollon työntekijöitä tai lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Koin ensisijaisen tärkeäksi päästää ääneen nimenomaan nuoret itse. Fenomenografinen lähestymistapa antaa mielestäni nuorten omille kokemuksille ja käsityksille niille kuuluvan arvon. Fenomenografiassa käsitys on kokemuksen ja ajattelun avulla muodostunut kuva jostain ilmiöstä (Ahonen 1995). Nuoren kokemus ja ajattelu voivat muodostaa samasta asiasta hyvin erilaisen käsityksen kuin esimerkiksi sosiaalityöntekijän kokemus ja ajattelu. Kokemuksia ei voi arvioida paremmuuden tai paikkansapitävyyden suhteen keskenään, vaan ne ovat eri asemassa olevien ihmisten kokemuksia samasta asiasta.

Koska en tutkijana pystynyt tässä tutkimuksessa vaikuttamaan tutkittavien taustoihin, en voinut myöskään tietää etukäteen ovatko tutkittavien kertomat käsitykset siirtymästä toiselle asteelle keskenään kuinka erilaisia. Käsityksistä löytyi kyllä eroja, mutta näin jälkikäteen ajateltuna olisin voinut myös pohtia tutkimusmenetelmää vasta sen jälkeen, kun aineisto oli edes osittain kerätty. Nyt lähdin tutkimukseen hyvin vahvalla fenomenografisella otteella alusta alkaen, vaikka en ollut varma onko aineistosta mahdollista toteuttaa fenomenografinen tutkimus. Toisaalta tarkoituksenmukaista ei ole, että haastateltavat eroavat kaikkien käsitysten osalta toisistaan, vaan tarkoitus on löytää juuri ne käsitykset, jotka heillä ovat erilaisia. Tutkimuksen tulokset, tutkijan muodostamat kategoriat ja kuvauskategoriat, ovat tutkijan luomia konstruktioita. Toinen tutkija voi saman

aineiston pohjalta päätyä hyvin erilaisiin kategorioihin, siksi toistettavuutta ei ensisijaisesti pidetä fenomenografisen tutkimuksen luotettavuuden mittarina. (Niikko 2003.)

Tutkimuksen luotettavuuden varmistamista pidetään tärkeänä, sillä se mahdollistaa tietojen johdonmukaisen tulkinnan ja sitä kautta myös tutkimustulosten johdonmukaisuuden. Tutkimuksen eri vaiheiden toteuttaminen huolellisesti edesauttaa tutkimuksen luotettavuuden varmistamisessa. Haastattelussa olisi hyvä olla ainoastaan muutama ennalta määrätty kysymys. Kysymysten olisi tärkeää olla mahdollisimman neutraaleja, jotta haastateltavaa ei pyritä johdattamaan mihinkään suuntaan. Haastattelujen litteroinnissa ei tarvitse kiinnittää huomioita kaikkiin kielellisiin elementteihin, kuten puheen tuotukseen. Tärkeintä on äänen sanottujen sanojen litterointi mahdollisimman tarkasti. (Collier-Reed, Ingerman & Berglund 2009.) Jälkikäteen arvioituna oma haastattelurunko oli liian yksityiskohtainen. Käytännössä monet kysymykset nousivat keskusteluun automattisesti, ja tutkijana huolehdin, että kaikki teemat nousivat jossain vaiheessa keskusteluun. Ensisijaisen tärkeää oli luoda dialogia haastateltavan kanssa, eikä orjallisesti noudattaa omaa haastattelusuunnitelmaa.

Haastattelujen ajankohta ja paikka sovittiin jokaisen tutkittavan kanssa erikseen. Kasvokkain tehdyt haastattelut toteutin neutraalissa ympäristössä, jossa oli mahdollisuus rauhalliseen ja keskeytyksettömään haastatteluun. Paikan valinta oli toimiva. Zoomilla tehdyissä haastatteluissa kiinnitin myös erityistä huomiota siihen, että oma haastatteluympäristö on häiriötön ja rauhallinen, eikä haastattelua ole mahdollista kenenkään ulkopuolisen kuulla tai keskeyttää. Etänä haastateltavat nuoret osallistuivat haastatteluun rauhallisessa ympäristössä, jossa keskeytyksiä tai häiriötekijöitä ei ollut. Haastattelun kestoksi ilmoitin kaikille etukäteen noin tunnin. Lähes kaikkien kanssa tämä riitti tutkimuksen tiedotteen ja tietosuojalomakkeen läpikäyntiin ja itse haastatteluun. Kaksi haastatteluista kesti kokonaisuutena tätä kauemmin. Mahdollinen viivästyminen oli huomioitu etukäteen suunnittelemalla tutkijan oma aikataulu mahdollisimman joustavaksi. Myöskään tutkittaville aikataulut eivät aiheuttaneet kiireentuntua.

Fenomenografista kategoriajärjestelmää pidetään riittävänä ja aineistoa oikeudenmukaisesti kohtelevana, jos kaikki haastattelut on mahdollista sijoittaa kategoriajärjestelmän sisälle. Tutkijan tulisi huomioida erilaiset käsitykset ja pitää

huoli niiden edustettavuudesta. Kategorioiden tulisi olla myös keskenään erottuvia, eikä niissä saisi olla päällekkäisyyksiä. Muodostetut kategoriat eivät edusta kenenkään yksittäisen ihmisen ajattelua tai kokemuksia, vaan erilaisia ajatteluntapoja. Tutkimusprosessin yksityiskohtainen kuvaus ja aineistolainaukset lisäävät läpinäkyvyyttä. Niiden avulla myös lukija voi muodostaa oman näkemyksen prosessin kulusta ja vertailla sitä tutkijan tekemiin huomioihin. (Heino & Paloniemi 2006.)

8.4 Jatkotutkimusaiheet

Tätä tutkimusta voi pitää siinä mielessä onnistuneena, että sen avulla löytyi vastaus esitettyyn tutkimuskysymykseen. Tulosavaruudessa esitellään niitä kokemuksia, joita tutkimukseen osallistujilla oli siirtymästä peruskoulusta toiselle asteelle. Vaikka tutkimus toi vastauksen tutkimuskysymykseen, herätti se samalla lukuisia uusia kysymyksiä. Tässä tutkimuksessa äänessä olivat sijoitetut nuoret. Heidän rinnalla olisi mahdollista tutkia myös muiden mikroympäristöjen kokemuksia siirtymästä. Sosiaalityöntekijän, sijoituspaikan työntekijän tai koulun oppilaanohjaajan kokemukset voivat erota paljon nuorten kokemuksista. Tällainen vertaileva tutkimusasetelma voisi antaa erittäin mielenkiintoisia tuloksia, erityisesti jos tutkittavana olisi esimerkiksi yhden nuoren siirtymä eri ympäristöjen kokemana.

Sijoitettujen nuorten oppilaanohjausta ja siirtymää toiselle asteelle on tutkittu todella vähän. Tutkimukset painottuvat sijoitettujen lasten ja nuorten koulunkäyntiin ja koulupolkuun (esim. Pitkänen 2022, Squeglia 2019, Rautiainen & Simonen 2017, Lehtoaho 2021) tai oppilaanohjaukseen ja koulutusvalintoihin yleisellä tasolla (esim. Oksanen 2014, Mönkkönen 2012, Lappalainen 2019). Koska vastaavaa tai tähän verrattavaa tutkimusta ei ole aiemmin tehty, on saatuja tuloksia vertailtu eri tahojen ja järjestöjen tekemiin tilastoihin ja arviointeihin. Sijoitettujen nuorten oppilaanohjausta ja siirtymää toiselle asteelle olisi mahdollista lähestyä hyvinkin monenlaisesta näkökulmasta, joten aihe tarjoaa lukuisia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Oppilaanohjauksen toteuttamisen tapoja lastensuojelulaitoksen omassa koulussa tai kotikoulussa opiskelevan nuoren kohdalla olisi mielenkiintoista selvittää tarkemmin. Tässä tutkimuksessa esille tulleet asiat olivat yksittäisten nuorten kokemuksia, eikä niitä sen vuoksi ole

mahdollista yleistää. Olisi myös kiinnostavaa kartoittaa kuinka kotona asuvien nuorten kokemukset eroavat sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksista. Työelämään tutustumisjaksojen (TET) merkitystä sijoitettujen nuorten koulutusvalinnoissa tai niihin osallistumisen käytäntöjä ylipäätään olisi kiinnostavaa tutkia lisää.

Laadullisen tutkimuksen lisäksi mieleeni on tutkimusta tehdessä nousnut useita aiheeseen liittyviä määrällisiä tutkimusaiheita. Minne sijoitettuna olevat nuoret hakeutuvat peruskoulun jälkeen? Kuinka moni vaihtaa sijoituspaikkaa toisen asteen koulupaikan vuoksi? Kuinka moni saa perusopetuksessa tehostettua henkilökohtaista oppilaanohjausta? Kuinka moni pääsee harkintaan perustuvan valinnan kautta toisen asteen opintoihin, ja mitkä ovat olleet syyt harkintaan perustuvalla valinnalla? Toivon että myös tutkimuksen lukijalle herää kysymyksiä sijoitettujen nuorten ohjauksesta, joihin seuraavien tutkimuksen tekijöiden olisi mahdollista tarttua.

Koulun ja sijaishuollon välisestä yhteistyöstä on tehty jonkin verran tutkimusta (esim. Ojala 2010, Erkkilä-Wahtera 2015). Olisi kuitenkin mielenkiintoista selvittää kuinka esimerkiksi nuoren huoltajat tai sosiaalityöntekijä ovat mukana yhteistyössä koulun kanssa. Tästä täysin samasta aiheesta ja tutkimuskysymyksestä olisi myös saanut hyvin erityyppistä tietoa, jos toteutustavaksi olisi valittu joku toinen metodi fenomenografian sijasta. Esimerkiksi tapaustutkimus tai fenomenologinen tutkimus olisi antanut samaan asiaan erilaisen näkökulman.

Sijoitettujen nuorten elämäntilanteet voivat olla hyvin vaihtelevia ja heidän kohtaamansa haasteet näyttäytyvät lähes poikkeuksetta myös koulunkäynnissä. Kaikilla tulisi kuitenkin olla yhtäläinen oikeus laadukkaaseen ohjaukseen niin lastensuojelun puolelta kuin koulun osaltakin. Ohjauksen avulla nuorta voi auttaa löytämään omia vahvuuksia ja kiinnostuksen kohteita, joiden kautta on mahdollista löytää myös mieleinen toisen asteen kouluvaihtoehto. Myös eri vaihtoehtojen hyviä ja huonoja puolia on tärkeää miettiä yhdessä nuoren kanssa. Sijoitettujen nuorten monisyinen tilanne vaatii vaihtoehtojen pohtimista monesta eri näkökulmasta. Lopullisen päätöksen koulutusvalinnasta tulisi aina olla nuoren itsensä tekemä.

"kaikilla pitäis kuitenkin olla se oikeus itse hakea"

Lämmin kiitos kaikille tutkimuksen tekoon osallistuneille nuorille. Ilman teidän panostanne tämän tekeminen ei olisi ollut mahdollista. Kiitos myös kaikille yhteistyötahoille kiinnostuksesta ja tiedon jakamisesta eteenpäin. Teidän ansiotanne oli, että nuoret saivat tiedon tutkimuksesta ja mahdollisuuden tuoda omia kokemuksiaan julki.

Kiitos maisteriopiskelijakollegat ja erityisesti oma pienryhmä Poluntallaajat. Avasitte monia uusia näkemyksiä ja oivalluksia ohjauksen teemoista. Teidän kanssanne oli ilo opiskella. Kiitos Saulille ja Jennille tutoroinnista ja Miralle gradun ohjauksesta sekä kärsivällisyydestä. Tämän gradun oli aika valmistua nyt.

Monet aiemmat työtehtäväni lastensuojelun ja ohjauksen kentällä ovat olleet myötävaikuttamassa tämän gradun taustalla. Iso kiitos kaikille vanhoille kollegoille, tiettyjen asioiden merkityksellisyys tulee ilmi vasta vuosia myöhemmin. Haluan muistaa myös lämmöllä kaikkia lapsia ja nuoria, keiden mukana olen saanut pienen hetken kulkea. Toivottavasti teistä jokainen löytää oman polkunsa.

Kiitos perheelle tuesta, lastenhoitoavusta, ruokahuollosta ja mukana elämisestä. Erityiskiitos äidille, kun mahdollistit gradun kirjoittamisen lukuisia kertoja viimeisen vuoden aikana. Ilman sinun apuasi tämä olisi vielä alkumetreillä.

Maailman rakkaimmille Jalmarille ja Olaville. Sanoin kuvaamaton kiitos kaikesta siitä, mitä tämän gradun valmistumisen eteen olette tehneet. Onneksi piditte huolen myös siitä, että välillä keskityttiin muuhunkin, kun vain tähän tutkimukseen ja opintoihin.

Lopuksi iskälle terveiset pilvenreunalle. Vaikka olit itse enemmän tekijä kuin lukija, arvostit, kannustit ja tuit meidän kaikkien lasten opiskelua ala-asteelta korkeakouluihin saakka. Nyt se on kantanut meidät kaikki maistereiksi asti.

LÄHTEET

- Aaltonen, S & Heikkinen, A. 2013. Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 197–208.
- Ahonen, S. 1995. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. 1.-2. painos. Rauma: West Point Oy.
- Araneva, M. 2016. Lapsen suojele. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum pro.
- Bronfenbrenner, U. 2016. Ekologisten järjestelmien teoria. Teoksessa Vasta, R. Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. EU: United Press Global
- Collier-Reed, B. I., Ingerman, A., & Berglund, A. 2009. Reflections on trustworthiness in phenomenographic research: Recognising purpose, context and change in the process of research. *Education as Change*, 13(2) 339-355
- El Zaatari, W. & Maalouf, I. 2022. How the Bronfenbrenner Bio-ecological System Theory Explains the Development of Students' Sense of Belonging to School? *SAGE Open*, 12(4).
<https://doi.org/10.1177/21582440221134089>
- Erkkilä-Wahtera, T. 2015. Koulun ja lastensuojelun työntekijöiden kokemuksia yhteistyöstä "erityisopetuksen ja lastensuojelun pitäisi olla se yhteistyön terävin kärki" Pro Gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201508212727> Viitattu 22.2.2024
- Goman, J., Rumpu, N., Kiesi, J., Hietala, R., Hilpinen, M., Kankkonen, H., Kjaldman, I.-O., Niinistö-Sivuranta, S., Nykänen, S., Pantsar, T., Piilonen, H., Raydasoja, A., Siippainen, M., Toni, A. & Vuorinen, R. 2020. Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkuja. Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus KARVI. Julkaisut 6:2020.
- Guy-Evans, O. 2023. Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory. Viitattu 25.10.2023 <https://www.simplypsychology.org/bronfenbrenner.html>

- Harkko, J., Lehikoinen, T., Lehto, S. & Ala-Kauhaluoma, M. 2016. Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 144:2016. Viitattu 28.12.2023
<http://hdl.handle.net/10138/170035>
- Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M., & Rajala, R. 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset: HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportteja 3/2016.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-644-5> Viitattu 8.8.2023
- Heino, T. & Johansson, M. 2010. Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Hämäläinen, U. & Kangas, O. (toim.) Perhepiirissä. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy
- Hokkila, K. 2023. Lastensuojelu asiakkaiden silmin. Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu 4/2023. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2023/11/20231101LastensuojeluAsiakkaidenSilminSelvitysValmis.pdf> Viitattu 30.1.2024
- Holopainen, J. Kalalahti, M & Varjo, J. 2017. ”Mun tehtävä on tukea ja esittää kysymyksiä ja kulkea rinnalla”: Asiantuntijoiden näkemyksiä maahanmuuttajataustaisten nuorten siirtymisestä toiselle asteelle. Kasvatus , Vuosikerta. 48 , Nro 3 , Sivut 203-216 .
<http://hdl.handle.net/10138/309011> Viitattu 17.11.2023
- Hotari, K., Oranen, M & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 149–164.
- Hotokka, M. 2022. Sisukkaat sillanrakentajat. Talentia-lehti.
<https://www.talentia.fi/talentia-lehti/sisukkaat-sillanrakentajat/> Viitattu 16.11.2023
- Huusko, M. & Paloniemi, S. 2006. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. Kasvatus 37 (2), 162–173.
- Huusko, M & Paloniemi, S. 2016. Fenomenografia ja variaatioteoria aikuiskasvatustieteen tutkimuksessa. Aikuiskasvatus 2/2016, 119-121.
- Häkkinen, K. 1996. Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin.

Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 21.

- Härkönen, U. 2007. Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus–
Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittämisestä.
<https://docplayer.fi/11413137-Teorian-ja-tutkimuskohteen-vuorovaikutus-bronfenbrennerin-ekologinen-systeemiteoria-ihmisen-kehittamisesta.html>
Viitattu 24.7.2023
- Jussila, J., Kaijanen, M., Nokireki, K. & Westlund, O. (toim.) 2022.
Lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten koulutus- ja
työllisyyspolut. #Kiinniveti -esiselvityshankkeen loppuraportti. Pesäpuu Ry.
https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2022/03/Kiinniveti_loppuraportti.pdf
Viitattu 19.2.2024
- Jyväskylän kaupunki. POSKE-Perusopetuksen osaamisen kehittäminen.
Tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus.
<https://peda.net/jyvaskyla/poske/oppilaanohjaus/tehostettu-henkilokohtainen-oppilaanohjaus> Viitattu 19.2.2024
- Kallinen, K & Pirskanen, H. 2022. Lasten ja nuorten tutkimushaastattelu. E-kirja.
Gaudeamus.
- Kettunen, J. 2021. Fenomenografia. Teoksessa Vuori, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/teoreettis-metodologiset-viitekehykset/fenomenografia/> Viitattu 17.1.2023
- Kettunen, J. & Tynjälä, P. 2018. Applying phenomenography in guidance and counselling research. *British Journal of Guidance & Counselling* 46:1, 1–11. <https://doi.org/10.1080/03069885.2017.1285006>
- Kiljander, M. 2016. Vanhemman osallisuus lastensuojelun sijaishuollon aikana – fenomenologis-hermeneuttinen näkökulma. Pro-gradu tutkielma. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201605131140> Viitattu 14.11.2023
- Koskela, A. 2016. Koulutustason periytyvyys Suomessa. Miksi maisterin lapsesta tulee maisteri. Teoksessa Söder, K. & Karlsson, A. (toim.) Suomen koulutuspolitiikan tulevaisuus. Keuruu: Otavan kirjapaino, 118–124.
- Kouvo, A., Stenström, M., Virolainen, M. & Vuorinen-Lampila, P. 2011. Opintopoluilta opintourille: Katsaus tutkimukseen. Jyväskylä: Jyväskylän

- yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos. V <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4340-0> Viitattu 20.12.2023
- Känkänen, P. 2013. Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 264–272.
- Laakso, R. 2013. Lastensuojelun laitostyön arki ja ammatillisuus. Teoksessa Janhukainen, M. (toim.) Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa. Tampere: Vastapaino, 127-153.
- Laakso, R. 2019. Lastensuojelun toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen. Sijoitettujen nuorten näkökulmasta. Yhteiskuntapolitiikka 84:1. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902145007> Viitattu 21.12.2023
- Lapinleimu, H. 2015. Miten markkinoistuminen lävistää lastensuojelua? Sosiaalityöntekijöiden arkikokemuksia tavoittamassa. Licensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto. Viitattu 24.10.2023 <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201601191091>
- Lappalainen, J. 2019. "Tässä työssä pyöritellään ihmiskohtaloita" oppilaiden taustojen merkitykset koulumaailmassa yläkoulun oppilaanohjaajien kehystämänä. Pro Gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201906052960> Viitattu 22.2.2024
- Lastensuojelu 2022. Tilastoraportti 24/2023. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 25.10.2023 <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023051544509>
- Lastensuojelulaki 417/2007 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> Viitattu 10.8.2023
- Laukka, M & Pöllänen, E. 2023. Tehostettu oppilaanohjaus. Työpaja opopäivillä 3.2.2023. Vantaan kaupunki.
- Lehtoaho, H. 2021. Perhehoitoon sijoitettujen lasten koulunkäynnin tuen tarpeet, tukimuodot ja tuen vaikuttavuus SISUKAS-hankkeessa. Pro Gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202111045518> Viitattu 22.2.2024
- Mönkkönen, P. 2012. Löydetyt polkuja ja kadotettuja unelmia syrjäytymisvaarassa oleva nuori peruskoulun oppilaanohjaajien käsityksissä. Pro Gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Nettilukio. 2024. <https://nettilukio.fi/> Viitattu 5.3.2024

- Niemi, A.-M., Kalalahti, M., Varjo, J. & Janhukainen, M. 2019. Kriittisiä havaintoja ohjaustyöstä. Teoksessa Janhukainen, M., Kalalahti, M. & Kivirauma, J. Oma paikka haussa. Maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus. Tallinna: Gaudeamus
- Niikko, A. 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia. N:o 85
- Nuorisoasuntoliitto. 2023. Tiedote: Lastensuojelun jälkihuollon ikärajaa ei tule laskea. <https://nal.fi/tiedote-lastensuojelun-jalkihuollon-ikarajaa-ei-tule-laskea/> Viitattu 16.11.2023
- Oksanen, M. 2014. Millä perusteella peruskoulun päättävät nuoret tekevät koulutusvalintansa. Pro Gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201408052286> Viitattu 22.2.2024
- Ojala, J. 2010. Lastensuojeluyksikön henkilökunnan käsityksiä koulun ja lastensuojeluyksikön yhteistyöstä. Pro Gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202006244854> Viitattu 22.02.2024
- Opetushallitus. 2023a. Oppilaanohjaus perusopetuksessa. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppilaanohjaus-perusopetuksessa> Viitattu 13.11.2023
- Opetushallitus. 2023b. Perustietoa oppivelvollisuuden laajentamisesta. <https://www.oph.fi/fi/kehittaminen/perustietoa-oppivelvollisuuden-laajentamisesta> Viitattu 21.12.2023
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2022. OECD-vertailu: Suomalaisten nuorten koulutustaso laskemnut keskiarvon alapuolelle. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/oecd-vertailu-suomalaisten-nuorten-koulutustaso-laskenut-keskitason-alapuolelle> Viitattu 4.3.2024
- Opintopolku. 2024. Hakeminen harkinnanvaraisessa valinnassa. <https://opintopolku.fi/konfo/fi/sivu/hakeminen-harkinnanvaraisen-valinnan-kautta> Viitattu 21.2.2024
- Oppivelvollisuuslaki 1214/2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2020/20201214> Viitattu 21.12.2023
- Paajanen, S. 2021. Hakevan nuoren polku. Kunnallisen nuorisotyön osaamiskeskus Kanuuna. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://nuorisokanuuna.fi/sites/default/files/materiaalipankki/2021->

[09/Hakevan%20nuoren%20polku_p%C3%A4ivitetty%2015.9.2021.pdf](#)

Viitattu 14.11.2023

Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) 2017. Opin polut ja pientareet.

Nuorisobarometri 2017. Painotalo Varteva Oy:

Perusopetuslaki 628/1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Viitattu 3.1.2024

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.

<https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/tiedot> Viitattu

4.1.2024

Peruspalveluiden arviointi 2019. Lastensuojelulain perusteella sijoitettujen tai yksityisesti sijoitettujen lasten opetus.

Pitkänen, J. 2022. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen koulutusura. Pro-Gradu-tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20220746>

Viitattu 22.2.2024

Porko, P., Heino, T. & Eriksson, P. 2018. Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 21/2018.

Puroila, A-M & Karila, K. 2001. Bronfenbrennerin ekologinen teoria. Teoksessa Karila, K., Kinon, J. & Virtanen, J. Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Juva: PS-kustannus.

Rajala, K. 2022. Huostaanotettujen lasten vanhempien kokemuksia ja odotuksia tuesta ja tuen tarpeista sijaishuollon aikana. Pro-Gradu tutkielma.

Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-202204042126> Viitattu

14.11.2023

Rautiainen, H & Simonen, P. 2017. Sijoitettujen nuorten koulukokemuksia. Pro-Gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. [http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-](http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201708113461)

[201708113461](http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201708113461) Viitattu 22.2.2024

Ritala-Koskinen, A, 2018. Avohuollon asiakaslasten asumisliikkuvuus.

Teoksessa Forsberg, H & Ritala-Koskinen, A. (toim.) Monen kodin lapset.

Tallinna: Gaudeamus

Rytkönen, M. 2016. Koulutuksen periytyvyys – kulttuuri eriarvoistaa. Teoksessa Söder, K. & Karlsson, A. (toim.) Suomen koulutuspolitiikan tulevaisuus.

Keuruu: Otavan kirjapaino, 26–33.

Räty, T. 2008. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita.

- Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa: Käsikirja arjen toimintaan. 2. uud. painos. Helsinki: Edita.
- Sinkkonen, J. 2012. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa Söderholm, A & Kivitiie-Kallio, S. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 269–277.
- Sinkkonen, J. 2015. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa Sinkkonen, J & Tervonen-Arnkil, K. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Tallinna: Duodecim. 148–164
- SISUKAS-Sijoitettu lapsi koulussa. 2023. Pesäpuu Ry.
<https://pesapuu.fi/toiminta/koulun-ja-lastensuojelun-yhteistyö/sisukas/>
Viitattu 16.11.2023
- Squeglia, D. 2019. Huostaanotettujen nuorten koulukokemuksia. Pro-Gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201905092521>
Viitattu 22.2.2024
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019. Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:43. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4084-0> Viitattu 16.11.2023
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2014/20141301>
Viitattu 13.11.2023
- Takala, S. 2023. Oppilaanohjaajan työnkuva yläluokkien erityisen tuen pienryhmien oppilaanohjauksessa: työnkuvan rakentaminen toimintatutkimuksen avulla. Pro-Gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202304112443> Viitattu 14.2.2024
- Thomas, Nigel 2002. Children, Family and the State. Decision-Making and Child Participation. Bristol: The Policy Press.
- Tolonen, T & Aapola-Kari, S. 2021. Nuoren toisen asteen koulutusvalinnat: pääomat, strategiat ja koulutuksen arvon muotoutuminen. Sosiologia , Vuosikerta. 58:2. 103-118. <http://hdl.handle.net/10138/336528> Viitattu 14.2.2024
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Helsinki: TENK.

https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/lhmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2019.pdf Viitattu 31.1.2024

- Tuomela, S. 2021. Lastenkotien yhteydessä sijaitsevien kouluyksiköiden merkitys sijoitettujen lasten hoito- ja kuntoutusprosessille. Opinnäytetyö ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Tampereen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021120122865> Viitattu 31.1.2024
- Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- UNICEF. Lapsen oikeuksien sopimus. <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/> Viitattu 20.12.2023
- Varjo, J., Holmberg, L & Kalalahti, M. 2019. Maata näkyvässä? Maahanmuuttotaustaisten nuorten toimintahorisontit. Teoksessa Janhukainen, M., Kalalahti, M. & Kivirauma, J. Oma paikka haussa. Maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus. Tallinna: Gaudeamus
- Vastuullinen tiede -toimitus. 29.4.2021. Elokuvalippu tai matkakorvaukset – voiko tutkimukseen osallistuvan palkita? <https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimuksen-suunnittelu/elokuvalippu-tai-matkakorvaukset-voiko-tutkimukseen-osallistuvan-palkita> Viitattu 31.1.2024
- Vipunen. Opetushallinnon tilastopalvelu. Oppivelvolliset. [https://vipunen.fi/fi-yhteiset/Sivut/Oppivelvolliset.aspx](https://vipunen.fi/fi/yhteiset/Sivut/Oppivelvolliset.aspx) Viitattu 23.11.2023
- Vuori, J. 2021. Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Teoksessa Vuori, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/> Viitattu 1.2.2024
- Åkerlind, G.S. 2012. Variation and commonality in phenomenographic research methods. *Higher Education Research & Development*, 31:1, 115-127. <https://doi.org/10.1080/07294360.2011.642845> Viitattu 1.2.2024

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje yhteistyötahoille

Hei, opiskelen Jyväskylän yliopistossa ohjauksen maisteriohjelmassa. Gradussani tutkin sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksia siirtymästä peruskoulusta toiselle asteelle. Olen kiinnostunut nimenomaan nuoren omista kokemuksista ja niistä asioista, jotka vaikuttivat peruskoulun jälkeiseen koulu- ja alavalintaan. Etsin tutkimukseen nuoria, jotka ovat olleet sijoitettuna peruskoulun loppumisen aikaan ja haastatteluun osallistuessa täyttäneet 18-vuotta.

Jos yhteisöstänne löytyy tutkimukseen sopivia nuoria, niin voisitteko ystävällisesti välittää tietoa tästä tutkimuksesta ja tämän saatekirjeen heille.

Tutkimus toteutetaan haastattelututkimuksena, joko kasvokkain tai etähaastatteluna Zoomin välityksellä. Tutkimukseen osallistuja voi itse valita kuinka haluaa haastattelun toteutettavan. Tutkimukseen on mahdollista osallistua myös anonymisti, jolloin omia henkilötietoja ei tarvitse kertoa missään vaiheessa. Haastattelun aluksi kuitenkin varmistan, että tutkittava kuuluu tutkimuksen kohderyhmään. Haastatteluun osallistuva saa itse täysin päättää mitä asioita hän kertoo haastattelussa. Haastattelun aikana voit kertoa, jos et halua puhua jostain kysytystä asiasta. Haastattelut tallennetaan kertomusten analysoimiseksi, mutta minun lisäkseni tallenteita ei kuuntele tai käsittele kukaan muu.

Tutkimuksen avulla haluan saada sijoitettuna olleiden nuorten kokemukset näkyväksi, ja tuoda esille millaisia erilaisia kokemuksia samassa elämänvaiheessa olevilla nuorilla on ollut. Oikeita tai vääriä kokemuksia ja vastauksia ei tässä haastattelussa ole olemassa, vaan kaikki ovat yhtä tärkeitä ja merkittäviä. Tällaista vastaavaa tutkimusta en ole aiemmin löytänyt, joten olisi tärkeää löytää nuoria jakamaan kokemuksia tästä asiasta.

Valmiista tutkimuksesta ei pysty tunnistamaan siihen osallistunutta nuorta millään tavalla. Kaikki haastatteluissa esille tulleet tiedot, kuten henkilön nimet, paikkakunnat ja oppilaitokset, muutetaan sellaisiksi että niitä ei ole mahdollista tunnistaa. Haastattelussa esille tulleita tietoja käytetään ainoastaan tähän tutkimukseen, ja haastattelut sekä mahdolliset tiedot tutkittavista tuhoataan tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Sitoudut siis osallistumaan ainoastaan yhteen haastatteluun, josta saatuja tietoja käytetään vain tässä tutkimuksessa.

Valmis tutkimus julkaistaan Jyväskylän yliopiston kirjaston verkkosivulla, josta se on mahdollista käydä lukemassa.

Mikäli edustamanne taho vaatii erillisen tutkimusluvan hakemista haastattelun toteuttamiseksi, niin toivon että olette siitä minuun yhteydessä. Haastatteluun osallistuva saa vielä tiedoksi tarkemman tiedotteen tutkimuksesta, tietosuojailmoituksen ja allekirjoittaa suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta.

Minuun voi olla yhteydessä matalalla kynnyksellä, jos tutkimuksesta tulee lisäkysymyksiä tai olisit kiinnostunut osallistumaan siihen.

Yhteistyöterveisin

Karoliina Pirhonen

Yhteystiedot poistettu

Liite 2. Teemahaastattelurunko

Taustakysymykset:

Millainen oli elämäntilanteesi peruskoulun loppuessa?

Minä vuonna olet suorittanut peruskoulun?

Minkä ikäinen olet tällä hetkellä?

Oliko sinulla lapsena jotain unelma-ammattia?

Muistatko, miksi olit siitä kiinnostunut?

Millainen on opiskelupolkuasi peruskoulun jälkeen?

Minne olet hakenut opiskelemaan?

Oletko päässyt itseä kiinnostavalle alalle?

Mitä olet tehnyt peruskoulun jälkeen opiskelun lisäksi?

Mistä olet saanut tietoa ja apua opiskelupaikan valinnassa?

Keskustelitko huoltajien, sisarusten tai muiden sukulaisten kanssa jatko-opinnoista?

Miten asiaa käsiteltiin sijaishuolto paikassa?

Millaisia keskusteluja kävit sosiaalityöntekijän kanssa?

Miten asiaa käsiteltiin koulussa/ oton kanssa?

Miten asiasta keskusteltiin kavereiden kanssa?

Etsitkö tietoa ammateista ja kouluista?

Kävitkö tutustumassa kouluihin etukäteen?

Mitkä asiat ovat vaikuttaneet opiskelupaikan hakemiseen ja valintaan?

Mitä ajattelit jatko-opinnoista peruskoulussa?

Miksi olit kiinnostunut kyseisestä alasta?

Haitko opiskelemaan samalle paikkakunnalle, jossa olit sijoitettuna?

Kotipaikkakunnalle? Oliko mielessä muita vaihtoehtoja?

Oliko sinulla useita vaihtoehtoja ja saiko niistä riittävästi tietoa?

Onko lähipiirisi ammatit tai koulutus vaikuttanut sinun valintoihisi?

Olisiko koulutuspolkusi ollut erilainen, jos et olisi ollut sijoitettuna?**Liite 3. Tiedote tutkimuksesta haastatteluun osallistuville**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

KASVATUSTIETEIDEN LAITOS

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

5.8.2023

1. Sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksia siirtymisestä toiselle asteelle ja pyyntö osallistua tutkimukseen

Sinua pyydetään mukaan sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksia siirtymisestä toiselle asteelle, jossa tutkitaan millaisia erilaisia kokemuksia sijoitettuna olleilla nuorilla on siirtymisestä peruskoulusta toiselle asteelle. Miten nuoren omat toiveet on otettu huomioon, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet hakemiseen ja hakukohteisiin ja millaista ohjausta ja tukea nuori on saanut päätöksenteon tueksi.

Sinua pyydetään tutkimukseen, koska kuulut tutkimuksen kohderyhmään ja olet 18-vuotta täyttänyt.

Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja siihen osallistumista. Liitteessä on kerrottu henkilötietojesi käsittelystä.

Tutkimukseen osallistuu 4-8 sijoitettuna peruskoulun päättymisen aikaan ollutta nuorta, jotka ovat siirtyneet sijoituksen aikana toisen asteen opintoihin.

Tämä on yksittäinen tutkimus, eikä sinuun oteta myöhemmin uudestaan yhteyttä.

2. Vapaaehtoisuus

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen, keskeyttää osallistumisen tai peruuttaa jo antamasi suostumuksen syytä ilmoittamatta milloin tahansa tutkimuksen aikana. Tästä ei aiheudu sinulle kielteisiä seurauksia.

Peruuttaessasi suostumuksesi henkilötietojesi käsittelyyn, sinusta siihen mennessä kerättyjä henkilötietoja, näytteitä ja muita tietoja ei voida käsitellä osana tutkimusta, vaan ne hävitetään, mikäli niiden poistaminen aineistosta on mahdollista.

3. Tutkimuksen kulku

Tutkimukseen osallistuva osallistuu yhteen haastatteluun. Haastattelu toteutetaan joko kasvokkain tai Zoom-sovelluksella. Haastattelussa on läsnä ainoastaan tutkija ja haastateltava. Mikäli haastateltava itse toivoo tukihenkilön osallistumista haastattelutilanteeseen, on se mahdollista. Haastattelut toteutetaan syksyn 2023 ja alkuvuoden 2024 aikana. Haastattelut tallennetaan. Tallennettuja haastatteluja käsittelee ainoastaan tutkija. Ne kirjoitetaan auki, ja samalla niistä poistetaan kaikki sellaiset tiedot, kuten nimet, paikkakunnat ja paikat, joiden perusteella haastateltava olisi mahdollista tunnistaa.

Haastatteluista pyritään löytämään, millaisia erilaisia kokemuksia haastateltavilla oli siirtymisestä peruskoulusta toiselle asteelle. Kevään 2024 aikana haastattelujen avulla saatu tieto kootaan yhteen ja julkaistaan Pro Gradu työnä.

4. Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat hyödyt

Sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksia toiselle asteelle siirtymisestä ei ole aiemmin tutkittu. Siirtyminen toiselle asteelle on iso päätös nuorelle, ja tutkimuksen tarkoituksena olisi tehdä näkyväksi niitä kokemuksia, joita tähän siirtymään liittyy. Kokemuksen voivat olla positiivisia, neutraaleja tai negatiivisia.

5. Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat riskit, haitat ja epä mukavuudet sekä niihin varautuminen

Tutkimukseen osallistumisesta ei ole oletettavissa riskejä tai haittoja tutkimukseen osallistujalle. Osallistujalta toivotaan, että hän pystyy kertomaan sijoituksen aikaisista tapahtumista kokemuksista sellaisina kun ne on itse kokenut, eikä aiheen käsittely ja tapahtumien muistelu ja kertominen aiheuta ahdistusta tai tutkimukseen osallistuva ei koe sitä epämiellyttävänä.

6. Tutkimuksen kustannukset ja korvaukset tutkittavalle sekä tutkimuksen rahoitus

Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota.

7. Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Valmis tutkimus julkaistaan Jyväskylän yliopiston kirjaston tietokannassa.

Tutkimukseen osallistuvia ei ole mahdollista tunnistaa valmiista tutkimuksesta, sillä tutkimuksessa ei tule ilmi heidän sukupuoli, asuinpaikkakunta, koulupaikka, sijaishuoltopaikka tai muu sellainen tieto, jonka perusteella tutkimukseen osallistuva olisi mahdollista tunnistaa aineistosta. Koska tutkimuksen tarkoituksena on etsiä erilaisia

kokemuksia siirtymisestä toiselle asteelle, ei tutkittavan taustatiedoilla, paikkakunnalla tai iällä ole tässä tutkimuksessa merkitystä. Tutkimukseen voi osallistua myös anonyyminä.

8. Tutkittavien vakuutusturva

Jyväskylän yliopiston toiminta ja tutkittavat on vakuutettu.

Jyväskylän yliopiston vakuutukset eivät ole voimassa etänä suoritettavissa tutkimuksissa, jos tutkittavan kotikunta ei ole Suomessa.

9. Lisätietojen antajan yhteystiedot

Karoliina Pirhonen
Yhteystiedot poistettu

Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden laitos
Ohjauksen maisteriohjelma

Liite 4. Tietosuojailmoitus

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

KASVATUSTIETEIDEN LAITOS

4.9.2023

TIETOSUOJAILMOITUS

Olet osallistumassa tieteelliseen tutkimukseen. Tässä tietosuojailmoituksessa sinulle kerrotaan henkilötietojesi käsittelystä osana tutkimusta. Sinulla on lain mukaan oikeus saada nämä tiedot.

1. Rekisterinpitäjä(t)

Tutkija Karoliina Pirhonen, yhteystiedot poistettu

Työnohjaaja Mira Kalalahti, yhteystiedot poistettu

2. Henkilötietojen käsittelijä(t)

Henkilötietojen käsittelijällä tarkoitetaan tahoa, joka käsittelee henkilötietoja rekisterinpitäjän lukuun ja sen antamien ohjeiden mukaisesti. Henkilötietojen käsittelijän kanssa on laadittava tietojenkäsittelysopimus. Tässä tutkimuksessa henkilötietojen käsittelijöitä ovat: Tutkimuksen tekijä Karoliina Pirhonen

Tutkimuksen toteutuksen aikana rekisterinpitäjä voi käyttää myös muita henkilötietojen käsittelijöitä, joita ei pystytä nimeämään etukäteen. Käsittelijöiden kanssa tehdään aina tarvittavat sopimukset ja niiden soveltuvuus henkilötietojen tietoturvalliseen käsittelyyn arvioidaan ennen sopimuksen tekoa. Rekisteröityä informoidaan käsittelijän käyttämisestä erikseen, jos muutos on merkittävä rekisteröidyn näkökulmasta.

Tutkimustiedon oikeellisuuden varmistamiseksi rekisterinpitäjä voi antaa tietoja käsiteltäväksi (ensisijaisesti ilman suoria tunnistetietoja) ns. tutkimuksen monitoroijalle tai verifioijalle määrääjälle, mikäli tämä on välttämätöntä.-Nämä toimivat tutkimushenkilöstön valvonnassa ja heidän kanssaan tehdään tietojenkäsittelysopimukset.

3. Henkilötietojen muu luovuttaminen tutkimuksen aikana

Tietojasi käsitellään luottamuksellisesti eikä niitä luovuteta sivullisille.

4. Tutkimuksessa Sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksia siirtymästä toiselle asteelle käsiteltävät henkilötiedot

Henkilötietojasi käsitellään tiedotteessa kuvattua tutkimustarkoitusta varten.

Tutkimuksessa Sinusta voidaan kerätään seuraavia henkilötietoja, nimi, puhelinnumero, sähköpostiosoite, haastattelumuistiinpanot ja haastattelutalenne. Tietojen kerääminen perustuu tutkimussuunnitelmaan. Haastattelumuistiinpanot ja haastattelutalenne kerätään kaikilta osallistujilta. Muiden tietojen kerääminen riippuu tutkimukseen osallistujasta, ja siitä mitä tietoja hän haluaa tuoda ilmi.

Tutkimuksessa ei käsitellä erityisiä henkilötietoryhmiä.

Kaikki tutkittavat ovat täysi-ikäisiä.

5. Henkilötietojen käsittelyn oikeudellinen peruste tieteellisessä tutkimuksessa

Yleisen edun mukainen tieteellinen tutkimus (tietosuoja-asetuksen artikla 6.1.e, erityiset henkilötietoryhmät 9.2.j)

Tutkittavan suostumus (tietosuoja-asetuksen artikla 6.1.a, erityiset henkilötietoryhmät 9.2.a)

6. Henkilötietojen siirto EU/ETA ulkopuolelle

Tutkimuksessa tietojasi ei siirretä EU/ETA -alueen ulkopuolelle.

7. Henkilötietojen suojaaminen

Henkilötietojen käsittely tässä tutkimuksessa perustuu asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella on vastuuhenkilö. Tutkimuksen rekisteriin tallennetaan vain tutkimuksen tarkoituksen kannalta välttämättömiä tietoja.

Tunnistettavuuden poistaminen

- Aineisto anonymisoidaan aineiston perustamisvaiheessa (kaikki tunnistetiedot poistetaan täydellisesti, jotta paluuta tunnisteteelliseen tietoon ei ole eikä aineistoon voida yhdistää uusia tietoja).
- Suorat tunnistetiedot poistetaan suojatoimena aineiston perustamisvaiheessa (pseudonymisoiu aineisto, jolloin tunnistettavuuteen voidaan palata koodin tai vastaavan tiedon avulla ja aineistoon voidaan yhdistää uusia tietoja).
- Suoria tunnistetietoja ei kerätä, rekisteröity voi olla aineistosta ainoastaan välillisesti tunnistettavissa eli jos aineistoa yhdistettäisiin muualta saataviin tietoihin ja niiden avulla pyrittäisiin tunnistamaan rekisteröity.
- Aineisto analysoidaan suoraan tunnistetiedoin, koska (peruste suorien tunnistetietojen säilyttämiselle):

Tutkimuksessa käsiteltävät henkilötiedot suojataan

- käyttäjätunnuksella salasanalla käytön rekisteröinnillä kulunvalvonnalla (fyysinen tila)
- muulla tavoin, miten: Henkilötietoja säilytetään ainoastaan salasanalla ja käyttäjätunnuksella suojatussa

Jyväskylän yliopiston hallinnoimissa pilvitalennuspaikoissa, joihin pääsy on ainoastaan tutkijalla.

Tutkimushaastattelun sopimiseksi käytettäviä tietoja voi olla myös tutkijan yliopiston sähköpostissa, joka on myös suojattu salasanalla ja käyttäjätunnuksella.

Tutkimuksesta on tehty **erillinen tietosuojan vaikutustentarvio**

- Kyllä Ei, koska tämän tutkimuksen tekijä on tarkastanut, ettei vaikutustentarviointi ole pakollinen.

8. HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELY TUTKIMUKSEN PÄÄTTYMISEN JÄLKEEN

- Tutkimusrekisteri hävitetään tutkimuksen päättyttyä, mutta kuitenkin viimeistään 12/2025 mennessä. Tutkimuksessa kerättyjä henkilötietoja ei luovuteta eteenpäin, eikä niitä käytetä tutkimuksen valmistumisen jälkeen.

9. Rekisteröidyn oikeudet

Suostumuksen peruuttaminen (tietosuoja-asetuksen 7 artikla)

Sinulla on oikeus peruuttaa antamasi suostumus, mikäli henkilötietojen käsittely perustuu suostumukseen. Suostumuksen peruuttaminen ei vaikuta suostumuksen perusteella ennen sen peruuttamista suoritettujen käsittelyjen lainmukaisuuteen.

Oikeus saada pääsy tietoihin (tietosuoja-asetuksen 15 artikla)

Sinulla on oikeus saada tieto siitä, käsitelläänkö henkilötietojasi ja mitä henkilötietojasi käsitellään. Voit myös halutessasi pyytää jäljennöksen käsiteltävistä henkilötiedoista.

Oikeus tietojen oikaisemiseen (tietosuoja-asetuksen 16 artikla)

Jos käsiteltävissä henkilötiedoissasi on epätarkkuuksia tai virheitä, sinulla on oikeus pyytää niiden oikaisua tai täydennystä.

Oikeus tietojen poistamiseen (tietosuoja-asetuksen 17 artikla)

Sinulla on oikeus vaatia henkilötietojesi poistamista tietyissä tapauksissa. Oikeutta tietojen poistamiseen ei kuitenkaan ole, jos tietojen poistaminen estää tai vaikeuttaa suuresti käsittelyn tarkoituksen toteutumista tieteellisessä tutkimuksessa.

Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (tietosuoja-asetuksen 18 artikla)

Sinulla on oikeus henkilötietojesi käsittelyn rajoittamiseen tietyissä tilanteissa kuten, jos kiistät henkilötietojesi paikkansapitävyyden.

Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä toiseen (tietosuoja-asetuksen 20 artikla)

Sinulla on oikeus saada toimittamasi henkilötiedot jäsennellyssä, yleisesti käytetyssä ja koneellisesti luettavassa muodossa, ja oikeus siirtää kyseiset tiedot toiselle rekisterinpitäjälle, jos se on mahdollista ja käsittely suoritetaan automaattisesti.

Oikeuksista poikkeaminen

Tässä kuvatuista oikeuksista saatetaan tietyissä yksittäistapauksissa poiketa tietosuoja-asetuksessa ja Suomen tietosuojalaissa säädetyillä perusteilla siltä osin, kuin oikeudet estävät tieteellisen tai historiallisen tutkimustarkoituksen tai tilastollisen tarkoituksen saavuttamisen tai vaikeuttavat sitä suuresti. Tarvetta poiketa oikeuksista arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Oikeuksista voidaan poiketa myös jos rekisteröityä ei pystytä tai ei enää pystytä tunnistamaan.

Profilointi ja automatisoitu päätöksenteko

Tutkimuksessa henkilötietojasi ei käytetä automaattiseen päätöksentekoon. Tutkimuksessa henkilötietojen käsittelyn tarkoituksena ei ole henkilökohtaisten ominaisuuksiesi arviointi, ts. profilointi vaan henkilötietojasi ja ominaisuuksia arvioidaan laajemman tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta.

Rekisteröidyn oikeuksien toteuttaminen

Jos sinulla on kysyttävää rekisteröidyn oikeuksista, voit olla yhteydessä tutkimuksen tekijään Karoliina Pirhoseen, karoliina.a.m.pirhonen@student.jyu.fi

Tietoturvaloukkauksesta tai sen epäilystä ilmoittaminen Jyväskylän yliopistolle

<https://www.jyu.fi/fi/yliopisto/tietosuojailmoitus/ilmoita-tietoturvaloukkauksesta>

Sinulla on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkasi sijainnin mukaiselle valvontaviranomaiselle, mikäli katsot, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuojasetusta (EU) 2016/679. Suomessa valvontaviranomainen on tietosuojavaltuutettu.

Tietosuojavaltuutetun toimiston ajantasaiset yhteystiedot: <https://tietosuoja.fi/etusivu>